

Gardeners' World

De beste

cadeaus

voor
tuiniers

Groene school

**Monty's tips voor een
duurzamer tuinjaar**

Inspiratie

**Revalideren
in de tuin**

Groene school

**Breng nu
je appelboom
in vorm**

Inspiratie

**Kleur in elke tuin:
van theorie
naar praktijk**

Natuurlijke
feestdagen

Zo haal je de kerst uit eigen tuin

€6,99

BP8 720618 398024

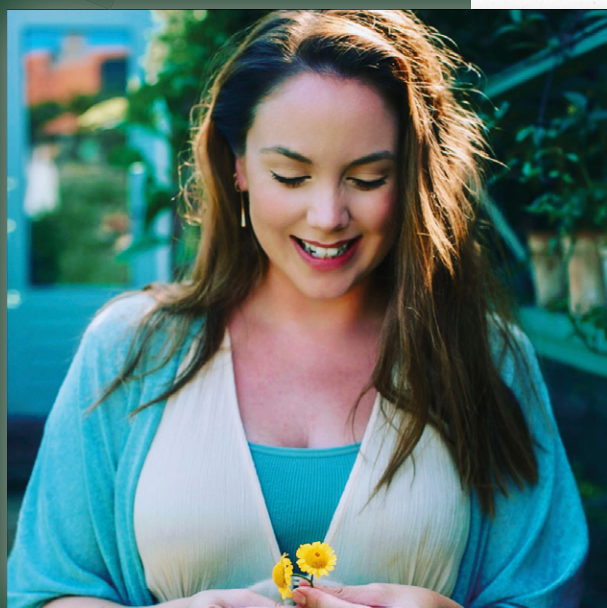
★ Plant een boom voor tuindieren • De vaderplant - ook leuk voor moeders
★ De juiste kerstboom voor jou • De redactie aan de pottenbak ★

Cadeautip voor de feestdagen

Bestel nu via
www.gardenersworldmagazine.nl/feestdagen

Gardeners'
World magazine

Anne is ook op
Instagram te vinden via
@anne_wiegers

“Vanaf 21 december
gaan de dagen weer
lengen en gaan we voor
mijn gevoel de goede
kant op.”

Een heidens feestje

Laat ik beginnen met vertellen dat ik stapelgek ben op kerst. Lichtjes, samenzijn, kitscherige muziek: kom maar door. Ik ben al maanden bezig met cadeautjes maken. Limoncello van de citroenen uit mijn tuin, crèmes en olie van mijn eigen goudsbloemen, slingers en andere decoratie van droogbloemen, en dit jaar kan ik zelfs handgemaakte zeepjes cadeau doen! (Ik snap het als je deze lijst wat overdreven vindt en er kiespijn van krijgt, hoor). Voor mij kan het niet op.

Ik ben ook groot fan van cadeaus uitzoeken voor mensen. Het liefst ook voor jullie. Want wat geef je een tuinier cadeau? Ik weet precies waar andere mensen blij van worden en drijf de redactie al flink op kosten door veel te enthousiast tips te geven. Ik maakte dan ook een lijst met mijn favorieten van dit moment, die door echte vakmensen en kleine bedrijfjes gemaakt werden, zodat jij een ander (of jezelf!) iets origineels en moois kan schenken deze feestdagen (zie pagina 25).

In de tuin is het een stuk stiller nu, maar ik heb speciaal voor kerst aardperen, yacon, meloenperen en paarse koolrabi gekweekt. Het is inmiddels een ritueel geworden om in de kerstvakantie naar m'n volkstuin te gaan en m'n mand te vullen voor mijn eigen gekweekte kerstdiner. Ook hier hebben we deze maand veel inspiratie voor! (zie pagina 76)

Maar stiekem, heel stiekem, vier ik mijn eigen – heidense – feestje op 21 december. Dit is de dag dat we weer de juiste kant op keren met de aarde, richting de zon: de winterzonnewende. Vanaf die dag gaan de dagen weer lengen en gaan we voor mijn gevoel – en vele andere winterdippers met mij – de goede kant op. Ik stap dan even het feestgedruis uit om in stilte buiten te beseffen dat vanaf dat moment de zon iedere dag een beetje langer bij ons gaat zijn en drink daar een glühweintje op. Met die gedachte duik ik de drukte weer in, vol goede moed richting het nieuwe tuinjaar.

Ik wens jullie een geweldige sinterklaas, kerst, en natuurlijk een fijn heidens feestje toe.

Veel liefs,

Anne

awiegers@fnl.nl

INHOUD

december 2022

30

Op de cover

- 25 De beste cadeaus voor tuiniers
- 30 Monty's tips voor een duurzamer tuinjaar
- 35 De juiste kerstboom voor jou
- 46 Breng nu je appelboom in vorm
- 58 Kleur in elke tuin: van theorie naar praktijk
- 63 De vaderplant – ook leuk voor moeders
- 68 Natuurlijke feestdagen
- 76 Kweek een heerlijk kerstdiner met groenten uit eigen tuin
- 84 De redactie aan de pottenbak
- 90 Revalideren in de tuin
- 97 Plant een boom voor tuindieren

76

35

40

Seizoen

- 10 Wij zijn gek op december**
De pruikenboom (*Cotinus coggygria*) is onze ster van de maand.
- 15 The Full Monty**
We moeten de strijd aanbinden met turf, pesticiden en plastic.
- 16 Topkeuze**
Heesterachtige kornoeljes bieden vurige bladeren en levendige winterstengels.
- 18 Red de bij**
Tips van de Bijenstichting.
- 20 Tuingast van de maand**
Het goudhaantje (*Regulus regulus*).
- 22 Vers uit de tuin**
Rekha oogst wintergroenten en deelt een heerlijk recept met pittige spruiten.
- 25 Pak maar uit**
De leukste cadeautjes voor de feestdagen om te geven én te krijgen.

Groene school

- 30 Kleine stappen naar grote veranderingen**
Monty's tips voor duurzaam tuinieren.
- 35 Geniet van een echte boom**
Kies de beste soort, houd de boom fris en geef hem een goede bestemming.
- 40 Waar moet ik beginnen? Deel 4**
Alan legt de basisprincipes van tuinontwerp uit.
- 46 Jouw snoeimaand**
Frances Tophill snoeit appelbomen en andere bladverliezende bomen.
- 49 Vraag & antwoord**
We geven antwoord op tuinvragen.

Volg @GardenersWorldNL
nu ook op Facebook,
Pinterest en Instagram

68

82

46

58

Inspiratie

- 58 Kleur voor elke tuin**
Carol laat zien hoe je kleurentheorie in de praktijk brengt.
- 63 Alles over kamerplanten**
De vaderplant (*Tradescantia zebrina*)
- 68 Creëer je eigen kerstsfeer**
Maak prachtige decoraties met planten die in je tuin staan.
- 76 Kerst uit eigen tuin**
Kweek je eigen overheerlijke kerstdiner.
- 78 Bromelia's: een tropische verrassing.**
Rogier en Marieke over deze makkelijke, kleurrijke planten.
- 82 K(l)eigave cadeaus**
De redactie pottenbakt voor de feestdagen
- 84 Ondersteboven van het onderveld**
Hoe is het nu met de tuin van Yvette van Boven?
- 89 Inheemse held**
Gewone salomonszegel stelt zichzelf aan je voor.
- 90 Opnieuw leren bewegen in de tuin**
In de oefentuin van Revalidatiecentrum Beatrixoord in Haren leren patiënten opnieuw bewegen.
- 97 De 10 beste bomen voor tuindieren**
Deze bomen zijn goed voor tuindieren én mooi.

Aan de slag

- 102 Monty's maand**
- 105 In de kas**
- 106 Bloemen**
- 108 Groente & fruit**
- 110 Algemene tuintaken**

En verder

- 6 Het prikbord**
- 39 Puzzel en win**
- 112 Colofon**
- 113 Groeigids**

WIN

1 paar Dubarry Galway
outdoor laarzen (unisex)
t.w.v. € 429. Kijk op
p. 96 of ga naar
gardenersworldmagazine.nl/dubarry

Welkom

Lees hier alles over wat er deze maand te doen valt op tuingebied, nieuws, weetjes en nog veel meer ...

2

2 Bronzen glimmer

Amara aenea

De *Amara*-familie kent heel wat groene, koper- of bronskleurige ovale en nogal afgeplatte soorten. Deze bronzen glimmer loopt snel, vooral in de zon, wanneer zijn metallic glimmende lijf de aanschouwer in verwarring brengt terwijl hij als een dolle over het terras zigzagt. **Lengte:** 5.5-6.

3 Blauwe baardloper

Leistus spinibarbis

De ronde borst en dekschilden van de vleugels glinsteren metallic blauw in het zonlicht. De poten zijn kastanjebruin en zijn kaken breed, plat en rood. Deze snelle renner vind je in kleine groepjes onder stenen en houtblokken. **Lengte:** 8-10 mm

3

4 Stinkende kortschildkever

Ocypus olens

Dit matzwarte monstertje schrikt af met zijn grote kaken. Hij dreigt verder door zijn staart als een schorpioen omhoog te steken, maar dat doet hij alleen om zich te verdedigen, want steken kan hij niet. Hij jaagt zijn bedreigers weg met een stinkende vloeistof vanuit zijn staartpunt. Dankzij zijn korte dekschilden kan hij makkelijk in krappe ruimten kruipen. **Lengte:** 20-28 mm

4

ONDERKRUIPSELS

Kleine kruipende kevertjes hebben een imago-probleem. Op de Scala Naturae van Aristoteles, waarmee hij alle levensvormen rangschikte, bungelden ze onderaan. Onterecht, want ook al zijn ze niet aaibaar, interessant en nuttig zijn ze zeker!

Bij het opruimen van je tuin of het lichten van wat tegels kom je al snel een interessante selectie kevers tegen. Deze bewoners van graskanten, composthopen en houtstapels zijn meesters in het doorwaden van wortelkluwen en ze wurmen zich met gemak in de krapste ruimten. De meeste zijn nuttige roofdieren die azen op andere ongewervelden zoals

luizen, maden en springstaarten. Je kunt ze voorzichtig oppakken tussen duim en wijsvinger als je ze naar een andere plek moet verplaatsen. Sommige grotere keversoorten zullen wellicht proberen om hun kaken in je vingers te zetten, maar ze komen niet door de mensenhuid heen. Je hoeft er dus echt niet bang voor te zijn.

1 Rondhalszwartschild

Pterostichus madidus

Slank, glimmend en met zowel zwart- als roodpotige vormen is dit een van de meest voorkomende loopkevers. Hij heeft geen vleugels en kan dus niet vliegen, maar hij kan vliegenvlug rennen. Deze nachtelijke rover knabbelt ook soms aan aardbeien. **Lengte:** 14-16 mm

1

5 Gewone breedborst

Abax parallelepipedus

De gewone breedborst is een flinke jongen. Deze brede, platte en bijna rechthoekige krachtpatser is glanzend zwart en heeft geribbelde dekschilden. Hij vliegt niet, maar kruipt graag onder heggen, houtstapels en stenen waar het vochtig is. **Lengte:** 16-19 mm

5

**Speciale
uitgave**

Zaai een tuin

Het duurt niet lang meer of het nieuwe zaai seizoen barst weer los. En niets is zo magisch als een zaadje in de grond stoppen en het te zien uitgroeien tot een heerlijke groente of mooie bloem. Het mooie van zaaien is dat het makkelijk en niet duur is, en iedereen het kan doen. Alle technieken en stap-voor-stap-instructies vind je in deze speciale uitgave. Bovendien krijg je heel veel inspiratie voor het uitzoeken van de perfecte zaden voor jouw tuin. Weet je niet zeker wat je wanneer kunt zaaien? Geen probleem, want in de uitgebreide zaai kalender vind je precies wat je per maand moet doen. Bestel hem nu op www.gardenersworldmagazine.nl/zaai-een-tuin

Pottenbaksels

Om helemaal in kerstseer te komen ging de redactie op cursus pottenbakken en dit is het prachtige resultaat waar wij enorm trots op zijn! Op pagina 84 lees je hoe de baksels tot stand zijn gekomen.

Tuingasten

Krijg jij in de tuin ook wel eens bezoek van onverwachte, grappige of brutale gasten? Zet ze op de foto en deel ze met ons op redactie@gardenersworldmagazine.nl.

Spin vangt wesp

Niet alleen wespen zijn uitstekende rovers, spinnen zijn dat ook. Meestal vangen kruis-spinnen wat kleinere vliegen, maar soms belandt er ook een grotere prooi in hun web. "Deze spin die een wesp gevangen had zag ik hangen voor mijn keukenraam!", aldus Els Kroon uit Woerden.

**ONZE
EIGEN
TUIN**

AANTREKKELIJK AANBOD VOOR LEZENDE TUINIERS

Een **jaarabonnement** op het onafhankelijke tijdschrift **Onze Eigen Tuin**: vier nummers met dieper gravende, prettig leesbare artikelen over tuinen en tuinieren, tuingeschiedenis en -literatuur. Het kost € 37,95 en u krijgt er een **onkruidwieder van De Wit**, de **Onze Eigen Tuinpas** die u bij aangesloten bedrijven voordeel oplevert en **twee eerder verschenen nummers** bij. Gebruik de actiecode **GW2022** op www.onze eigentuin.nl.

adviesprijs € 17,95

Groen Festival

Wanneer: 3 december

Waar: Tidemanstraat 80, Rotterdam

Info: [instagram.com/groenfestival](https://www.instagram.com/groenfestival)

Om mensen te inspireren en te enthousiasmeren om groener te leven, wordt op zaterdag 3 december tussen 10 en 17 uur in Wijkcentrum Post West in Rotterdam het Groen Festival georganiseerd. Op deze dag ontdek je via diverse gratis workshops welke stappen je kunt zetten om duurzamer te leren leven – natuurlijk op een manier die haalbaar is voor je portemonnee. Daarbij is er deze editie bijzondere aandacht voor toegankelijk tuinieren voor mensen met een beperking. Verder kun je hier terecht voor het ruilen van planten, stekjes en zaden, en verkopen gezellige, sociale, maatschappelijke ondernemers boeken, moestuinproducten, zaden en meer.

In de tuin van ...

Ivo Korte en Anke Goedhart

uit Putten

"In 2018 hebben we de Cleijne Hoeff gekocht. Tijdens het koopproces bleek dat er geen woonvergunning zat op de oude woonboerderij (uit 1893) en het bakhuis (uit 1920)", vertelt Anke. Om toch een woonvergunning te krijgen, had de verkoper in overleg met de gemeente afgesproken om landschapselementen toe te voegen en het gebied ecologisch te versterken. Stichting Landschapsbeheer Gelderland heeft hierop een plan ontworpen gericht op landschappelijke versterking. Maar omdat er zo'n dertig jaar niets in de tuin van 1,5 hectare was gebeurd, was alles overwoekerd. Het plan realiseren was dus een enorme klus.

"We hebben het plan zoveel mogelijk uitgevoerd, door bamboe en coniferen te

verwijderen en door elementen toe te voegen die passen in het Gelders landschap, zoals knip- en scheerheggen, struweelhagen en inheemse bermenplanten. Op het terrein is ook een poel aanwezig en rondom de poel is de bamboe verwijderd. De elzen zijn aan de noordkant geknot en aan de zuidkant verwijderd, zodat er voldoende licht in de poel kan komen. De boomgaard is gesnoeid en inmiddels leveren de oude fruitbomen weer volop fruit."

"Naast het plan van de stichting landschapsbeheer Gelderland was het voor ons van belang dat we bestaande planten zoveel mogelijk wilden hergebruiken, zoals de vele hortensia's en rododendrons", aldus Anke. "Dit was een logistieke uitdaging, waarbij plaatselijke ondernemers, zoals

“We hebben elementen toegevoegd die passen in het Gelders landschap, zoals knip- en scheerheggen, struweelhagen en inheemse bermenplanten.”

grondwerkbedrijven, ons hebben geholpen. We hebben hiervan geleerd dat je alles wat je met oliedruk kunt doen niet met bloeddruk moet doen. Een voorbeeld is het verwijderen van bamboe. Dit is handmatig niet te doen. Afgelopen jaren hebben we veel hulp gehad van familie, vrienden en kennissen. Ook hebben we een aantal vrijwilligers die ieder half jaar een dag komen helpen. We eindigen altijd met een drankje en een plankje. Lees: lekkere hapjes.”

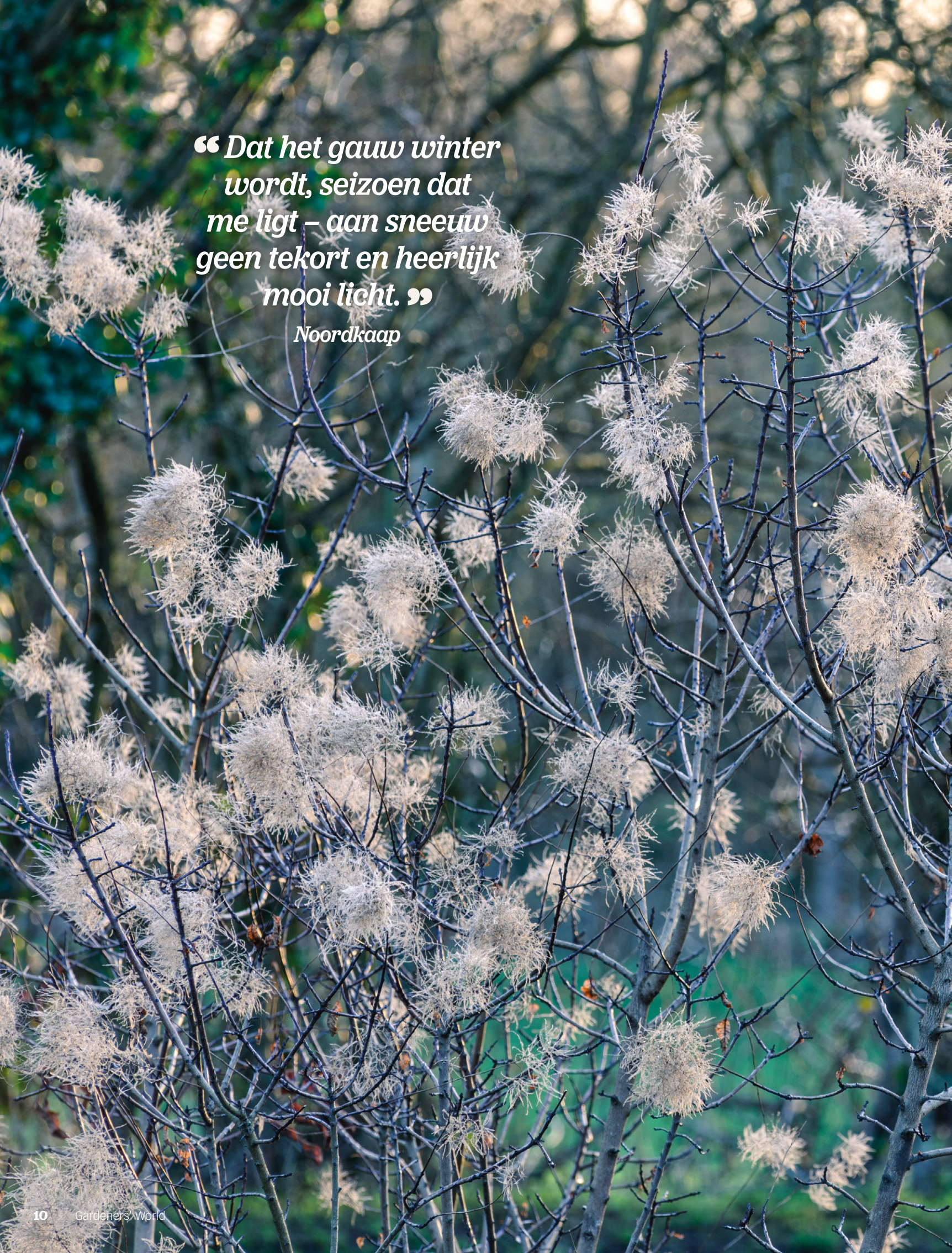
Het hele plan in het binnengebied is nu gerealiseerd, maar dat betekent niet dat de klus nu geklaard is. Anke: “We zijn nu bezig met onderhoud aan de houtwal. In de houtwal staan veel essen, die helaas last hebben van de essentaksterfte. Deze bomen worden vervangen door bomen zoals fruitbomen, zomereiken, linden, tamme kastanjes, berken, walnoot of kers (meikers). Ons ideaal is het creëren van een niet-commercieel voedselbos. We zijn trots dat we na ruim vier jaar zover gekomen zijn. Nu de grote omvorming grotendeels is gerealiseerd, begint nu het continue onderhoud. Dat vraagt ook veel tijd en energie. Ondanks de inspanning die we blijvend moeten leveren, genieten we nog altijd van onze sfeervolle plek.”

IN JOUW TUIN

Wil jij iets vertellen over jouw tuin? Ga naar gardenersworldmagazine.nl/jouw-tuin en stuur ons jouw verhaal.

*“Dat het gauw winter
wordt, seizoen dat
me ligt – aan sneeuw
geen tekort en heerlijk
mooi licht.”*

Noordkaap

Wij zijn gek op december

Als je een Noorman (of -vrouw) was geweest, dan hield je je deze maand bezig met de kerststronk. Vaders en zonen trokken de bossen in op zoek naar enorme boomstammen, en namen die vervolgens mee naar huis om op het vuur te gooien. Daarna begon het feest dat duurde totdat het hout volledig was opgebrand. Hoe groter het houtblok, hoe langer het feest. Dat kon je wel aan de Noormannen overlaten. Gelukkig hoeven wij dit tegenwoordig allemaal niet meer te doen: een kerststol, een glaasje wijn en een paar bedrukte sokken onder de kerstboom en we kunnen er weer een jaartje tegen.

STER VAN DE MAAND

Cotinus coggygia (pruikenboom)

We staan niet vaak genoeg stil bij wat een goede bladverliezende heester kan betekenen voor een winterborder. In deze tijd van het jaar hebben ze geen bladeren of bloemen, maar dat is geen reden om ze als saai af te doen en verder te zoeken naar een groenblijver. Kijk hier eens naar – in de zomer heeft de *Cotinus* een zeer verleidelijk paars blad, afgewisseld met gezwollen pluimen lichtroze bloemen die zijn Nederlandse naam verklaren. Die glorie is al lang vervaagd, maar we houden een skelet over dat niemand onberoerd laat.

Vermeerderen door halfrijpe stekken in de zomer. Snoeien indien nodig in de winter of het vroege voorjaar. **H x B** 5 m x 5 m

WAT EEN PRACHT, RIET

Het grootste deel van het jaar is het Chinese prachtriet rustig gegroeid (na in het voorjaar flink te zijn teruggesnoeid), met zijn elegante golvende sprietten die steeds hoger worden. Een paar maanden geleden bloeiden ze onder luid applaus en nu beginnen ze aan een verrassend springlevende oude dag. Dit zal doorgaan tot de februari-stormen het feest definitief beëindigen.

Miscanthus sinensis 'Yakushima Dwarf'

Vermeerder door de pollen te delen. Dit prachtriet kan in elke grondsoort en staat het liefst in de volle zon. Knip begin voorjaar alle oude stengels tot de grond af.

H x B 80 x 50 cm

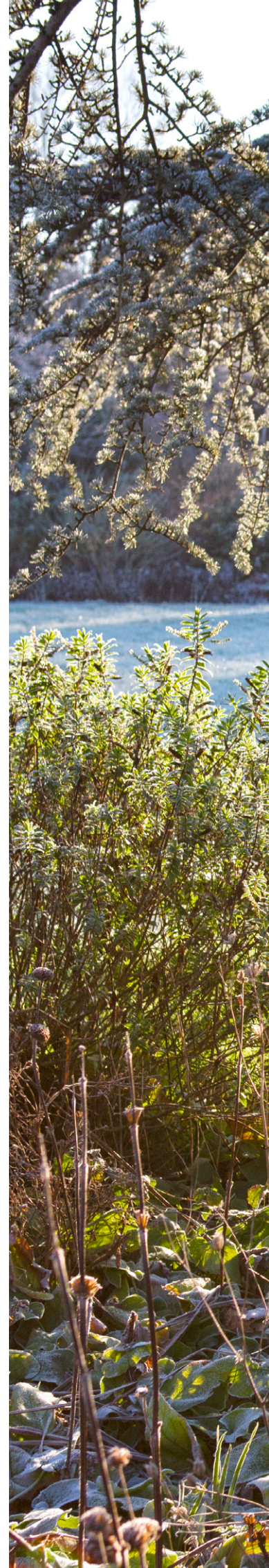
WIE BEN IK?

We hebben weer veel te veel tijd besteed om te achterhalen wie nou toch die burggravin de Vibraye was. We zijn er nog steeds niet achter, dus doen we een paar aannames. Al naargelang je stemming kan het een woeste vrouwelijke piraat zijn geweest die de Zeven Zeeën afschuimde op zoek naar buit. Of ze was een gevierde Franse tuinvrouw die bekend stond om haar zachtaardige voorkomen en geweldige composteerkwaliteiten. Wat ons betreft kan het allebei.

Hydrangea macrophylla 'Générale Vicomtesse de Vibraye'

Alle hortensia's doen het veel beter als ze in de zomer flink water krijgen. Neem vroeg in het seizoen zachte houtstekken.

H x B 1,5 x 1,5 m

DIT WAS BRANDKRUID, GOEDENAVOND

Het is lastig om planten te vinden die graag in de schaduw van bomen groeien. Maar brandkruid is een schot in de roos, tenminste tot de ceder volwassen is. Groenblijvende wollige bladeren en botergele bloemen, die stevige zaadhoofden vormen waarmee je de hele winter vooruit kunt.

Cedrus atlantica Glauca-groep

Grote groenblijvende den met prachtige kegels. Goed in elke bodem. Niet voor de kleinere tuin!

H x B 12 m+ x 8 m+

Phlomis russeliana

Eenmaal op zijn plek, zaait hij zichzelf goed uit. Prima als bodembedekker tegen onkruid. Deel de planten in het voorjaar. **H x B** 1 m x 50 cm

NIEUWE RONDE, NIEUWE KANSSEN

Met de tips uit de vorige uitgave kon je voor de kerst bollen voortrekken om tafels vol te zetten met geurende, kleurige bloemen. Mocht je er niet aan toegekomen zijn, dan krijg je volgend jaar een nieuwe kans.

Narcissus papyraceus 'Ziva'

Zeer geurend. Bloeit in het voorjaar, maar kan voor de kerstdagen voorgetrokken worden.

H x B 40 cm x 10 cm

Narcissus 'Tête-à-tête'

Plant in het najaar. Uitstekend in potten of vooraan in borders. Vermeerder door bollen uit te nemen en broedbollen op te potten.

H x B 20 cm x 5 cm

Hippeastrum (Galaxy-groep) 'Red Lion'

Amaryllisbollen die je nu plant bloeien na ongeveer acht weken. **H x B** 30 cm x 15 cm

MEXICAANSE KERST

We noemen deze plant *Poinsettia*, maar het is eigenlijk een *Euphorbia*. Hij werd voor het eerst in de VS ingevoerd door ene Joel R. Poinsett, die ze in 1828 uit Mexico meebracht en ze zijn naam gaf. Hiermee begon zijn leven als onze geliefde kerstster. Een favoriet last-minute cadeau voor een vergeten familielid – en helaas meestal bestemd voor de vuilnisbak als het seizoen voorbij is.

Euphorbia pulcherrima 'Princettia Red'

Lastig om aan de gang te houden, want dit vraagt veel controle over de hoeveelheid licht. **H x B** 30 x 30 cm

The Full Monty

Als beschermheren en -vrouwen van onze eigen stukjes land kunnen we allemaal iets doen voor het milieu – en de Grote Drie van **Monty** zijn een goed startpunt.

FOTO: JASON INGRAM

Er zijn drie grote problemen waar wij tuiniers mee te maken hebben en die we onherroepelijk moeten aanpakken. Dat zijn: turf, pesticiden en plastic. Ik vertel je niets nieuws, maar treurig is het wel. Ik wou dat het oud nieuws was, maar de problemen met turf, pesticiden en plastic zijn nog lang niet voorbij. En dat gaat ook niet gebeuren als wij er niet gezamenlijk iets tegen doen.

In het Verenigd Koninkrijk gaat turf vanaf 2024 in de ban voor tuiniers. Het mag niet meer verwerkt worden in potgrond en ook niet meer gebruikt worden als groeimedium voor commercieel verkrijgbare planten. Velen van ons vinden dat dit al veel eerder had moeten gebeuren, maar beter laat dan nooit.

Eigenlijk zou er geen wet voor nodig moeten zijn om te voorkomen dat we schadelijke producten gebruiken. Voor mij horen diegenen die er geen kwaad in zien om turf te gebruiken bij de platte-aarde-, antivaccinatie- en klimaat-ontkenningsclub. Ik leg het graag nog een keer uit: turf bevat koolstof. De winning ervan staat

“De Drie Problemen die tuiniers moeten aanpakken zijn turf, plastic en pesticiden.”

gelijk aan het kappen van het regenwoud of het omploegen van weilanden.

Veenmoerassen zijn een uniek, bijzonder en onherstelbaar ecosysteem. Een bulldozer vernietigt binnen enkele minuten een veenmoeras, dat er honderden of zelfs duizenden jaren over heeft gedaan om te ontstaan. Dit is eco-vandalisme van de bovenste plank en geen enkele tuin is dat waard. De mijne niet, die van jou evenmin en ook een beroemde tuin als Sissinghurst of de gouden tuin op de Chelsea Flower Show niet.

Dit alleen zouden al genoeg redenen moeten zijn om ermee te stoppen, maar bovendien is turf totaal overbodig in de tuin. Het gebruik in botanische zin valt niet goed te praten, omdat er alternatieven zijn. Mijn ervaring is dat commerciële compost gemaakt van houtsnippers, schors, kokos, varens en wol allemaal goed werken. Daarnaast zijn de miljarden gevallen bladeren elke herfst prima compost. Langer vasthouden aan potgrond met turf omdat je dat

nu eenmaal altijd gedaan hebt, is gemakzuchtig en onverantwoordelijk.

Turf is inderdaad goedkoop omdat de kosten ergens anders worden neergelegd. En zoals zo vaak krijgen de armsten de rekening gepresenteerd. De enige manier om iets tegen klimaatverandering te doen, is onze gezamenlijke verantwoordelijkheid te nemen en het juiste te doen voor de toekomst. Het is een kip-en-ei-verhaal. Als we stoppen met turf kopen, moeten producenten en tuincentra duurzame en betaalbare alternatieven gaan bedenken. En als de vraag er is, gaat dat vast en zeker gebeuren.

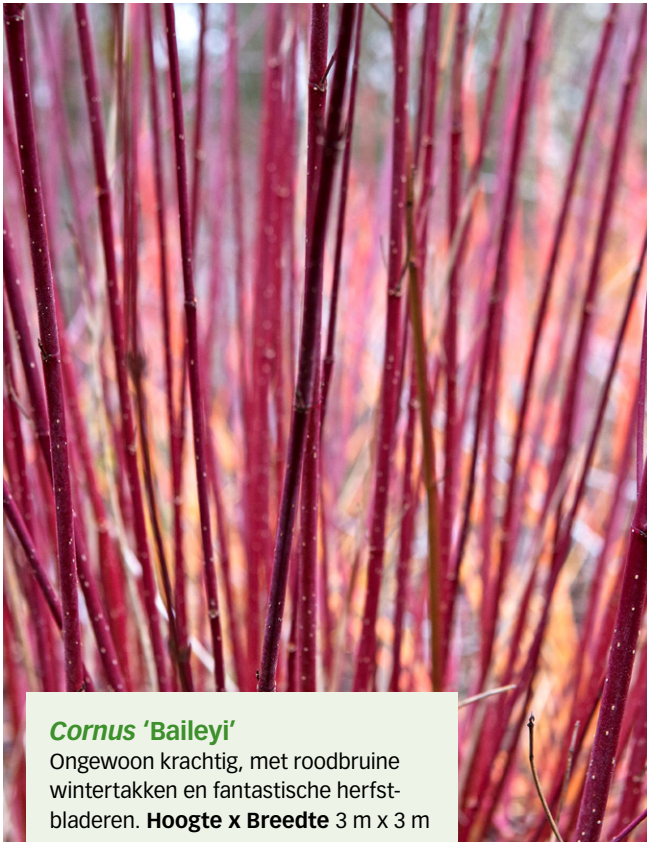
Plastic is misschien wel een nog groter probleem, omdat het werkelijk overal aanwezig is. Het moderne leven is afhankelijk van plastic. Plastic potten zijn het spreekwoordelijke topje van de enorme plastic berg. Recyclen is erg lastig. Er wordt beweerd dat zelfs het kleinste stukje plastic dat ooit is gefabriceerd nog steeds ergens rondzwervt.

Er is geen makkelijke oplossing, maar tuiniers kunnen twee dingen doen om te helpen. Het eerste is geen plastic voor eenmalig gebruik meer te kopen, in welke vorm dan ook. Geen gammele potjes, geen verpakkingsmateriaal, geen zakken. Maak er een punt van en wellicht komen fabrikanten dan met herbruikbare potten voor planten voor de verkoop. Het tweede is verstandig omgaan met de plastic potten die je al hebt. Niet recyclen, maar hergebruiken. Keer op keer. Was ze, bewaar ze uit direct zonlicht en benut ze tot het uiterste.

Het laatste en meest jammerlijke probleem zijn pesticiden. Maar eigenlijk is dit het eenvoudigst op te lossen: zeg gewoon 'nee'! Het werkelijke probleem is dat wij alle levende wezens, die erop uit zijn om onze (achter)tuinen te verstieren, 'ongedierte' noemen. Met alles wat we nu weten en geloven, is dit een hopeloos achterhaald idee. Goed tuinieren werkt altijd samen met de natuur in plaats van er tevergeefs tegen te vechten.

Dus, tot slot, om het samen te vatten: bescherm turf, neem afscheid van pesticiden en hergebruik plastic. Alsjeblieft.

Monty

Cornus 'Baileyi'

Ongewoon krachtig, met roodbruine wintertakken en fantastische herfstbladeren. **Hoogte x Breedte** 3 m x 3 m

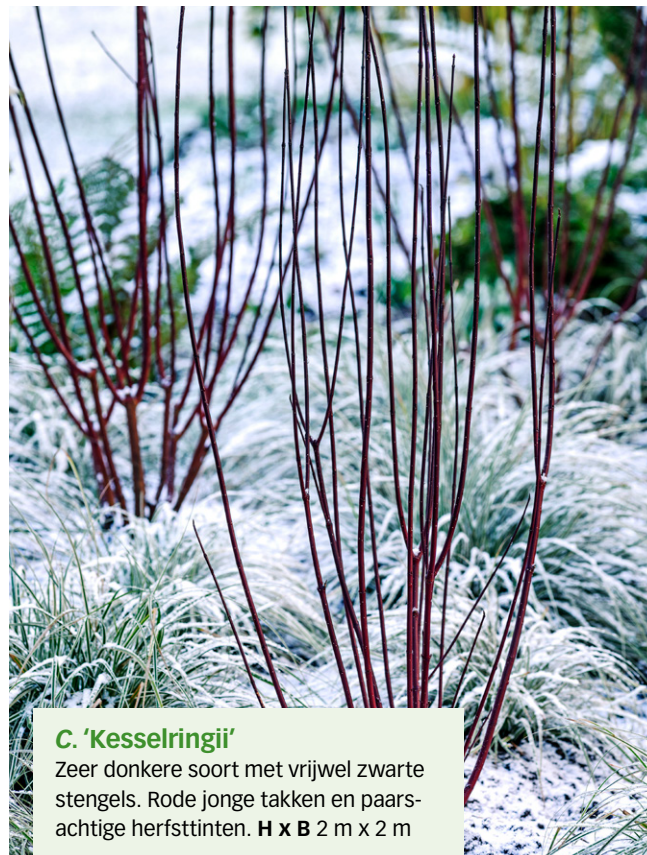
C. 'Flaviramea'

Vaak slanke, geelgroene stengels. Staat prachtig naast donkere soorten. Houdt van vochtige grond. **H x B** 2 m x 2 m

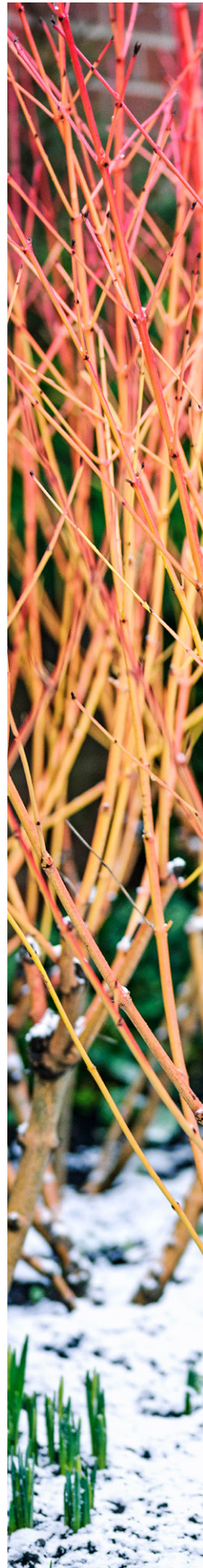
C. 'Elegantissima'

Populaire bonte variëteit met witgerand blad. Met helderrode wintertakken en witte vruchten. **H x B** 3 m x 3 m

C. 'Kesselringii'

Zeer donkere soort met vrijwel zwarte stengels. Rode jonge takken en paars-achtige herfsttinten. **H x B** 2 m x 2 m

Heesterachtige kornoeljes

	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec
Kleurrijke wintertakken												
Hard snoeien												

C. 'Magic Flame'

De vlamvend oranje takken, met rode topjes, verschijnen zodra de even vurige herfstbladeren vallen. H x B 2 m x 2 m

Topkeuze

Heesterachtige kornoeljes

Deze vlamvende schoonheden bieden vurige herfstbladeren gevolgd door levendige winterstengels.

Wat is die roodachtige waas in de heg? Het is bijna niet te missen als je nu een wandeling maakt: een doffe roodachtige waas. Als je dichterbij komt, zul je zien dat het geen vermoeide herfstbladeren zijn. Nee, het is pas te zien wanneer de bladeren vallen: de rode wintertwijgen van onze rode kornoelje (*Cornus sanguinea*). Deze struik, die het best gedijt op kalkrijke grond of klei, biedt ook crèmekleurige lentebloemen, gevolgd door blauwzwarte vruchten.

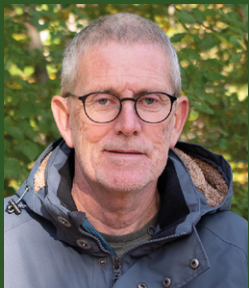
Maar het zijn de felgekleurde winterstengels die de grootste aantrekkingskracht hebben, en variëteiten van onze inheemse *C. sanguinea* produceren enkele van de beste. Andere soorten met indrukwekkende kleuren zijn diens Noord-Amerikaanse neef *C. sericea*, en *C. alba* uit China en Siberië. Vanuit het oogpunt van de tuinier lijken ze allemaal erg op elkaar en kunnen ze op dezelfde manier worden behandeld. De verzorging bestaat voornamelijk uit snoeien en voeden.

Met de rode, oranje, gele, groene of bijna zwarte kleur die enkel afkomstig is van de kale winterstengels, zullen de planten kleurrijker zijn naarmate ze langere stengels produceren. En we kennen allemaal het oude gezegde 'snoeien doet groeien'. Dus snoeien we, en snoeien we flink, net wanneer de nieuwe bladknoppen aan het eind van de winter groen worden.

Maar let op! Als we alleen maar snoeien, verbruiken de planten uiteindelijk de voedingsstoffen in de grond en worden de twijgen van elk jaar korter, dunner en minder kleurrijk. Maar een algemene bemesting in het voorjaar en een mulchbeurt in de herfst om de paar jaar zorgen voor een uitbarsting van kleur in de winter.

■ **Standplaats** Liefst in de volle zon en bij voorkeur, maar niet uitsluitend, in kalkrijke grond. De meeste worden 1-1,2 m indien jaarlijks gesnoeid. Ze zijn allemaal winterhard en windtolerant.

■ **Verzorging** Snoei elk jaar flink als de lenteknoppen opengaan, of om het jaar om een grotere plant te krijgen. Geef elk voorjaar voeding voor een sterke groei.

De Bijenstichting zet zich in voor bijen en beschermt ze tegen uitsterven. Via cursussen, workshops en open dagen leer je alles over bijen. Je kunt ook altijd een kijkje komen nemen in de demonstratietuin in Vorden, waar met veel vrijwilligers gewerkt wordt aan de bloemborders. Iedere maand geeft **Jaap Molenaar**, de directeur van het Bijen Educatiecentrum, ons in *Gardeners' World* de perfecte tips om onze tuinen nog natuur- en bijvriendelijker te maken. www.bijenstichting.nl

Red de bij!

Les van de Bijenstichting

In de winter trekken wij mensen ons steeds meer terug in onze huizen, maar ook de bijen zijn in rust.

Binnen steken wij de kaarsen aan, leggen we de dekens op de bank klaar en doen we de gordijnen weer wat eerder dicht. Niet alleen wij zitten knus bij elkaar in huis; in de winter rusten de bijen ook. Veel soorten overwinteren als

eitje of larve in de grond, in holle stengels en gangetjes in hout. Hommelkoninginnen zoeken een plekje in of bij de grond, in een hoop bladeren, of in het strooisel. Vroeg in het voorjaar komen de eersten weer uit hun nestjes.

Slobkousbij

**10% KORTING
OP EEN
BIJENKWARTET-SPEL**

Lezers van *Gardeners' World* krijgen 10% korting op het bijenkwartet met de code GW-kwartet. www.bijenlint-shop.nl

Bijen en tuinen

De winter is een prima seizoen om eens over je tuin na te denken: bloeit er altijd iets of zijn er perioden dat er nog meer bloemen voor bijen bij kunnen? In december kun je nog nét bloembollen planten, en zolang het niet vriest, kunnen vaste planten de grond in. En misschien kun je nog meer planten kwijt als er een paar tegels uit kunnen? Kijk voor inspiratie op de website van de Bijenstichting.

Cadeautip voor de feestdagen

In de webshop van de Bijenstichting vind je allerlei leuke cadeau-ideeën, waaronder bijenwaskaarsen, boeken, wenskaarten, theelichtjes en zelfs een bijenkwartet.
www.bijenstichting.nl

Twintip

Geen zin om naar buiten te gaan? Luister dan eens een Bijenpodcast tijdens de winteravonden. In deze maandelijkse Bijenpodcast neemt de Bijenstichting je mee in de wereld van de bijen. Elke maand is er een speciaal (bijen)thema. Daarnaast is er elke keer een andere bijenliefhebber te gast. Tot slot krijg je nog enkele agendatips over 'bijen'-activiteiten voor de komende maand. Je vindt de podcast op de website van de Bijenstichting en op Spotify, Google Podcasts en Apple Podcasts. De podcasts zijn bovendien ook als video's te bekijken op youtube.com/bijenstichting.

De bruine slobkousbij

De bruine slobkousbij is een zwarte, weinig behaarde bij met smalle witte haarbandjes op de laatste achterlijfsegmenten. Het achterlijf is meestal gekromd. Het vrouwtje heeft opvallende witte, dichtbehaarde schenen en goudbruine haren aan de binnen- en buitenkant en onder het voetlid. Dit voetlid is iets verbreed, vandaar de naam 'slobkousbij'. Het mannetje heeft een geel gezicht en een gele bovenlip. De bruine slobkousbij is 9-10 millimeter lang en vliegt van half juni tot augustus. Deze bij is zeer zeldzaam en staat op de rode lijst.

Nestelgelegenheid

Slobkousbijen maken nesten in zelfgegraven gangen onder de grond, vaak in de buurt van moerassen en oevers waar voldoende wederikplanten groeien. De nesten zijn meestal goed verborgen onder graspolen of andere planten. Ze bestaan uit een hoofdgang met een paar vertakkingen die vaak maar een paar centimeter onder het grondoppervlak zitten. Elke vertakking heeft een of twee broedcellen, bekleed met een olijfgroen, waterafstotend laagje dat gemaakt wordt van bloemenolie van wederiksoorten. In elke broedcel wordt een uit stuifmeel en bloemenolie gevormd voedselballetje gelegd waaraan de larve zich tegoed kan doen. De larve overwintert in een cocon. Pas rond eind mei transformeert de larve zich tot een volwassen bij. Ongeveer drie weken later vliegt die uit. Zowel de mannetjes als de vrouwtjes voeden zich eerst met stuifmeel. De mannetjes vliegen voor de paring van wederikplant naar wederikplant in de hoop een vrouwtje tegen te komen. De bruine slobkousbij brengt één nieuwe generatie per jaar voort.

Voedsel

De bruine slobkousbij is een pootverzamelaar. Het stuifmeel wordt verzameld in de witte haren van de schenen en de goudbruine haren op het voetlid daaronder. Slobkousbijen halen naast stuifmeel ook olie uit bloemen. Het verwerken van plantenolie in het voedsel voor de larven komt alleen bij deze bijen voor.

Tuingast van de maand

Goudhaantje

(*Regulus regulus*)

Veel tuindieren houden nu een winterslaap, terwijl vogels de spaarzame daglichturen doorbrengen met het zoeken naar calorierijk voedsel om zich 's nachts warm te houden. Kijk in je tuin bij zonsopkomst en -ondergang: misschien zie je wel een pimpel- of koolmees, of een 'klokkenspel' van winterkoninkjes die vogelhuisjes als slaappleats gebruiken. Mezen slapen vaak alleen, terwijl winterkoninkjes bij elkaar krui-
pen. Er kunnen wel 63 winterkoninkjes gebruik maken van hetzelfde kastje.

Vul vogelvoerders bij met energierijke zonnebloemharten en pinda's, en ververs het water van vogelbadjes, vooral bij vorst. Vogels met schone veren zijn beter bestand tegen nachtelijke kou en gestroomlijnder, zodat ze sneller kunnen wegvliegen van roofdieren.

Dit kun je tegenkomen

Goudhaantje, *Regulus regulus*

Het goudhaantje is het kleinste vogeltje van Europa: hij weegt slechts vijf gram. Meestal vertoef hij in naaldbossen, al bezoekt hij 's winters ook tuinen. Hij is klein en olijfgroen. Het mannetje heeft een feloranje kroon met zwarte rand en het vrouwtje een gele kroon. Beide hebben witte vleugelstrepen.

In de herfst krijgen de goudhaantjes gezelschap van andere Scandinavische vogels. Ze sluiten zich aan bij mezen in 'zwervende zwermen', op zoek naar voedsel. Ze vliegen bijna als kolibries aan de rand van bomen, op zoek naar insecten, en bezoeken zelfs voedersilo's. De paring vindt plaats in het voorjaar. In het ronde nest van spinnenwebben en mossen legt het vrouwtje tot twaalf eieren, die na zo'n drie weken uitkomen. Ze eten insecten en andere ongewervelden en hangen vaak ondersteboven aan de lichtste boomtakken, op zoek naar spinnen en andere kleine hapjes.

Je ziet atalanta's op zonnige dagen.

Kijk ook uit naar ...

■ Atalanta-vlinders, die je op zonnige dagen kunt zien vliegen voordat ze terugkeren naar hun overwinteringsplaatsen. Sommige proberen hier te overwinteren, maar zullen weinig voedsel vinden.

■ Hommels, waarvan sommige winterkolonies hebben gevormd en smullen van winterbloeiende clematis, kamperfoelie, mahonie en *Daphne*.

■ Vossen, die nu aan het paren zijn. Luister naar de vreemde, bloedstollende kreten van het vrouwtje, gevolgd door het 'waf-waf-waf'-antwoord van het mannetje.

*“Het goudhaantje verblijft
meestal in naaldbossen,
maar bezoekt in de winter
ook tuinen.”*

In haar moestuin kweekt **Rekha Mistry**, naast de traditionele groente en fruit, allerlei exotische variëteiten. Je kunt haar volgen op Instagram: [@rekha.garden.kitchen](https://www.instagram.com/rekha.garden.kitchen).

Nu oogsten

Het winterbed ziet er weelderig uit met de oogstbare **boerenkool**, **Galicische kool** en **prei**. Ik oogst inmiddels ook de laatste **knolrapen** en **knolselderij**. Volgend jaar kweek ik er misschien een paar in de kas tijdens de wintermaanden, gewoon als proef. Wat de kleuren in de kas betreft, heb ik een paar stengels **snijbiet** gesnoeid en een winterse **bindsla** die ik alleen oogst als het nodig is. O, en mijn proef met **wortelen** voor de winter is goed verlopen. Volgend jaar ben ik van plan meer te kweken om vers te oogsten.

Kweek winterse pluksla in de kas.

Vers uit de tuin

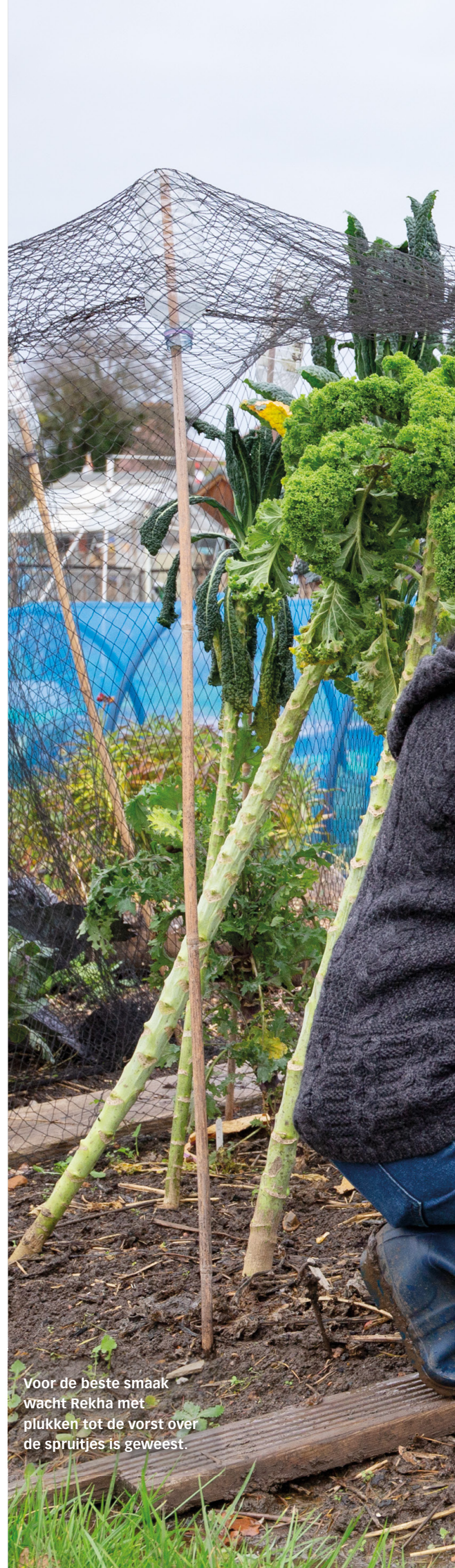
Ondanks de kou oogst **Rekha** wintergroenten, geniet van de laatste wortels en begint vooruit te plannen. Plus, een recept met pittige spruiten.

Je weet wat ik ga zeggen ... Het is bijna Kerstmis! En ik ben zo blij dat dit jaar voorbij is. Begrijp me niet verkeerd, het is productief geweest in de moestuin. Maar de zomer duurde wel erg lang en brak weer alle warmterecords.

Nu, helemaal ingepakt, trek ik mijn regenlaarzen aan en plons door het lapje grond. Dit ellendige wintertafereel schrikt me echter niet af. De stille grond spreekt eigenlijk boekdelen. Hij mag dan in rust zijn, maar voor mij opent hij vele deuren en vertelt me wat er volgend jaar moet gebeuren.

Mijn voornemen voor het volgend jaar? Er is beslist meer kleur nodig op het perceel – meer sierbloemen langs de paden met houtsnippers en ook wat eetbare bloemen, zoals Oost-Indische kers, met hun peperachtige kick. Andere eetbare bloemen die ik wil proberen zijn primula's, daglelies, dahlia's en anjers om mijn zomersalades op te fleuren. Ik voeg ook *Tagetes lucida* (Mexicaanse dragon) toe, die niet alleen herfstkleur geeft, maar ook een pittige smaak.

Terwijl ik wortels en bieten oogst voor het avondeten, verlaat ik de moestuin met deze vrolijke, kleurrijke gedachten. Tot ziens in het nieuwe jaar!

Voor de beste smaak wacht Rekha met plukken tot de vorst over de spruitjes is geweest.

Smaak van de maand

Zal ik nu mijn neus dichthouden? Eerlijk gezegd zijn zelfgekweekte spruiten zo slecht nog niet – en ik spreek uit ervaring. Geef de planten tijdens het groeiseizoen een rijke stikstofvoeding en regelmatig water. Leg in de winter een beschermende mulch rond hun basis en oogst pas als de eerste vorst de strak gevormde knoppen omhelst. De ‘koolachtige’ smaak van spruitjes wordt subtiel en zoet wanneer ze worden gekookt, gestoomd, geroosterd of gebakken. Dit recept is een groot succes bij ons thuis en ik zal het zeker maken met Kerstmis.

Gefrituurde pittige spruitjes

VOOR 2 PERSONEN

INGREDIËNTEN

- 3 el gewone bloem
- 1 tl chilipoeder
- 200 g spruitjes, gewassen, drooggedept en gehalveerd
- Zonnebloemolie, om te frituren
- 1 groot ei, geklopt
- 75 g panko paneermeel
- 1 tl sesamzaad
- 2 lente-uitjes, fijngesneden

VOOR DE SAUS

- 6 el bruine suiker
- 2 el gochujangpasta (Koreaanse chilipasta)
- 2 el sojasaus
- 2 teentjes knoflook, gepeld en geplet
- 1 theelepel vers geraspte gember

BEREIDINGSWIJZE

1 Doe alle ingrediënten voor de saus in een pan en zet die op een zacht vuurtje tot de suiker gesmolten is. Zet het vuur hoger en laat 5 minuten zachtjes sudderen. Zet weg.

2 Meng de bloem en het chilipoeder in een kom en schep de spruiten erdoor tot ze helemaal bedekt zijn.

3 Verhit de olie in een pan. Bestrijk de spruitjes met het losgeklopte ei en wentel ze vervolgens door de paneermeel.

4 Dompel ze voorzichtig in de hete olie. Bak ze 3-4 minuten goudbruin.

5 Giet af en wentel de spruitjes in de warme, kleverige gochujangsaus.

6 Leg ze op een schaal, gegarneerd met de sesamzaadjes en fijngesneden lente-uitjes.

Moestuinklusjes

Nu de tuin in rust is, is er tijd voor een taak die ik heb uitgesteld – de schoonmaak.

Alle **terracotta kaspotten** zijn sinds halverwege het najaar leeg en het wassen ervan kan niet meer wachten. Ik verdun wat **biologisch ontsmettingsmiddel** en spoel ze daarmee uit. Het is nu ook tijd om **gereedschap te onderhouden**. Ik reinig en slijp niet alleen snoeischaaren, maar al mijn handgereedschap. Ik **schuur zelfs houten handvatten** en smeer ze in met lijnzaadolie om ze te beschermen.

Ik **controleer** ook de inhoud van mijn dozen met zaden. De echt oude zaden gaan eruit en ik **bestel verse zaden** op tijd voor het nieuwe seizoen dat voor de deur staat.

FOTO'S: PAUL DEBOIS; GETTY/STOCKCAM, MARIUSFW7

December is de perfecte maand om een inventaris van je zaadcollectie op te maken. Gooi verouderde zaden weg en bestel nieuwe.

3 om nu te telen

Chilipeper 'Scotch Bonnet'

Een zeer hete chilipeper en een must voor Jamaicaanse kip.

Zaaien Week kokostabletten 5 minuten in water. Doe een zaadje in elk tablet en plaats het in een verwarmde kweekbak. Als de zaden ontkiemen, zet je de bak onder kweeklampen. Tot het voorjaar onder de lampen oppotten en dan verder opkweken in de kas.

Doperwtten 'Douce Provence'

Vroegbloeiend, dus minder vatbaar voor de erwtenbladroller. Korte planten hebben geen steun nodig, maar bescherm wel tegen muizen.

Zaaien Vul diepe rootrainers met turfrijke potgrond en stamp aan. Zaai twee zaden per sectie, bedek met meer potgrond en geef water. Zet in een onverwarmde kas. Knip de toppen af als ze 10 cm hoog zijn. Begin voorjaar uitplanten.

Sla 'Oriental Mixed'

Een mix van paksoi, mizuna en rode mosterd, voor een salade met pit.

Zaaien Vul een kleine terracotta pot of zaai bak met turfrijke potgrond. Druk aan en strooi er wat zaden in. Zeef wat potgrond erover, geef water en zet op een lichte vensterbank. Zodra ze ontkiemen, zaai je de volgende pot voor doorlopende oogst.

VOLGENDE MAAND Het is rustig in de tuin, maar in de keuken maakt Rekha een pittige savooiekoel.

Bijenwas *kaarsen* ★ ★

Er is weinig zo romantisch als bijenwaskaarsen. Ze ruiken heerlijk, zijn ambachtelijk gemaakt, en ze zuiveren de lucht terwijl ze branden. Ze zijn van nature paraffinevrij. Deze kaarsen kun je kopen bij de Bijenstichting, waarmee je ook nog eens zorgt dat zij hun goede werk kunnen uitvoeren. De was is verantwoord verzameld, zodat de bijenvolken er geen last van hadden. De kaarsen branden heel lang, zijn prachtig om te zien, en wij kennen niemand die ze met de feestdagen niet cadeau zou willen krijgen.

www.bijenlint-shop.nl

De ultieme *kerstcadeaus* voor tuiniers

Ben je op zoek naar inspiratie voor cadeaus voor de feestdagen? Zoek niet verder, want met deze met presentjes maak je elke tuinier blij.

Holsters *Okatsune* ★ ★

Dat Okatsune de meest geweldige snoeischaren maakt wisten we al, maar deze holsters maken ons nu enthousiast. Aan je riem gehangen zijn we eindelijk af van twee irritaties in de tuin: met volle handen klusjes proberen te doen, en snoeischaren zoeken die we kwijt zijn tussen de planten, omdat we ze toch even moesten neerleggen. Met deze dubbele holsters behoort dat tot het verleden. Twee scharen – bijvoorbeeld voor het zwaardere snoeiwerk en een om mee te oogsten – berg je makkelijk op, binnen handbereik. www.okatsune-europe.com

Helemaal *Shea*

Natuurlijke verzorging is in opkomst, en wat is dat fijn! Zo vul je de badkamer met de fijnste producten, zonder het milieu te schaden. Er zijn steeds meer 'solids' verkrijgbaar, waarmee niet-vloeibare producten in blokvorm bedoeld worden. Het grote voordeel hieraan is dat je geen (plastic) verpakking meer hoeft aan te schaffen, en wanneer je jouw weekend tas pakt, hij een stuk lichter zal zijn met deze producten. Nu zijn de solids van Helemaal Shea ook nog eens gemaakt van natuurlijke, biologisch afbreekbare ingrediënten. Ze hebben werkelijk alles beschikbaar wat je maar nodig kan hebben: van shampoos voor verschillende haartypen tot de heerlijkste conditioners, zeep, deodorant, en zelfs een 'body butter bar' waarmee je kunt masseren, en die je als duidelijk hint kan geven aan je partner deze feestdagen. www.helemaalshea.nl

Illustrator *under a blankie*

Als er iets is waarvan je ontspant, is het wel je vergapen aan geweldige illustraties die zo sfeervol zijn dat je het gevoel hebt erin te verdwijnen. Esther Bennink heeft de gave een hele wereld te creëren op papier. Ze maakt van deze geweldige illustraties prachtige items die de perfecte cadeaus maken. Van de liefste houten adventhuisjes – te gek voor kinderen – die je zelf opbouwt, tot mooie prentenboeken, puzzels en prachtige blocnotes waar je niet anders dan glimlachend lijstjes op maakt. Er liggen dit jaar veel pakketjes van Esther onder de boom en in de schoen bij de redactie. www.estherbennink.nl

Blundstone *schoenen*

Goede werklaarzen zijn onmisbaar in de tuin. Hoe kouder het seizoen, hoe meer je moet kunnen rekenen op je schoenen. Ze zijn net zo goed een onderdeel van je gereedschap als een goede snoeischaar of spade. Met koude of natte voeten ga je echt niet de wintertuin trotseren om borders te mulchen en snoeiwerkzaamheden uit te voeren. Blundstone heeft de perfecte chelsea boots gemaakt waarmee je zeker goed aan de slag kunt. Ze hebben een grote collectie laarsjes, voor mannen en vrouwen, in prachtige bruin-, grijs- en zwarttinten. Het fijne is dat je hiermee niet alleen de tuin in kan, ze misstaan ook niet op je werk, en je maakt er comfortabel lange wandelingen mee. Heel mooi is dat Blundstone nu ook nog eens een vegan laars – zoals hier op beeld – beschikbaar heeft. Wij zijn fan! www.blundstone.nl

Mandtas

Deze mand is met de hand gevlochten. Als je dat weet en hem bekijkt, kun je niet anders dan diep onder de indruk zijn van zoveel kunde. Het ademt ambachtelijkheid uit, en er passen precies een paar handschoenen, een schepje en een thermosflesje in. Ideaal als je het ons vraagt. Wil je er ook een bestellen? Ze zijn in beperkte oplage beschikbaar bij Mudz mandenmakerij. www.mudz.nl

Seizoen

Kopersporen

Een mooier schepje hebben we nog niet eerder mogen aanschouwen. Nu zou ons dat – geven we eerlijk toe – al in verleiding brengen hem aan onze collectie favoriete gereedschappen toe te voegen, maar laat hem nu ook nog eens van waarde zijn voor de grond. 'Kopersporen' heet het mooie bedrijf waar dit schepje vandaan komt dan ook niet voor niets. Koper voedt de bodem, en door het schepje veel te gebruiken geeft hij nuttige sporen af aan de grond. Hij ligt geweldig in de hand en heeft ons hart veroverd. Ga voor werkelijk alles waar je tuinhart sneller van gaat kloppen naar www.kopersporen.nl

Foodies

Zet deze kerst een heerlijk feestmaal op tafel met verse, smakelijke ingrediënten uit je eigen tuin. Met het extra dikke kerstnummer van Foodies wordt het een kerst om nooit te vergeten! www.foodiesmagazine.nl

december 2022

27

GROENE SCHOOL

Leer elke maand iets nieuws in de tuin. Van basistechnieken als met onkruid omgaan en snoeien tot het vergroten van je moestuinoogst, in deze rubriek komt het allemaal aan bod.

Deze maand

- 30 Kleine stappen naar grote veranderingen**
Monty's tips voor duurzaam tuinieren.
- 35 Geniet van een echte boom**
Kies de beste soort, houd de boom fris en geef hem een goede bestemming na de kerst.
- 40 Waar moet ik beginnen? Deel 4**
Alan legt de basisprincipes van tuinontwerp uit.
- 46 Jouw snoeimaand**
Frances Tophill snoeit appelbomen en andere bladverliezende bomen.
- 49 Vraag & antwoord**
We geven antwoord op tuinvragen.

Zaai een tuin

Zaaien is makkelijk en leuk! In deze speciale uitgave van Gardeners' World ontdek je alle technieken, stap-voor-stap instructies, een uitgebreide zaaikalender en heel veel inspiratie. Ga ook aan de slag!

www.gardenersworldmagazine.nl/zaai-een-tuin

Kleine stappen naar grote veranderingen

Duurzamer tuinieren, hoe klein een tuin ook is, kan bijdragen aan een enorme vooruitgang. **Monty** beschrijft een paar belangrijke veranderingen die we allemaal kunnen doorvoeren om onze voetafdruk te vergroenen.

Het ontwerp van Longmeadow is in de loop van de jaren aangepast aan de veranderende omstandigheden. Zo is de grote wildlifevijver goed voor dit vochtiger deel van de tuin.

*“Klimaatverandering is het
grootste probleem dat de
mensheid ooit heeft gekend.”*

Vijftien jaar geleden zat ik achter mijn computer om voor dit tijdschrift een artikel over duurzaamheid in de tuin te schrijven. Ik moet bekennen dat ik er niet meer naar heb gekeken, en het zelfs was vergeten, totdat ik aan dit stuk ging werken. Maar het onderwerp 'duurzaamheid in tuinen' is nog nooit zo actueel geweest. Dus las ik dat oude artikel nog eens door om te zien wat er in het afgelopen anderhalve decennium is veranderd. Het trieste antwoord luidt: niet veel. Veel woorden, wat kleine daden, en we tuinieren nog steeds alsof aan onze grondstoffen geen einde kan komen.

Vijftien jaar geleden schreef ik een beetje verdedigend over klimaatverandering, in de wetenschap dat misschien twintig procent van de lezers er niet in geloofden of het beschouwden als een hikje in het klimaat. Dat beeld is compleet veranderd. Alleen notoire ontkenners bestrijden nog steeds de door de mens veroorzaakte klimaatverandering en alleen dwazen weigeren zich ermee bezig te houden. Het is veruit het grootste probleem dat de mensheid ooit heeft gekend en we kunnen twee dingen doen. Eén, we kunnen de tuin inlopen in een poging eraan te ontsnappen, maar dat is gedoemd tot mislukken omdat onze tuinen in de frontlinie van de klimaatverandering liggen. Of twee, accepteren dat wij als tuiniers meer kunnen doen dan anderen om een reëel verschil te maken.

De hele kwestie wordt nog steeds gedomineerd door olie. Als tuiniers vinden we het heel gewoon dat onze planten met vrachtwagens bij tuincentra worden afgeleverd, met warmte worden opgekweekt, in plastic potten staan, plastic labels hebben... En zo kan ik doorgaan. Onze tuinen zijn aangelegd op een zee van zwarte olie.

Maar wat in de afgelopen vijftien jaar wel is verbeterd, is de beschikbaarheid van goed tuingereedschap op accu's, waardoor het benzineverbruik en het lawaai is verminderd. Op Longmeadow gebruiken we nu standaard accuaangedreven heggenscharen, grastrimmers, maaiers, kettingzagen, bladblazers en boren. We hebben nog wel maaiers voor lang gras en spittrezen op benzine, maar die zijn twintig jaar oud en worden steeds minder gebruikt.

De laatste jaren gaan ook steeds meer mensen tuinieren voor tuindieren. Dat is absoluut goed en blijft hopelijk doorgaan, maar het is niet hetzelfde als duurzaam tuinieren, hoewel er wel een overlap is. Tuindieren profiteren zeker van een duurzamere aanpak, maar dat is een bijkomstigheid. De voornaamste doelstellingen van een duurzame tuin zijn: koolstof verbruikende middelen terugdringen, de CO₂-uitstoot verminderen, water zo effectief mogelijk beheer en de tuin zo zelfvoorzienend mogelijk maken.

Composteren staat op Longmeadow centraal: plantafval wordt omgezet in kostbare mulch.

Kweek zoveel mogelijk uit zaad op om de uitstoot door transport te verminderen.

Maak smeewortel- of brandnetelgier om chemische meststoffen te vermijden.

Win zaad en neem stekken, en ruil planten die je over hebt met vrienden.

Installeer regentonnen en watertanks zodat regenwater niet verloren gaat.

Overstromingen waren vroeger zeldzaam op Longmeadow, maar komen nu elke winter voor.

Dit laatste houdt niet in dat de tuin ons van al ons voedsel moet voorzien. Ik daag alle tui- niers zelfs uit om volkomen zelfvoorzienend te zijn zonder hun leven te reduceren tot een miserabel bestaan. Dat lukt niet. Maar je kunt wel de hoeveelheid fruit, groente en kruiden die je op een bescheiden stuk grond kweekt, significant vergroten. Maak ook zoveel mogelijk compost zelf om mee te mulchen en planten op te potten. Je kunt steunstructuren maken van takken, bladaarde maken van herfstbladeren, plantenvoeding maken van smeerwortel en brandnetels, en misschien een paar kippen houden. Het zou enorm helpen om meer volkstuinen aan te leggen en volkstuinen te delen, en daarbij voorrang te geven aan mensen zonder tuin.

Van overstroming naar droogte

Een deel van zelfvoorziening bestaat uit waterbeheer. Iedereen in de westerse wereld is opgegroeid met kranen waaruit een eindeloze stroom water komt. Maar er komen steeds meer periodes met extreem weer voor, waarin overstromingen worden afgewisseld met droogte. Waterbeheer houdt in dat je deel uitmaakt van een groter netwerk om water op te vangen, zodat er minder wegstroomt en minder overstroomt.

Dit betekent een tuin met zo min mogelijk bestrating en met een beplanting die water opneemt, zoals moerasplanten, langer gras en bomen. Al die voortuinen die parkeerplaatsen zijn geworden, zijn in alle opzichten niet duurzaam. Als we willen bijdragen aan de oplossing, moeten wij onze tweede auto's afschaffen en moeten gemeenten voor de rest geschikte parkeergelegenheden aanleggen.

In onze tuinen moeten we zoveel mogelijk accuaangedreven gereedschap gebruiken, met de kanttekening dat het veel koolstof kost om accu's te

Oud handgereedschap moet je koesteren. Houd het schoon en scherp, en bewaar het binnen.

produceren en elektriciteit om ze op te laden. Net als bij auto's is het in de praktijk beter om het gereedschap dat je hebt, ongeacht de aandrijving, te onderhouden, repareren en hergebruiken, dan het weg te gooien en een nieuw 'groen' alternatief te kopen. We moeten leren om dingen opnieuw te waarderen, niet omdat ze nieuw zijn, maar omdat ze nuttig en eenvoudig zijn, en daarnaast lang meegaan.

Gebruik nooit een machine als je dezelfde klus met handgereedschap kunt doen. Ik houd van mooi handgereedschap, zoals een heggenschaar, snoeischaar, mes, zeis, vork en spade. En in een wereld met een slechte conditie komt wat lichamelijke activiteit jezelf én de toekomst van de planeet ten goede. Consumeer minder, repareer meer: dat is het hart van duurzaamheid. In feite moet je er trots op zijn als je alles repareert. Het is heel motiverend te weten dat je zelf van alles kunt en niet afhankelijk bent van dure, anonieme diensten van buitenstaanders.

Minder is meer

Minder consumeren betekent niet alleen dat je minder machines gebruikt, maar ook

dat je minder planten koopt. De tuinbranche zal hiertegen in het geweer komen, maar het is de ongemakkelijke waarheid dat de productie en verkoop van miljoenen planten voor kortetermijnde decoratie een deel van het probleem vormt. We kunnen onze plantenconsumptie terugdringen, niet door minder te kweken, maar door meer zelf op te kweken. Win zaad, neem stekken, deel en splits. Ruil planten die je over hebt met

buren en vrienden. Dit betekent absoluut niet dat je helemaal geen planten meer mag kopen, maar koop er gewoon minder.

Als je gekochte potgrond kunt vermeerderen door er bladaarde en/of tuincompost en wat goede aarde (of leem, dus organisch rijke topgrond) aan toe te voegen, dan verbeter je niet alleen de potgrond, maar hoeft je ook veel minder te kopen. Ik hoef niet meer uit te leggen dat absoluut helemaal niemand turf in de tuin zou moeten gebruiken. Turf is niet duurzaam. Turfwinning is ecovandalisme. Turfwinning draagt bij aan de opwarming van de aarde. En als deze argumenten je niet overtuigen, neem dan van mij aan dat je in je tuin helemaal geen turf nodig hebt. Het feit dat turf goedkoop is, doet er niet toe. Zelfs als je geld toe kreeg,

De ongemakkelijke waarheid over plastic

Plastic is een lastig probleem. Op dit moment is het enige duurzame antwoord: koester wat je hebt, hergebruik het zoveel mogelijk en koop geen plastic wegwerpproducten. Kwekers zouden moeten stoppen met de verkoop van planten in slappe plastic potten en – natuurlijk tegen een meerprijs – sterke potten moeten gebruiken die kunnen worden hergebruikt in plaats van 'gerecycled'.

De ongemakkelijke waarheid is dat het recyclen van plastic geen succes is. Geen enkele tuinier, waaronder ikzelf, 'recyclet' plastic. We leggen het ergens neer waar het door iemand anders naar een andere plek wordt gebracht. Recent onderzoek toont aan dat het verbranden van zwart plastic de minst schadelijk manier is om er vanaf te komen. Dit geeft wel aan hoe ver we zijn verwijderd van een oplossing voor de bergen plastic in ons leven. Er zijn alternatieven. We kunnen bijvoorbeeld onze eigen zaaikluitjes maken, of houten bakken of kartonnen potten gebruiken.

zou het nog steeds verkeerd zijn. Gebruik het gewoon niet.

Ik zou ook niet hoeven uitleggen dat we geen pesticiden, herbiciden, fungiciden en insecticiden moeten gebruiken, maar ik vermoed dat ik dit moet blijven herhalen. Als je deze producten gebruikt, geef je eigenlijk toe dat je hebt gefaald of slecht tuiniert.

Alle goede tuinen werken samen met de natuur, niet ertegenin. Een duurzame tuin is een tuin die zijn eigen 'ongedierte' (wat heb ik een hekel aan dat woord) bestrijdt met een evenwicht tussen roof- en prooidieren.

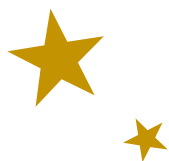
Tot zover wat we allemaal niet moeten doen. Laten we duurzaam tuinieren niet als straf beschouwen, maar als een weldaad die overloopt van mogelijkheden en plezier. De basis is dat we in onze eigen achtertuin creatief en productief te werk gaan om deze prachtige wereld te laten voortbestaan.

Geef de boom
bij thuiskomst
flink water en
zet hem op
een koele plek
totdat je hem
gaat versieren.

“Een echte kerstboom
ruikt heerlijk en kan
gerecycled worden – en
de keus is enorm.”

Geniet van een echte boom

De feestdagen beginnen pas echt wanneer de kerstboom staat. **Adam Frost** geeft tips om de beste soort te kiezen, de boom fris te houden en hem na de kerst een nuttige bestemming te geven.

Ik houd wel van wat geschiedenis, traditie en romantiek. Dus ik vind het een prachtig idee dat prins Albert, de echtgenoot van de Britse koningin Victoria, de kerstboomtraditie is begonnen door er een aan zijn vrouw te schenken. Er zijn verschillende opvattingen over hoe de kerstboom zo'n belangrijk onderdeel van onze feestdagen is geworden, maar ik houd het bij deze.

Ons gezin volgt elk jaar dezelfde traditie. Ik ga met mijn vrouw naar de plaatselijke kerstbomenleverancier, waar ik verschillende bomen rechtop zet en ronddraai om de beste kant te zoeken. We bespreken of ze te iel, te hoog of te breed zijn. Hoe vers is de boom volgens mij? (Ja, ik heb zo mijn stokpaardjes.) En als we een boom hebben uitgezocht, drinken en eten we thuis eerst wat voordat we beginnen met versieren.

Er gaat niets boven een echte kerstboom en niet alleen omdat die mooier is. Ik weet dat een kunstboom soms de enige praktische optie is, maar ik heb liever een echte boom, omdat die heerlijk ruikt, gerecycled kan worden en je een enorme keus hebt. Er is een boom voor elk budget en elke ruimte. Daarnaast kunnen we uitzoeken waar de bomen vandaan komen, wat betekent dat we een groenere keuze kunnen maken.

Adopteer een kerstboom

Elk jaar zetten we in Nederland en België samen bijna 5 miljoen echte kerstbomen op. En dat betekent dat er jaarlijks ook miljoenen bomen weer weggegooid worden. Zonde, vonden ze bij BeterBoompje. Daarom kun je bij hen een kerstboom lenen. Je bestelt je boom, haalt hem op bij je dichtstbijzijnde ophaalpunt en levert hem daar na de feestdagen ook weer in. De bomen met kluit worden teruggeplant in een heus Kerstbomenbos. Voor bomen zonder kluit worden er twee stekjes geplant en worden de bomen zelf verwerkt tot andere producten. Uiteindelijk moet het Kerstbomenbos zo groot zijn dat iedereen jaarlijks kan worden voorzien van een biologische adoptiekerstboom. Kijk voor een ophaalpunt bij jou in de buurt op beterboompje.nl.

1 Wanneer je met de boom thuiskomt, leg je hem op een vlakke ondergrond en knip je het net van de stam (verwijder het nog niet van de rest van de boom).

2 Houd de boom met een hand stabiel en zaag een paar centimeter van de onderkant van de stam. Probeer de zaagsnede zo recht mogelijk te maken, zodat hij goed rechtop kan staan.

De juiste boom voor jou

Meet, voordat je een boom gaat kopen, hoeveel ruimte je hebt en wat de diameter van de standaard is. Als je eenmaal tussen de bomen staat, verlies je al snel je gevoel voor afmetingen.

■ **BLAUWSPAR** Deze boom dankt zijn naam aan de zilverblauwe naalden. Hij heeft een brede onderkant en een symmetrische vorm. Zijn naalden zijn scherp, dus niet ideaal als je kleine kinderen of huisdieren hebt.

■ **EDELSPAR** Deze mooie spar heeft grijs-groene naalden die omhoog wijzen – perfect voor zware versiering. Dankzij de open vorm, heerlijke geur en geringe naalduitval is het een populaire boom, die wel wat duurder is.

■ **FIJNSPAR** Dit is een slanke boom met dichte, lichtgroene naalden en de klassieke dennengeur. In een warme kamer laat hij zijn naalden vallen, dus koop hem niet te vroeg.

■ **NORDMANNSPAR** Deze boom heeft donkergroene, zachte naalden, die hij lang vasthoudt. De takken zijn vanwege hun etagegroei heel geschikt voor kerstballen.

■ **FRASERSPAR** Deze slanke boom is geschikt voor smalle ruimten en heeft zachte, groene naalden met een zilvergroene onderkant. De boom ruikt ook heerlijk, heeft sterke takken en houdt zijn naalden goed vast.

■ **KOREAANSE ZILVERSPAR** Deze lichtgroene boom is compact en draagt zijn zachte, zilverblauwe naalden in kransen om de takken, die daardoor heel dicht lijken. Hij heeft weinig naalduitval en een sterke geur.

Zet de boom niet in de buurt van een radiator of andere warmtebron en geef hem dagelijks water om hem zo lang mogelijk fris te houden.

3 Zet de boom in een emmer water totdat je hem binnen haalt. Ik laat hem meestal een paar uur staan zodat hij zoveel mogelijk water kan opnemen.

Knip kleine takken in stukken en gooi die op de composthoop, of versnipper de boom en gebruik de snippers als mulch.

De boom verzorgen

Als je thuiskomt met de boom, kun je die het beste op een koele plek neerzetten totdat je hem gaat versieren. Eenmaal binnen zet je de boom in een standaard met waterreservoir die groot genoeg is voor de stam. Dit voorkomt dat je de stam aan de onderkant smaller moet maken, waardoor de boom minder goed water kan opnemen. Zet de boom niet in de buurt van een radiator of open haard, want kerstbomen houden niet van warmte. Als de boom op zijn plek staat, haal je het net ervanaf. Laat de boom een nacht rusten voordat je hem versiert. Je moet hem elke dag water geven. Om de een of andere reden is dat mijn werk en een boom drinkt behoorlijk veel. Vergeet niet om de lichtjes uit te doen voordat je water geeft, dat is veiliger.

De boom recycleren

Elke gemeente heeft een recycleprogramma voor kerstbomen. Afhankelijk van waar je woont, worden de bomen opgehaald of kun je ze inleveren. Als je hem kleinmaakt, kun je de stukken ook bij het GFT-afval gooien.

Een andere mogelijkheid is om er mulch van te maken. Knip de kleinere takken in stukken en gooi die in de compostbak, of versnipper de boom en laat de snippers een paar maanden vergaan voordat je ze als mulch gebruikt. Je kunt de afgevallen naalden gebruiken als mulch voor zuurminnende planten. Het is ook een optie om de boom in stukken te hakken en de stukken op een schaduwplek in de tuin op te stapelen. In de loop van de tijd zal het hout vergaan, maar in de tussentijd vormt het een habitat voor tuindieren.

FOTOS: SARAH CUTTLE, TIM SANDALL

Je kunt de boom na de feestdagen in stukken hakken die je in de tuin opstapelt en laat vergaan: een habitat voor tuindieren.

Complete gids voor kamerplanten

Kamerplanten zijn enorm in trek. Dat vindt de redactie van Gardeners' World meer dan logisch, want dankzij deze planten omring je jezelf jaarrond – weer of geen weer – door groen, en dat in je woonkamer! Maar hoe verzorg je ze? Op welke plek zet je nu welke plant? En kun je ze ook zelf stekken of zaaien?

In maar liefst 132 pagina's duiken we de wereld van de kamerplanten in en helpen experts zoals Monty Don, Rogier van Vugt (Hortus Botanicus Leiden) en Marieke van der Eerden je de beste planten te selecteren, krijg je veel achtergrondinformatie, ontdek je wat de favorieten van de redactie zijn en geven we je eindeloos veel inspiratie om ieder hoekje van jouw huis (tot je badkamer aan toe) te vullen met het mooiste groen. Op naar een indoor jungle!

PUZZEL & WIN

Vul de puzzel in en maak kans op de speciale uitgave
Complete gids voor kamerplanten.

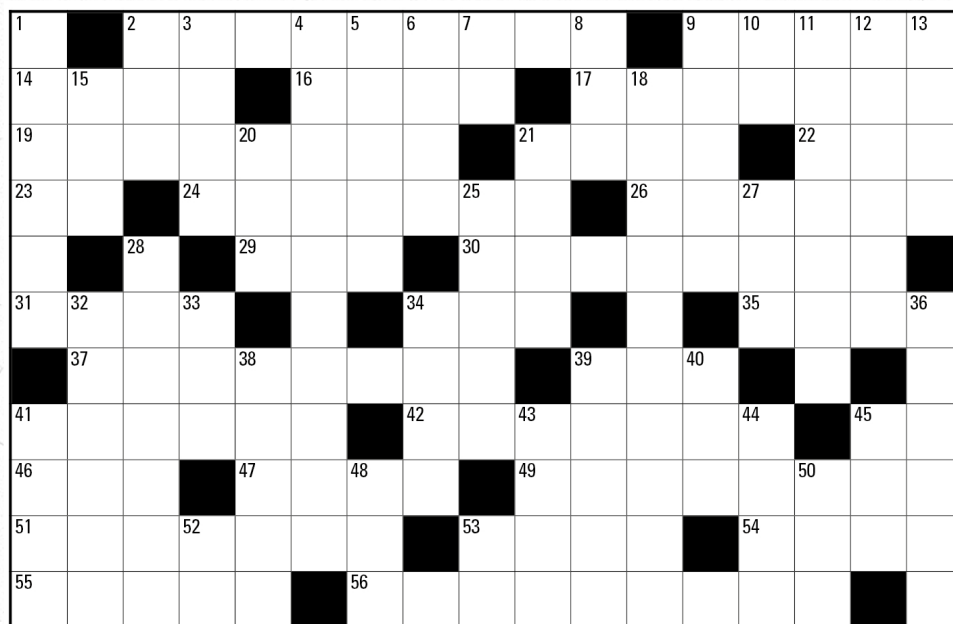
KRUISWOORDPUZZEL

HORIZONTAAL

2 blusapparaat **9** voormalig Myanmar **14** lastdier met koppige reputatie **16** zangvogel **17** theesalon **19** skelet **21** van links naar rechts (afk.) **22** nieuwe lerarenopleiding (afk.) **23** muzieknoot **24** sprookjesfiguur **26** deel van een huis **29** dergelijke (afk.) **30** heilige **31** bevestigingsmiddel **34** aansporing tot zwijgen **35** evenzo **37** laadwagen **39** noodsein **41** dienstmeisje **42** dienstkleding **45** Greenwich tijd (afk.) **46** grootmoeder **47** versieringsband **49** leeftijdscategorie **51** Romeinse legerafdeling **53** hap **54** vrouw **55** schreeuw **56** diepste deel van een afgraving.

VERTICAAL

1 term **2** Sociaal-Economische Raad **3** afgestoken graszode **4** intrek in een ander land **5** stekelige plant **6** tijdelijk gebouwtje **7** lectori salutem (afk.) **8** Luxemburgse omroep (afk.) **9** edelman **10** ingenieur (afk.) **11** zonder omwegen **12** overlast **13** Romeinse liefdesgod **15** groot water **18** en zo verder **20** Duitse omroep **21** kerel **25** aanvoerder van de Argonauten **27** persoon die deel uitmaakt van een groep **28** al het touwwerk van een schip **32** vertrek in zekere vorm **33** gehuwd (afk.) **34** steun **36** buitenlijn **38** proefaflevering **39** stemming **40** soort (afk.) **41** steekwapen **43** plan **44** damesmode **45** gemiddeld (afk.) **48** noordnoordoost (afk.) **50** opening **52** hij **53** buiten dienst (afk.).

Breng de letters uit de genummerde vakjes over naar de gelijkgenummerde vakjes van de oplossingbalk.

45	14	8	30	22	52	42	16
----	----	---	----	----	----	----	----

Vul het antwoord vóór 27 december 2022 in op www.gardenersworldmagazine.nl/puzzel

Waar moet ik beginnen?

Tuinontwerp

Veel beginnende tuiniers worden onzeker bij het idee dat ze eerst de basis moeten aanleren. Maar in deze exclusieve twaalfdelige serie helpt **Alan Titchmarsh** je om de vaardigheden onder de knie te krijgen die echt belangrijk zijn. Deze maand legt hij je de basisprincipes van tuinontwerp uit, zodat je een tuin kunt maken die aan je behoeften voldoet, of je nu een nieuwe tuin aanlegt of je bestaande tuin wilt opfrissen.

Je leert:

- ✓ De ruimte opdelen
- ✓ De juist balans vinden tussen beplanting en harde materialen
- ✓ Een eenvoudige plattegrond van je ontwerp maken

FOTO: SARAH CUTTLE

*“ Als je tuin niet aan je
behoeften voldoet,
vermoeid oogt of je niet
meer vrolijk maakt, ga
dan aan de slag en geef
hem een opfrisser. ”*

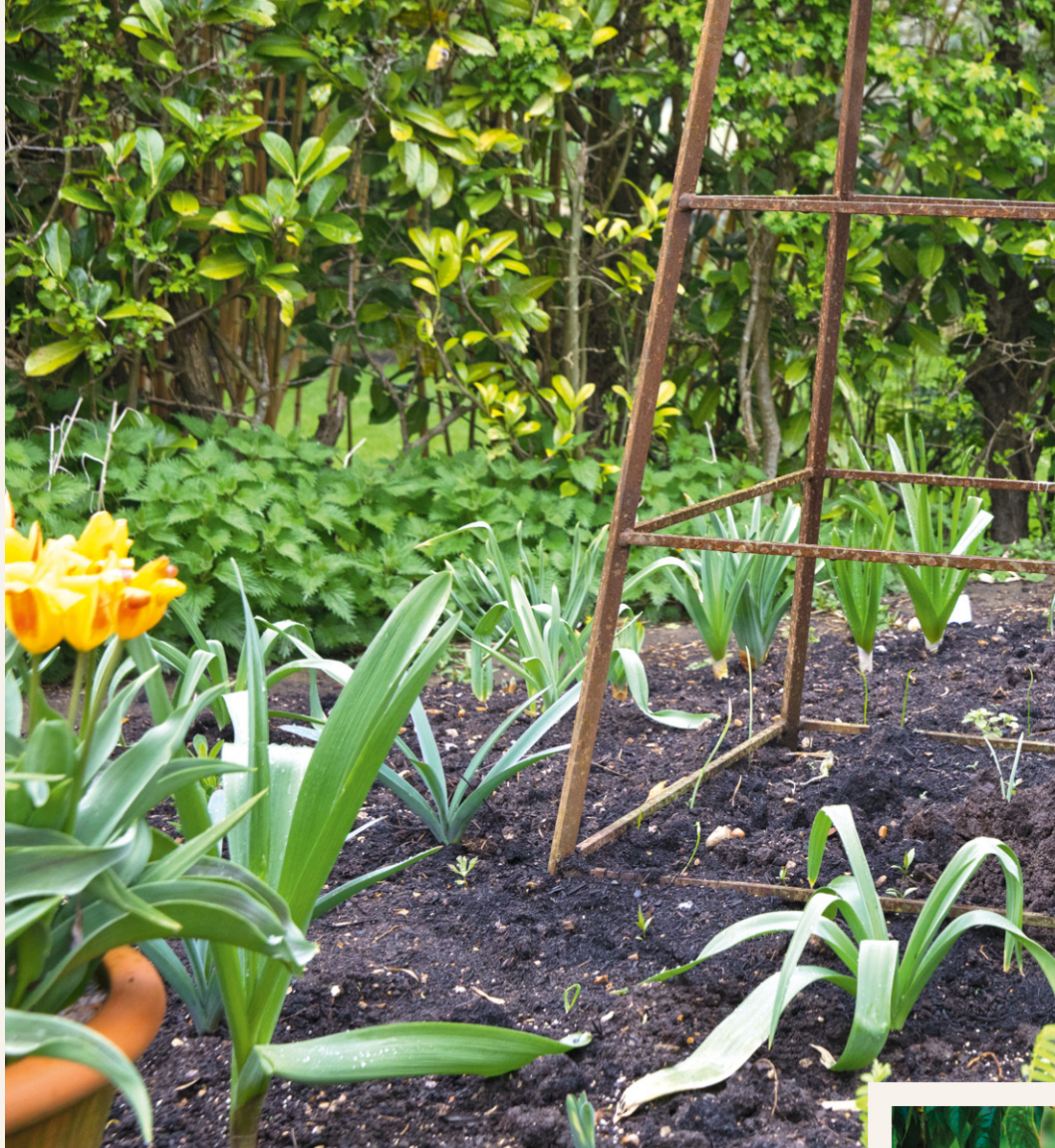
Voordat je iets aan je
huidige tuin verandert,
moet je hem zorgvuldig
beoordelen en noteren
wat je er wel en niet
leuk aan vindt.

Tuinontwerp

Of je nu begint met een schone lei of de borders al hebt aangelegd, iets veranderen is eng, maar ook heel bevredigend. Dus als je tuin niet aan je behoeften voldoet, vermoeid oogt of teveel en je niet meer vrolijk maakt, ga dan aan de slag en geef hem een opfrisser.

De laatste jaren hebben we ontzettend veel geleerd over het belang van buitenruimten, frisse lucht en contact met de natuur bij het verbeteren van ons mentale welzijn. Het is dan ook belangrijk om steeds het beste uit je tuin te halen en ervoor te zorgen dat hij aan je wensen voldoet. Zelfs kleine veranderingen kunnen een enorm verschil maken.

Wees niet bang om tijdens het proces fouten te maken, want dat doen we allemaal en het hoort erbij. Maar bedenk dat er niets echt voorgoed vastligt (behalve een duur terras). Planten die op de verkeerde plek staan, laten dat snel genoeg merken en kunnen eenvoudig worden verhuisd.

De basis van een goed ontwerp

Bekijk het uitzicht vanuit de ramen, vooral het keukenraam, en beoordeel je huidige tuin vanaf de plekken waar je de meeste tijd doorbrengt.

Bepaal wat je er niet mooi aan vindt en begin dat te veranderen. Kun je de hele tuin in één oogopslag zien? Maak hem dan spannender. Zelfs een kleine tuin kan met lage heggen of hogere struiken worden opgedeeld, zodat het leuk wordt om op zoek te gaan naar besloten hoekjes waar je fijn kunt zitten.

Opvallende elementen, zoals objecten of kleine bomen, trekken de aandacht en nodigen uit om dichterbij te komen. Steek bamboestokken in de grond om hun mogelijke posities te markeren en teken met zandsproen de omtrekken van borders. Neem dan een paar dagen de tijd om alles goed te bekijken en rond te wandelen, terwijl je je voorstelt hoe het gaat worden.

Denk tijdens het ontwerpen niet alleen aan jezelf, maar ook aan de dieren die er leven. Weiger om chemicaliën te gebruiken en koester de organische aard van dit stukje planeet. Kweek planten die tevreden zijn in de gegeven omstandigheden: zon of schaduw, goed

drainerende of vochthoudende grond. Planten willen groeien en het is aan ons om ze daarbij niet in de weg te lopen.

Streef naar een ontwerp dat boeiend en toch eenvoudig is. En voorkom een ratjetoe van harde materialen. De richtlijn is om hoogstens drie verschillende soorten te gebruiken. Gebruik je meer, dan wordt de tuin rommelig en druk.

Wat moet erin

Zorg ervoor dat je de belangrijkste dingen in je ontwerp opneemt, zoals een zitplek, een interessant pad om door de tuin te lopen en een afgrenzing. Houd rekening met de burens wat betreft de schuttinghoogte: twee meter geeft jou privacy en hen nog genoeg licht.

Maak perken zo diep en breed mogelijk, en zet planten betrekkelijk dicht bij elkaar in grond die is verrijkt met organisch materiaal. De planten zullen niet alleen beter groeien, maar ook de grond sneller bedekken en weinig ruimte voor onkruid overlaten.

Denk zowel verticaal als horizontaal: gebruik een boog, wigwam of pergola als blikvanger waar een boom te groot of te overheersend zou zijn.

FOTO'S: SARAH CUTTLE; GETTY/HAN3617; JASON INGRAM

Hoe lang gaat het duren?

Het is belangrijk om niets te overhaasten. Als de tuin nieuw voor je is, wacht dan een paar maanden zodat je aan de sfeer (of het gebrek eraan) kunt wennen. Je zult ontdekken wat je er mooi en lelijk aan vindt, en wat logistiek gezien niet werkt: van een pad op de verkeerde plek tot een kas die geen zon krijgt. Als je er al een tijd woont, weet je inmiddels welke delen je vervelen of niet werken.

Het doel van een tuin is om er tijd in door te brengen, niet alleen om ernaar te kijken, dus wandel rond en proef de sfeer.

Lijstjes zijn nuttig. Schrijf op wat je heel graag zou willen: een zitplek, een speelplek, een plek om je eigen groente, fruit of geurende bloemen te kweken, een kas, een schuurtje ...

Kijk naar de baan van de zon, vooral 's winters. Drink je het liefst 's morgens een kop koffie of 's avonds een drankje in de zon? Zo krijg je tenminste een idee van wat je waar wilt hebben.

Rangschik de gewenste klussen in volgorde van belangrijkheid en pak ze in fasen aan: eerst de harde materialen (paden en terrassen), dan de beplanting. Zo hou je het overzichtelijk en betaalbaar.

Hoe bespaar je geld?

Alles zelf doen is natuurlijk de goedkoopste optie. Maar als je onzeker bent over de grotere klussen, vraag dan andere mensen, die een tuin hebben die jij mooi vindt, om advies. Ze kunnen je vertellen wat hen wel en niet goed afging. Als je ontwerp elektriciteit omvat, moet je altijd de hulp van een erkende elektricien inroepen.

Wat mag ik verwachten?

Je hebt een masterplan nodig met een einddoel: wat heb je voor ogen? Je hoeft niet alles in één keer te doen, tenzij je genoeg tijd en geld hebt. Weet waar je naartoe werkt en doe steeds een beetje. Elke kleine verbetering is motiverend. En allemaal samen zullen ze een enorm verschil maken.

**DE BESTE
TIPS VAN
ALAN**

Maak de tuin ook verticaal interessant met een obelisk die je laat begroeien door klimplanten, zoals een clematis.

Wil je een minder formele uitstraling, laat dan randplanten als lavendel over paden heen groeien.

Wat betreft schuttingkleuren: hoe donkerder de schutting, hoe minder zichtbaar hij wordt wanneer er planten voor staan. Donkergrijs en zwart zijn niet zo beklemmend als je misschien denkt. Integendeel, ze verdwijnen naar de achtergrond naarmate perken en borders volwassen worden.

Als je ook potten wilt, kun je het beste een klein aantal grote potten gebruiken om een grootser effect te sorteren. Grote potten drogen bij warm weer ook minder snel uit, waardoor je minder vaak water hoeft te geven.

Water, zoals vijvers en andere water-elementen, is erg nuttig voor zowel mens als dier. Maar bewegend water moet een kalmerend geluid produceren, niet het geluid van een lopende kraan waardoor je naar binnen moet rennen om te ... nou ja, je snapt het.

BELANGRIJKSTE PUNTEN

- **Gebruik hoogstens 3 verschillende harde materialen.**
- **Maak perken en borders diep en breed.**
- **Maak ruimte voor water en tuindieren.**

Voor een goede balans moet je harde materialen beperken tot ongeveer een derde van het tuinooppervlak.

ZACHT VERSUS HARD

Een schilderij krijgt zijn lijst nadat het kunstwerk is afgerond, maar in een tuin gaat dat andersom: de lijst (de harde materialen) komt eerst, daarna wordt het schilderij (de beplanting) erin gezet.

Streef naar een verhouding van twee derde beplanting en een derde harde materialen (bestrating en dergelijke). Ben je een minimalist, dan wil je dat misschien aanpassen. Wanneer harde materialen domineren, is het totale effect strakker en architectonischer, maar minder rustgevend. Planten kunnen worden gebruikt

om schuttingen te verbergen en rechte randen van paden of terrassen te verzachten. Dit is vooral een kwestie van smaak.

Als je een huurhuis hebt, kun je potten gebruiken om structuur aan te brengen, want die kun je bij een verhuizing meenemen. Harde materialen zijn duur en moet je achterlaten.

Gebruik tot slot geen kunststof gras maar grind, schorssnippers, gewalst gravel of bodembedekkende planten. Deze materialen zijn (meestal) oneindig veel milieuvriendelijker.

MAAK EEN PLATTEGROND

Je hebt nodig:

- Lange rolmaat
- Vellen A4- en A3-papier
- Overtrekpapier
- Schaalstok

Begin met een schets van het bovenaanzicht van de tuin op een vel A4-papier. Gebruik de rolmaat om alle grenzen van je tuin op te meten. Markeer de plek van elementen die je wilt behouden, zoals bomen of een vijver. Je kunt hiervoor driehoeksmetingen uitvoeren. Op internet kun je aanwijzingen vinden hoe je dat moet doen. Markeer ook de plekken van praktische zaken, zoals putten, afvoerpijpen en stopcontacten.

Gebruik vervolgens de schaalliniaal om een grotere versie van de plattegrond op een vel A3-papier te maken. Een schaal van 1:200 is meestal het beste. Heb je een grote tuin, dan heb je misschien A2-papier nodig. Leg er, nadat je alles zorgvuldig hebt getekend, een vel overtrekpapier overheen en teken daarop alle nieuwe elementen van je ontwerp. Probeer de precieze afmetingen (op schaal) aan te houden en je ziet al gauw wat wel en niet in je ontwerp past.

VOLGENDE MAAND Leer alles over compost en volg Alans tips om afval in zwart goud te veranderen.

DOE-HET-ZELF OF LAAT-HET-DOEN?

De keus is aan jou en hangt af van je ervaring (en zelfvertrouwen) en je beschikbare budget.

Doe-het-zelfklussen

■ **Een boom of grote struik planten:** kies een geschikte plek en bereid de grond voor.

■ **Een border vergroten of aanleggen:** teken een beplantingsplan en bepaal de posities van de planten en hoeveel je er nodig hebt.

■ **Een kleine vijver aanleggen:** maak hem minstens 2 m lang en 1,5 m breed. Gebruik onderdoek en vijverfolie. Camoufleer de randen voor een professionele afwerking.

■ **Schuttingen verven:** kies de kleur zorgvuldig. Felle kleuren vervelen snel, zachtere tinten minder, en donkere kleuren gaan op in de achtergrond.

■ **Een boog of pergola plaatsen:** veranker de palen stevig in de grond. Klimplanten kunnen heel zwaar worden.

Aan professionals overlaten

■ **Apparatuur aansluiten op het elektriciteitsnet, zoals tuinverlichting:**

misschien lukt het je wel om een vijverpomp te installeren, maar neem geen risico met grotere klussen.

■ **Een terras of een breed en ingewikkeld pad leggen:** een fundering en het juiste afschot zijn belangrijk, dus geef het uit handen als je daar geen verstand van hebt.

■ **Afwatering aanleggen:** zwaar en ingewikkeld als het gaat om afschot en afvoergoten. Laat dit aan iemand anders over.

■ **Een kas opbouwen:** je zult meer panelen breken dan je voor mogelijk hield, tenzij je een ervaren hulp hebt.

■ **Schutting plaatsen:** dit zware werk is niet voor doetjes. De palen moeten duurzaam zijn (geen vurenhout) en stevig verankerd worden.

BLADBLAZER

Hoe heerlijk is het om zonder die vieze benzinelucht en herrie toch al je blad te kunnen verzamelen? Met deze bladblazer van EGO kan dat. Hij werkt op een accu, die je er makkelijk op klikt en geen gedoe geeft met snoeren. Binnen een mum van tijd zijn je paden en gazon leeg, en verzamel je het blad daar waar je het wel wilt hebben: in een bladkorf om bladaarde van te maken, of in een hoekje van je tuin om een schuilplaats te maken voor egels. Door de grote diameter kan je met een maximale luchtstroom veel blad tegelijk bereiken. De bladblazer van EGO is niet alleen een stuk stiller en lichter dan een benzinebladblazer, hij is ook nog eens veel krachtiger.

WIN

Win deze bladblazer,
(de LB5804E met accu 5Ah
en snellader CH550E)
t.w.v. €509,-! Kijk snel op
[www.gardenersworld
magazine.nl/EGO](http://www.gardenersworldmagazine.nl/EGO)

ELEKTRISCHE ZAAG

Met deze loeischerpe en krachtige zaag is het mogelijk om snel en netjes te werken. Er zit een oliereservoir van 150 ml in, waardoor de ketting vlot blijft draaien. Het zaagblad is 40 cm, wat een ideale maat is om takken en stammen mee te zagen. Van het snel verwerken van hardhout tot het secuur in vorm snoeien van oude bomen, dit is een ideale zaag.

Met een kettingsnelheid van maar liefst 20m/s zaag je zelfs de dikste takken gemakkelijk door. Hierdoor richt je zo min mogelijk schade aan bij het snoeien en zal de boom op een gezonde manier verder groeien. EGO heeft ook een omvormer in haar assortiment. Hierdoor kun je de accu ook inzetten als oplader voor diverse electronica en tuinverlichting – handig voor als er geen stroom in de buurt is. De tuinmachines van EGO werken allemaal op dezelfde accu die lang meegaat en is voorzien van 3 jaar garantie. Zo werk je uren achtereen zonder te hoeven laden.

FOTO'S: LIESBETH DISBERGEN

JOUW SNOEI- MAAND

Frances Tophill profiteert optimaal van het rustseizoen en snoeit appelbomen en andere bladverliezende bomen.

Het is hartje winter en de tuin is in rust. Bovengronds is bijna alle groei gestopt, maar recente onderzoeken hebben aangetoond dat onder de grond de groei nog op halve kracht doorgaat.

Toch is het nu het rustseizoen, waarin planten geen kwetsbare nieuwe aanwas vormen. Dus is het de ideale tijd om grote struiken en bomen in vorm te snoeien. De extra vrije tijd die de meeste mensen in december hebben en de behoefte om naar buiten te gaan en van het weinige daglicht te genieten, creëren de perfecte gelegenheid om deze klussen aan te pakken. Bomen en struiken die bloeien op tweedejaars hout, waarvan de *Forsythia* het klassieke voorbeeld is, moet je met rust laten. Maar voor andere planten, vooral voor veel fruitbomen zoals appels en peren, is dit het moment om er flink de zaag in te zetten, grote beschadigde delen te verwijderen en de algehele vorm te verbeteren.

Dit is ook de tijd om grote schoonmaak te houden onder verlepte kruidachtige vaste planten. Ik stel deze klus altijd zo lang mogelijk uit, maar als je een grote tuin of weinig tijd hebt, kun je daar nu al mee beginnen. Maar laat al het afval dat je weghaalt op een hoop liggen, zodat insecten daar betrekkelijk ongestoord kunnen overwinteren.

Snoei blauweregen terug in de rustperiode om korte sporen te maken die bloemen zullen dragen.

FOTO'S: SARAH CUTTLE; JASON INGRAM

Snoei deze planten nu ook

Omdat de winter alles vertraagt, kunnen we ons als tuiniers ook een beetje ontspannen. Totdat de nieuwe aanwas verschijnt, zijn er minder urgente klussen te doen.

WILG Snoei *Salix* tot de basis terug. Gebruik de takken om te vlechten of nieuwe planten op te kweken. Ze wortelen snel als je ze in de grond zet.

BLAUWEREGEN Snoei nu de groeikrachtige scheuten die aan het hoofdstel ontspruiten tot op drie ogen terug.

KRUISBESSEN, RODE EN WITTE BESSEN Verwijder oude takken, maar laat hele takken die het afgelopen jaar zijn verschenen zitten.

HERFSTFRAMBOZEN Dit zijn de eenvoudigste frambozen om te snoeien, omdat je 's winters gewoon alle oude takken tot de grond terug snoeit.

Oude appelbomen in vorm brengen

Verjong oude appelbomen door middel van een zorgvuldig snoeieregime dat je in de loop van een paar jaar stapsgewijs uitvoert. Neem de tijd om de boom te beoordelen en maak een plan om hem weer in een open vaasvorm te snoeien. Zo profiteren de takken zoveel mogelijk van de zon.

Nu niet snoeien

Stel de snoei van winterharde hibiscusstruiken uit tot eind winter, net voordat de groei begint.

- X KORNOELJE** Laat de gekleurde takken van *Cornus* 's winters zitten. Snoei in het voorjaar.
- X KLIMHORTENSIA'S** In tegenstelling tot de meeste hortensia's moet de *Hydrangea petiolaris* eind zomer meteen na de bloei worden gesnoeid.
- X BLADVERLIEZENDE GRASSEN** Wacht en snoei deze begin voorjaar terug om de wortelhals tegen vorst te beschermen.
- X GROENBLIJVENDE GRASSEN** Deze hoeft je helemaal niet te snoeien.
- X HIBISCUS** Snoei pas eind winter om de kans op vorstschade te minimaliseren.
- X KERSEN, PRUIMEN EN PERZIKEN** *Prunus*-soorten zijn gevoelig voor schimmelziekten als je ze 's winters snoeit, dus wacht tot het voorjaar.

Zo snoei je een volwassen appelboom

Als je een appel- of perenboom productief wilt houden, moet je hem 's winters snoeien. Het rustseizoen is de perfecte periode om de kruin in vorm te brengen, takken in het midden te verwijderen en aanwas die maximaal vrucht draagt te stimuleren. Een open vorm helpt om de boom

gezond te houden. Als de laatste snoei al een tijd geleden is, overdrijf dan niet. Het is nooit een goed idee om meer dan een derde van een boomkruin in één keer te verwijderen. Doe er een paar winters over om een open vaasvorm te creëren, die ideaal is voor de fruitproductie.

Vergroot de opbrengst door appelbomen elke winter te snoeien.

Stap voor stap

1 Kort lange takken geleidelijk in, steeds iets verder, zodat ze niet van de stam afscheuren. Gebruik schoon, scherp gereedschap om beschadiging van het weefsel te voorkomen. Dan krijgen schimmels en bacteriën geen kans.

2 Verwijder alle takken die tegen andere schuren, om infecties te voorkomen. Bekijk, voordat je snoeit, de boom van een afstandje om te bepalen welke takken je het beste kunt houden. Streef naar een gezonde boom met een mooie vorm.

3 Snoei alle takken die het midden van de boomkruin verstopp. Deze takken dragen geen vrucht en door ze te verwijderen verbetert de luchtcirculatie en daarmee de gezondheid van de boom. Streef naar een open vaasvorm.

Tip

Waterloten zijn sterk groeiende, rechte takken die meestal in het midden van een boom groeien. Ze dragen geen vrucht, dus door ze te verwijderen bespaart de boom kostbare energie. De voedingsstoffen kunnen dus volop voor de vruchtproductie worden ingezet.

Snoei deze lange, rechtopgaande waterloten terug tot op de plek waar ze aan de tak ontspruiten. Gebruik een snoeischaar, een takkenschaar of een snoeischaar, afhankelijk van de dikte.

Verwijder waterloten in hun geheel, tot aan de basis.

Ook zo snoeien

Je kunt veel andere bladverliezende bomen in het rustseizoen in vorm snoeien, zoals:

- **Berken** Houd er wel rekening mee dat deze bomen veel sap verliezen als je te laat snoeit.
- **Esdoorns** Deze hebben weinig snoei nodig, want het kan hun natuurlijke vorm verpesten. Maar deze maand kun je ze zo nodig zorgvuldig wat snoeien.
- **Populieren** Dit is een goede tijd, vooral om grondloten te verwijderen.

Appelbomen

	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec
Vruchtzetting												
Wintersnoei												

VOLGENDE MAAND Zo verjong je een verwilderde pruikenboom (*Cotinus*).

Vraag & Antwoord

V Hoe groeit een maretak en kan ik hem zelf kweken?

A De maretak (*Viscum album*), ook wel mistel of vogellijm genoemd, is omgeven met allerlei tradities. De oude Germanen beschouwden het als een heilige plant en hij speelde in vruchtbaarheidsrituelen een belangrijke rol. En in Scandinavië was het gebruikelijk om een maretak in het bos op te hangen. Wanneer vijanden elkaar onder de tak ontmoetten, moesten ze een dag lang de wapens neerleggen. Vrede op aarde dus – wat ons betreft een prima kersttraditie. Dat de vijanden elkaar ook zoenden onder de 'mistletoe' is echter onwaarschijnlijk.

Een maretak is een fascinerende halfparasiet. Hij is voor een deel van zijn voedsel afhankelijk van de plant waarop hij groeit, vaak appelbomen, meidoorns en populieren. Hij haalt zijn water en voedingsstoffen uit de boom en gebruikt diens bladeren voor fotosynthese.

Zelf kweken kan door de zaden in boombast te wrijven. Je kunt het ook overlaten aan vogels, zoals grote lijsters. Zij eten de plakkerige besjes en maken hun snavels schoon op de bast van de gastboom, waarop vervolgens de zaadjes achterblijven. Het zaad plakt goed en hecht zich met de eerste scheut aan de boombast. Dit kan een jaar duren, dus de plant moet eerst zichzelf een tijdje bedruipen. Daarna levert de gastheer ook zijn bijdrage. Na ongeveer vijf jaar is de maretak volwassen.

De plant brengt nauwelijks schade toe aan bomen in je tuin en is zelfs onmisbaar voor de maretakbladroller, een mot die alleen het blad van de maretak eet.

V Waarom krijgt mijn maretak nooit bessen?

A Maretakken zijn óf mannelijk óf vrouwelijk. Als jouw maretak oud genoeg is om volwassen te zijn, is hij waarschijnlijk mannelijk en zal hij geen bessen krijgen. Zaai eventueel meer zaden in barstjes in de bast van je boom in de hoop dat er een vrouwelijke plant uit groeit.

In iedere tuin loop je wel eens tegen een vraag op – van vragen over plagen, ziekten en de beste planttijd tot het kweken van nieuwe soorten. Wij geven antwoord.

TIP

Verzamel zaden van maretak in het voorjaar en stop ze in barstjes van de bast van een appelboom.

V Wat kan ik planten in een bosrijke omgeving met zure grond om de vogels te helpen?

A Het toverwoord is 'biodiversiteit'. Het is heel simpel: als je veel verschillende planten in je tuin hebt, zullen er ook veel verschillende soorten diertjes op afkomen – waaronder vogels. Die houden onder andere van vruchten, zoals de *Gaultheria*. Deze groenblijver staat graag in halfschaduw in zure grond.

Je hebt de keuze uit meerdere soorten, met vruchtjes in de kleuren wit, rood of een spannende rozetint. Plant een aantal

verschillende soorten voor een betere bestuiving. Varens bieden een goede beschutting aan allerlei dieren en zijn echte bosplanten. *Blechnum* is bijvoorbeeld een ideale varen om onder bomen te planten. *Blechnum pennamarina* is bijvoorbeeld een mooie bodembedekker die bovendien onkruid verdrukt. De grotere *B. chilense* is een aanwinst voor wat meer structuur. Beide varens zijn groenblijvend, tenzij de winter echt streng huishoudt.

De bergthee *Gaultheria procumbens* 'Red Diamond' draagt bessen vanaf het najaar en vormt een goede bodembedekking in de schaduw.

Struiken zoals rododendrons bieden goede nestplekken voor vogels.

Deze laatste vormt uiteindelijk grote pollens waarover, als je ze aan hun lot overlaat, het oude blad zich opstapelt. En dat vormt weer een geweldige overwinteringsplaats voor egels.

Andere mooie varens zijn onder andere de Japanse regenboogvaren *Athyrium niponicum* 'Metallicum' (met prachtig zilverkleurig blad), *Cyrtomium fortunei* (lichtgroen loof en zwarte stengels) en de statige, paarse koningsvaren *Osmunda regalis* 'Purpurascens'.

Heb je de ruimte, plant dan ook wat struiken waarin vogels kunnen nestelen. Denk aan rododendrons en azalea's, maar ook vuurdoorn (*Pyracantha*) en dwergmispel (*Cotoneaster*), waaraan ook nog smakelijke bessen komen. Maar ook voor mensen zijn al deze struiken en planten mooi, want ze zorgen voor meer dan genoeg kleur en variatie.

V Mijn siergrassen op kleigrond bloeien niet. Is compost de boosdoener?

A Het toevoegen van de compost kan absoluut een reden zijn waarom je siergrassen niet bloeien. Dat kan namelijk zorgen voor een verstoring van de balans in voedingsstoffen. De hoeveelheid voedingsstoffen in de grond beïnvloedt welke planten het er goed zullen doen en welke niet. Toevoegingen zoals goed verteerde stalmest en compost zijn erg belangrijk bij het verbeteren van de bodemstructuur van bijvoorbeeld kleigrond. Maar omdat het aandeel stikstof ook relatief hoog is, zal het vooral de groei van stengels en blad stimuleren. En dat gebeurt vaak ten koste van bloemen of zaden en vruchten.

Je kunt dus beter een paar jaar geen extra compost toevoegen aan de grond waarop je siergrassen staan. Elk voorjaar en eind zomer wat kaliumrijke voeding geven is wel een goed idee. Je siergrassen moeten dan weer gaan bloeien, al gebeurt dat misschien nog niet in het eerste jaar.

Een kaliumrijke voeding helpt om je planten goed te laten bloeien.

V Ik moet mijn grote hosta's in potten delen. Kan ik daarmee tot het voorjaar wachten?

A Als je oude hosta's niet meer zo fris ogen en je ze al jaren niet meer hebt gedeeld, wordt het tijd voor een verjongingskuur. Daarmee kun je echter gerust wachten tot het begin van het voorjaar, wanneer de planten weer beginnen te groeien.

Haal ze dan uit hun potten en bekijk de wortels en wortelhalzen. Bepaal op welke plek je de plant het beste kunt halveren. Gebruik daarvoor een scherpe spade of een oud, lang keukenmes om van boven naar onder door de wortels te snijden.

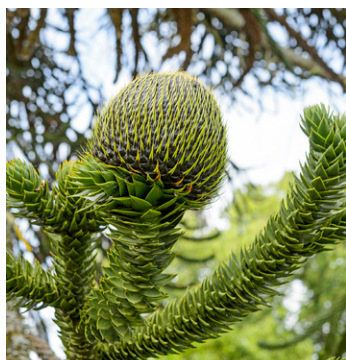
Deel de helften nog een keer, tot de losse stukken in potten passen en je nog ruimte overhoudt om een hand tussen de wortelkluut en de potwand te houden. Gebruik een universele, turfvrrije potgrond, liefst aangevuld met wat bladaarde.

Deel volwassen hosta's met een scherpe spade.

V Hoe kan ik de zaden van een slangenden zaaien?

A Zowel mannelijke als vrouwelijke slangendennen moeten in de buurt van elkaar groeien. Pas dan kan de vrouwelijke boom haar grote, ronde dennenappels produceren die vol zitten met roodbruine zaden. Zaai ze meteen of pas in februari, eentje per pot. Gebruik een mix van twee delen zaaigrond op een deel vermiculiet of perliet. Zet de dennenappel met de puntige kant naar onder en laat de bovenkant boven de grond uitsteken. Houd de grond vochtig en zet de pot op een vensterbank.

Wacht tot de vrouwelijke dennenappels bruin worden voor je zaait.

Verhoogde bedden vereisen een goede drainage, dus maak indien nodig extra gaten hiervoor.

V Kan ik een verhoogd bed op een ondergrond van beton maken?

A Ja, dat is zeker mogelijk, zolang het water maar goed kan weglopen. Boor, mits dat kan, wat ruime gaten door het beton zodat het water ook de grond in kan lopen.

Met verhoogde bedden is het devies: hoe groter, hoe beter. Want eigenlijk zijn het grote plantenbakken.

Als je de bakken hoog genoeg maakt, kunnen planten langer

vooruit zonder dat je ze water moet geven. Vul de verhoogde bedden met een mix van tuinaarde, compost en goed verteerde stalmest. Je moet af en toe de grond weer ophogen. Als je dat doet aan het einde van elke zomer, kun je de no-digmethode gebruiken. Het enige wat je hiervoor hoeft te doen, is een dikke laag compost toevoegen. Spitten is dan niet nodig.

Met voeding voor winter en zomer houd je citrusbomen gezond.

V Wanneer moet ik mijn citroenboompje voeden?

A Geef je citroenboom 's winters een wintercitrusvoeding (een gebalanceerde voeding van stikstof, fosfor en kalium plus andere elementen). In de zomer kun je dan een zomervoeding voor citrusfruit geven die rijk aan stikstof is. Laat de plant in de winter op een lichte plek staan tussen de 10 en 15°C en geef hem maandelijks zijn vloeibare voeding voor gezonde bladeren en vruchten.

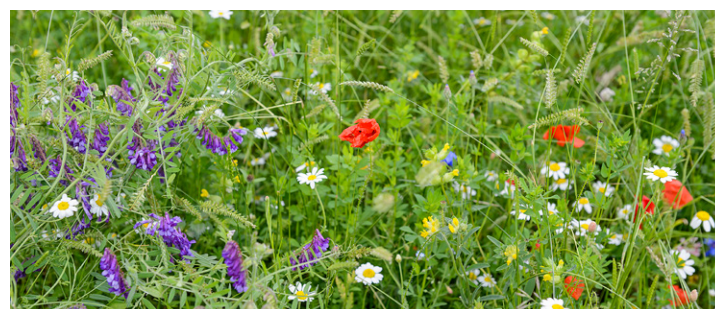
V Wat is dit voor onkruid en hoe kom ik er vanaf?

A Dit is hoogstwaarschijnlijk de gehoornde klaverzuring (*Oxalis corniculata*), met gele bloemen en vlezige wortels die zich alle kanten uit verspreiden. Ook zaait hij zichzelf rijkelijk uit. Maar als hij roze bloemen heeft, kan het

O. debilis zijn. Steeds opnieuw wieden is de beste manier om hem tegen te gaan. Door steeds opnieuw te schoffelen raak je hem misschien niet volledig kwijt, maar houd je hem wel onder controle.

Verzwak *Oxalis* door de planten en wortels regelmatig te verwijderen.

Zaai je wildebloemenmix in het voorjaar. De eerste bloemen verschijnen dan al in de zomer.

V Hoe kan ik van mijn grindtuin een wildebloemenweide maken?

A Wilde bloemen doen het altijd het best in de volle zon, dus hopelijk ligt het stukje grond op een open, zonnige plek, liefst op het zuiden of westen. Heb je veel schaduw, werk dan met de omstandigheden die je hebt en kies andere planten, bijvoorbeeld soorten die houden van een bosrijke omgeving.

Gelukkig houden de meeste wilde bloemen van arme, goed drainerende zon. Je kunt dus gewoon het worteldoek dat onder het grind ligt verwijderen en (een deel van) het grind desnoods door de grond mengen. Hark dan de grond aan, en doe dat nogmaals vlak voordat je in maart je bloemen gaat zaaien.

V Hoe kan ik mijn albizia-boom vermeerderen voor ik verhuis?

A De Perzische slaapboom of *Albizia julibrissin* var. *rosea* heeft leuke trossen kleine bloemetjes met lange, zijdeachtige stampers. Het lijken wel roze poederkwastjes. Het is een kleine bladverliezende boom met mimosa-achtige bladeren. Hij is winterhard tot -10°C in goed drainerende grond.

Verzamel de zaden van de peulen en zaai die vers op een

plekje buiten, of bewaar ze op een koele, droge plek en zaai ze in het voorjaar. Schuur of bekras eerst de harde zaadhuid en laat de zaden dan een nachtje in water weken. Zaai ze wanneer de temperatuur 15-18°C is.

Je kunt de Perzische slaapboom ook stekken. Stengelstekken in de zomer kunnen lastig zijn, maar wortelstekken in de winter moet lukken. Graaf voor-

zichtig tot aan de potlooddikke wortels. Knip hiervan stukken van 10 cm lang, met een rechte snede aan de bovenkant en een schuine aan de onderkant, zodat je weet welke kant boven is. Steek er een aantal in een pot met een mix van 50:50 universele (turfvrije) potgrond en scherp zand, en leg er een aantal plat, op 2,5 cm diepte, in een zaaibak. Zo vergroot je je kans op slagen.

Om een zeldzame pruimensoort te behouden kun je een kweker vragen om hem voor jou te enten.

V Kan ik mijn lokale soort pruimenboom stekken?

A Pruimenbomen kun je zeker stekken! Dat kan op twee momenten. Eind zomer kun je halfrijpe stekken nemen en in de winter – vanaf nu dus – houtige stekken. Selecteer een sterke, rechte twijg die zo dik en lang is als een potlood. Steek de takjes in een pot met (turfvrije) potgrond.

Er is wel één maar: pruimenbomen worden normaal gesproken geënt op een onderstam die bepaalt hoe groeikrachtig en hoog je boom zal worden. Als je je boom op zijn eigen wortels opkweekt, behoud je wel je lokale soort, maar krijg je wellicht een boom die niet goed in je tuin past. Je zou een paar kwekers van fruitbomen kunnen vragen of zij je nieuwe boom zouden willen enten op een onderstam die beter past bij jouw ruimte en bodemtype.

V Met welke magnolia creëer ik wat privacy in mijn kleine tuin?

A Wil je het hele jaar voor privacy zorgen, plant dan de groenblijvende *Magnolia grandiflora* 'Kay Parris'. Die groeit dicht en struikachtig, met kleine bladeren. En in de zomermaanden bloeit hij volop. Wordt hij te groot, dan snoei je hem gewoon. Het is een van de beste groenblijvende magnolia's!

In de zomer is de Perzische slaapboom bezaaid met exotisch ogende bloemen.

V Is dit de zeldzame *Hibiscus brackenridgei*?

A Nee, helaas niet. Het rode hart van de bloem verraadt dat het waarschijnlijk een (overigens eveneens mooie) hybride is van de Chinese *Hibiscus rosa-sinensis*. Deze heeft een gele bloem die wat rond is en gelobde bladeren heeft.

H. brackenridgei is een bedreigde plantensoort uit Hawaï, die daar ook bekend is onder de naam 'Ma'o hau hele'. Hij kent drie ondersoorten die zo hoog als een boom, tot wel tien meter, kunnen groeien. In het wild is hij

vooral te vinden in droge bossen. De gele hibiscus is de officiële bloem van Hawaï en is daar ook een geliefde tuinplant.

Wil je je Chinese hibiscus vermeerderen, neem dan stekken na de bloei. Het kan geen kwaad om een paar scheuten te verwijderen en hij zal weer nieuwe takken produceren. Doop de stekken in stekpoeder, zet ze in een pot met potgrond, zet die op een plek met warmte van onderen en bedek de pot met een plastic zakje met gaatjes erin voor de ventilatie.

Vanwege het rode midden van de bloem is dit waarschijnlijk een Chinese hibiscus-hybride.

V Een kas of een tuinhuisje: wat is het beste voor het hele jaar?

A Als je slechts voor eentje van de twee ruimte hebt, ga dan voor een kas. Je kunt een kas uitrusten met rekken zodat hij ook dienst kan doen als tuinhuisje, maar andersom kan dat niet. Zelfs een onverwarmde kas zal in de winter veel kuipplanten, zoals bloemriet (*Canna*), Afrikaanse lelies (*Agapanthus*), olijven, gemberlelies en opgepotte

dahliaknollen bescherming bieden. Wordt het echt koud, dek ze dan toe met vliesdoek.

Stekken van winterharde planten wortelen vaak beter in onverwarmde kassen waarin je de hoeveelheid water kunt controleren. Zorg voor voldoende ruimte tussen de planten en zet de ramen op een kiertje om te ventileren.

In het nieuwe jaar kun je in een kas al vroeg beginnen met het zaaien van gewassen zoals tuinbonen, snijbiet en peterselie. En zodra het warmer wordt, kun je alle soorten groenten en bloemen voorzaaien. Tussen half en eind voorjaar kun je tomaten, basilicum, komkommers en ananaskers onder glas kweken om in de zomer te oogsten.

Essentaksterfte herken je aan verwelkt blad en donkere verkleuring van en scheuren in de bast.

V Kan ik bomen vervangen die zijn bezweken aan essentaksterfte en de honingzwam?

A Essentaksterfte treft alleen de gewone en smalbladige es, dus laat deze bomen links liggen als je nieuwe bomen wilt planten. Maar honingzwam kan veel meer bomen aantasten. Herplant dus geen bomen of struiken die er extra gevoelig voor zijn, zoals seringen, amberbomen (*Liquidambar styraciflua*), eiken, wilgen en de valse christusdoorn (*Gleditsia*).

Met een kas bescherm je planten in de winter en kun je eerder beginnen met zaaien.

V Ik wil mijn gazon verkleinen. Wat doe ik met de oude zoden?

A Stapel de oude zoden op een schaduwrijk plekje (zoals achter je schuur) op elkaar met de graskant naar beneden. Laat ze dan twaalf tot achttien maanden

liggen. Het gras verteert en de grond die overblijft kun je mengen met potgrond voor planten die langdurig in potten staan, of hergebruiken in je borders.

Composteer je overbodige graszoden door ze een jaartje weg te zetten in de schaduw.

Boomdahlia's bloeien in onze contreien zelden tot nooit.

V Waarom bloeit mijn boomdahlia niet?

A Het is een hele uitdaging om een boomdahlia (*Dahlia imperialis*) aan het bloeien te krijgen, omdat onze zomers vaak kort zijn. Als de herfst lang genoeg warm blijft na een lange zomer met veel warmte en regen, zou het kunnen lukken.

Maar wees niet teleurgesteld als je boomdahlia uiteindelijk niet gaat bloeien: het is namelijk zeer zeldzaam dat er in de Lage Landen eentje in de buitenlucht tot bloei komt. Hij is bovendien alleen al prachtig vanwege zijn fraaie blad.

Tuin-geschenken

Maak een tuinier (of jezelf) blij met een stijlvol en duurzaam geschenk in de schoen of onder de kerstboom.

Gieter

Koper is prachtig. Het maakt dat een gieter van dit materiaal niet een gewoon gebruiksvoorwerp is, maar een sieraad in je woonkamer. Koper kan ook nog eens sporen achterlaten in het water, wat goed is voor je planten. Gevuld met regenwater van buiten, langzaam op temperatuur gekomen binnen, is er geen betere manier om je planten water te geven. Dit prachtexemplaar van Haws ligt perfect in de hand, gaat een leven lang mee en is het perfecte cadeau voor de tuinier.

Kist

Als (moes)tuinier kun je niet genoeg houten opbergkistjes hebben. Je slaat er alles goed in op – van dahliaknollen en (zoete) aardappels, tot knoflook en uien. In plastic kunnen dingen gaan zweten en gaat de houdbaarheid verloren. In hout gebeurt dat niet. Is je oogst langzaam op, dan gebruik je hem om haardhout of gereedschap in te bewaren. Dit exemplaar van De Wiltfang is van stevig, onbewerkt hout.

Borstel

Je oogst kan op een modderige herfsttag in de tuin wel een snelle poetsbeurt gebruiken voor het de keuken in gaat. Met de groenteborstel van De Wiltfang is dat snel gebeurd en heb je geen last van knerpend zand tussen je kiezen bij het kerstdiner.

Schaartje

Dit schaartje is het beste schoencadeau dat we ons kunnen bedenken. Het past precies, en het is de favoriete plukschaar van een groot deel van de redactie. Hij is loeischerp, ligt goed in de hand, en het oogsten van grote bossen bloemen was nog nooit zo makkelijk als met dit heerlijke stukje gereedschap.

Waar wacht je nog op?

Tijd om te beginnen! Schaf je materialen aan in de webshop van De Wiltfang of breng een bezoekje aan de showroom.

De Wiltfang
Industrieweg 7
3738JW Maartensdijk
www.dewiltfang.nl

De Wiltfang®
Natuurlijk voor tuinliefhebbers

INSPIRATIE

Mis je kleur in de tuin? Is je tuin net niet die beschutte plek die je voor ogen had? Elke maand lees je hier alles over slimme tuinontwerpen, mooie bloeiers en tips om van je tuin een paradijs te maken.

63

76

82

90

58

FOTO'S: LIESBETH DISBERGEN; YVETTE VAN BOVEN; SARAH CUTTLE; JASON INGRAM; LINDA PASSIES; ANAMOMARQUES

Deze maand

- 58 Kleur voor elke tuin**
Carol laat zien hoe je kleurentheorie in de praktijk brengt.
- 63 Alles over kamerplanten**
De vaderplant (*Tradescantia zebrina*).
- 68 Creëer je eigen kerstsfeer**
Maak prachtige decoraties met planten die in je tuin staan.
- 76 Kerst uit eigen tuin**
Kweek je eigen overheerlijke kerstdiner.
- 78 Bromelia's: een tropische verrassing**
Rogier en Marieke over deze makkelijke, kleurrijke planten.
- 82 Ondersteboven van het onderveld**
Yvette van Boven praat je bij over haar tuin in Ierland.
- 84 K(l)eigave cadeaus**
De redactie pottenbakt voor de feestdagen
- 89 Inheemse held**
Gewone salomonszegel stelt zichzelf voor.
- 90 Opnieuw leren bewegen in de tuin**
In de oefentuin van Revalidatiecentrum Beatrixoord in Haren leren patiënten opnieuw bewegen.
- 97 De 10 beste bomen voor tuindieren**
Deze bomen zijn goed voor tuindieren én mooi.

68

Kleur voor elke tuin

In het laatste deel van deze serie laat **Carol Klein** zien hoe je kleurentheorie in de praktijk brengt, hoe lastig je terrein ook is.

Wat kleur betreft kan het eigenlijk nooit fout zijn. Iedereen heeft immers zijn eigen gevoel, voorkeur en smaak. Wie weet hebben we het niet eens over dezelfde kleuren, omdat we ze op een andere manier waarnemen. We spreken weliswaar dezelfde taal om ons enthousiasme over kleuren te delen, maar verschillende personen hebben een verschillend kleurgevoel en iedereen gebruikt kleur op zijn eigen manier.

Desondanks kunnen we wel stellen dat kleuren een belangrijke rol spelen in de tuin, of die nu zorgvuldig uitgedacht of bij toeval ontstaan is. Kleuren bepalen vaak de eerste

indruk die we van een tuin krijgen. Pas wanneer we na die eerste indruk echt bewust gaan kijken, worden ook andere aspecten belangrijk.

Onze hersenen registreren vormen, patronen en hoogten, maar kleuren hebben waarschijnlijk het grootste effect. Dus hoe gebruik je kleur op verschillende plekken om de ruimte te manipuleren of met specifieke omstandigheden om te gaan? Kunnen kleuren een kleine tuin groter doen lijken? Welke kleuren werken het best op een schaduwplek? Daar moet je allemaal over nadenken.

“ Je moet rekening houden met opeenvolging. Het is spannend om te bedenken hoe planten elkaar opvolgen. ”

VOOR EEN GROTE TUIN

Kleur inzetten in een grote tuin is een luxe die niet veel personen hebben, maar wel een luxe die je grootschalig in moet zetten. Het heeft geen zin om klein te denken in een grote tuin. Voor grote kleurblokken heb je echter veel planten nodig, dus tenzij je miljonair bent, kun je het best je eigen planten vermeerderen. Die miljonairs weten niet wat ze missen!

Kies het liefst planten die snel pollen vormen. Het gebruik van planten met verschillende groeiwijzen, hoogten en vormen helpt ook.

De Britse tuinvrouw Gertrude Jekyll ontwierp sommige borders in de kleuren van de regenboog, hoewel blauw en indigo zich niet naast elkaar maar aan weerszijden van de border bevonden. Het is een idee.

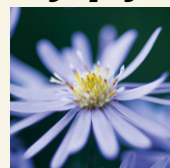
Je moet rekening houden met opeenvolging. Dat is geen probleem, integendeel. Het

is spannend om te bedenken hoe planten elkaar opvolgen en in welke fase een bepaalde plant is op het moment dat zijn buurman op zijn mooist is. Niets is statisch. Kleuren in een tuin veranderen van week tot week, van maand tot maand, van seizoen tot seizoen.

In een grote tuin heb je de mogelijkheid om het avontuur aan te gaan. Je kunt ook gaan voor een bepaalde sfeer of een zeker effect, wat dan het uitgangspunt is bij het bepalen van de dominante kleuren. Plant in grote groepen, maar niet met dezelfde afmetingen. Werk met verschillende cultivars in plaats van met zoveel mogelijk plantensoorten, en beperk het aantal kleuren. Herhaal planten met verschillende tussenruimten om een ritme te creëren.

JUISTE PLANT, JUISTE PLEK

■ *Symphyotrichum* 'Little Carlow'

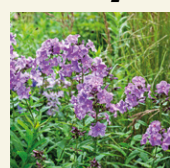

Produceert langdurig een zee van bloemen op stevige stengels. Betrouwbaar, bossig en aantrekkelijk voor bestuivers. Een bekroonde en makkelijke variëteit.

Bloei Aug-okt

Hoogte x Breedte 90 x 45 cm

■ *Phlox paniculata* 'Eventide'

De *Phlox paniculata* kent veel verschillende variëteiten. Vlambloemen zijn bijna zonder uitzondering goede werkers en verdragen de meeste omstandigheden, hoewel ze de toevoeging van veel organisch

materiaal tijdens het planten op prijs stellen. Mulch goed. Je kunt ze het beste vermeerderen door in de lente stekken te nemen.

B Jul-sep **H x B** 90 x 40 cm

■ *Astrantia* 'Roma'

Mits de grond niet te droog is, zijn Zeeuwse knoepjes uitstekende vaste planten die zich snel vermeerderen en die je makkelijk kunt delen.

Astrantia 'Roma' is een steriele hybride en als je de verwelkte bloemen hiervan tot bij de grond afknijpt, volgt er bijna gegarandeerd een tweede golf roze, speldenkussenachtige bloemen.

B Jun-sep **H x B** 60 x 40 cm

Met kleur kun je altijd de toon zetten, ongeacht de grootte van je tuin en de omstandigheden.

VOOR EEN KLEINE TUIN

Het lijkt misschien makkelijker om in een kleine tuin met kleur aan het werk te gaan, maar in werkelijkheid is het moeilijker dan in een grote tuin. Je moet veel beter opletten, omdat er minder ruimte is voor combinaties die niet werken. Je moet nadenken over hoe planten elkaar opvolgen en het hele jaar door alle ruimte zoveel mogelijk gebruiken. Kleuren moeten bij elkaar passen en samenhangen.

Kleine tuin, kleine planten? Absoluut niet! Kies in een kleine ruimte juist voor grote planten en kies zoveel mogelijk soorten die een ritme creëren: grassen geven een tuin licht, beweging en geluid, en hun weliswaar ingetogen kleuren veranderen door het jaar heen.

Misschien wil je een vurig spektakel met rode en oranje tinten, maar die kunnen een ruimte kleiner doen lijken. Kies dus liever voor grootbladige planten. Vind manieren om het gevoel van diepte te versterken en voorkom dat je de hele tuin in één oogopslag ziet. Je kunt een deel van de tuin fysiek afscheiden van de rest, bijvoorbeeld door op de voorgrond hogere planten te gebruiken. Maar ook met kleur kun je afstand scheppen. Als kleuren geleidelijk veranderen zodat op het verste punt

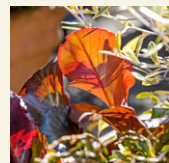
van de tuin blauwe en groene tinten overheersen, terwijl de voorgrond wordt beheerst door warme kleuren, dan lijkt de ruimte groter.

Kleuren moeten geleidelijk in elkaar overvloeien en niet worden afgekapd door er bijvoorbeeld iets wits tussen te zetten. Dat hakt de ruimte in stukken, waardoor die kleiner lijkt.

Probeer ook met hoogte ritme te creëren. Gebruik hogere planten op meerdere plekken in de beplanting en zet niet altijd de hoogste achterin en de laagste voorin. En met lagere planten kun je nisjes maken, waarbij je meerdere planten van dezelfde variëteit door de border laat golven.

JUISTE PLANT, JUISTE PLEK

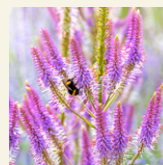
■ *Bergenia* 'Bressingham Ruby'

Opvallende plant met grote bladeren. Deze groenblijver is het hele jaar mooi, maar vooral in de winter, wanneer het loof donkerrood wordt. Schoenlappersplanten zijn veelzijdig en verdragen zowel droogte als vochtige schaduw.

B Mrt-apr **H x B** 50 x 50 cm

■ *Veronicastrum virginicum* 'Fascination'

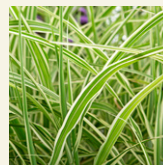

Een reus van een plant met bladerkransen rond de bloemstengels en lange halmen met paarse bloemen die populair zijn bij bijen en andere bestuivers.

Ook nadat de bloemblaadjes zijn gevallen, behoudt de plant zijn architectonische structuur.

B Jul-aug **H x B** 180 x 50 cm

■ *Miscanthus sinensis* var. *condensatus* 'Cosmopolitan'

De lange, brede halmen van dit prachtriet hebben royale, roomkleurige strepen. Hij combineert goed met hoge, kruidachtige planten en blijft lang aantrekkelijk. Hij is

eenvoudig te kweken, maar geeft wel de voorkeur aan vruchtbare grond. Vermeerder hem door de pollen te splitsen (misschien heb je daarvoor een zaag nodig).

B Aug-okt **H x B** 200 x 100 cm

“ Waardeer schaduw en verdiep je in de schat aan beplantingsopties die met groene tinten mogelijk zijn. ”

VOOR EEN SCHADUWPLEK

In eerste instantie lijkt het misschien lastig om op een schaduwplek kleur te gebruiken. Dus begin ermee de beperkingen te erkennen, maar richt je daarna meteen op de voordelen. Het heeft niet veel zin om de plek te beplanten met felgekleurde bloemen die van zon houden. Die worden hoog, iel en een schim van hun ware aard. Zoals altijd wanneer we tuinieren, moeten we de natuur om inspiratie vragen. Je ziet meteen dat op natuurlijke schaduwplekken groen de dominante kleur is. Maar ik zou zeggen: lang leve groen!

De variatie is eindeloos, van donker en glanzend, via talloze groentinten, tot zilver. De verschillende plant- en bladvormen in diverse kleuren groen lenen zich voor subtiele maar prachtige combinaties. Neem nu varens. Ze zijn allemaal groen, maar kijk eens naar de enorme verscheidenheid: van het diepe, glanzende groen van een tongvaren tot het bronskleurige jonge loof van de *Dryopteris erythrosora* of het subtiele zilver en roodbruin van de *Athyrium niponicum* var. *pictum*, de Japanse regenboogvaren. Waardeer schaduw en verdiep je in de schat aan beplantingsopties die met groene tinten mogelijk zijn.

Als er één kleur is die het goed doet in de schaduw, dan is het wit. In de schaduw veroorzaakt wit geen schok op je netvlies. Het gloeit en licht elke donkere hoek op. Probeer wit vingerhoedskruid en lenteklokjes in het voorjaar, gevolgd door een zee van witte bosgeraniums in de zomer.

Er zijn ook blauwe bloemen die van deze omstandigheden houden. *Campanula latifolia*, ons inheemse brede klokje, voelt zich hier het fijnst. En als je per se iets oranje wilt, moet je geen dahlia's nemen, maar je kunt voor wat meer pit wel een paar Turkse lelies planten, zoals *Lilium martagon* 'Orange Marmalade'.

JUISTE PLANT, JUISTE PLEK

■ *Astelia nervosa*

Hoewel tuinontwerpers deze knappe inheemse Nieuw-Zeelander met zijn zilveren halmen vaak opnemen in beplanting voor de zonnigste delen van een tuin, verdraagt hij ook halfschaduw en licht hij duistere plekken op.

B Apr-mei **H x B** 120 x 120 cm

■ *Digitalis purpurea* f. *albiflora*

De witte vorm van ons inheemse vingerhoedskruid geeft zelfs de meest schaduwrijke tuin een flonkering. Het is tweejarig, dus je moet het elk jaar zaaien, verspenen, oppotten en uitplanten in de tuin. In het eerste jaar vormt vingerhoedskruid grote bladrozetten. In het tweede jaar zal het bloeien, zaad zetten en sterven.

B Mei-jul **H x B** 120 x 45 cm

■ x *Fatsyhedera lizei*

Deze werkelijk decoratieve plant schittert met grote, glanzende, felgroene bladeren. De x *Fatsyhedera lizei* is een groenblijvende kruising tussen de gewone klimop (*Hedera helix*) en de vingerplant (*Fatsia japonica*), en net als zijn naaste familieleden verdraagt hij elke hoeveelheid schaduw. Ik heb deze plant zelfs onderaan een keldertrap zien groeien, waar praktisch geen licht was.

B Okt **H x B** 200 x 200 cm

“Textuur, structuur, statuur en vorm zijn belangrijk, maar kleur geeft een beplanting samenhang.”

VOOR EEN DROGE PLEK

In zonnige, droge omstandigheden moet je anders met kleur omgaan dan in de schaduw. Op het eerste gezicht lijkt het lastig, maar ook hier heb je weer de mogelijkheid om met een compleet ander palet aan de slag te gaan.

Al die zilveren, grijze en lichtpaarse tinten met her en der een gele uitschieter, die het beeld van een mediterrane landschap oproepen, kunnen samen worden gebruikt om een natuurlijk beeld te scheppen.

Hier heb je de mogelijkheid om subtiel te zijn, ruimte en diepte te creëren, planten te combineren met natuurlijke materialen, zoals drijfhout als je aan de kust woont of plaatselijk grind, zoals in de inspirerende tuin van Beth Chatto. Textuur, structuur, statuur en vorm zijn belangrijk, maar kleur geeft een beplanting samenhang.

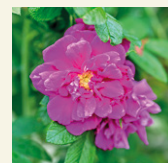
Dit zijn planten die tegen extreem droge omstandigheden moeten kunnen en ze hebben allemaal hun eigen overlevingsstrategie. Vele hebben kleine, smalle bladeren. Grijze en grijsgroene tinten overheersen. Met wat zonneroosjes en misschien een paar bottelrozen kun je groene accenten en felgekleurde

bloemen toevoegen. Gebruik bollen, vooral botanische tulpen, voor een kort maar intens voorjaarspektakel. De grassen hier zijn zacht en fijn: *Pennisetum orientale* of *Stipa tenuissima* met goudbruine of roze aren.

Hoewel het in het begin moeilijk lijkt, als de situatie zelf grenzen stelt aan de plantenkeus, is het gemakkelijker om je aandacht op kleur en ontwerp te richten. Het stimuleert je om op een haalbare manier creatief te zijn.

JUISTE PLANT, JUISTE PLEK

■ *Rosa rugosa* 'Roseraie de l'Hay'

De voorouder van deze roos komt voor op Japanse zandstranden en sommige gecultiveerde vormen hebben zich gevestigd op zandduinen in de Britse streken Wales en Devon. Hij draagt grote, geurende magenta bloemen, gevolgd door oranje rozenbottels. In het najaar kleurt het loof goudgeel. Het is echter wel een invasieve soort, dus houd hem goed binnen de perken of kies

een andere soort met mooie rozenbottels, zoals de egelantier (*Rosa rubiginosa*).

B Jun-nov **H x B** 200 x 220 cm

■ *Lavandula angustifolia* 'Hidcote'

Alle lavendelsoorten zijn geschikt voor droge omstandigheden, maar dit is een van de beste. Hij wordt vaak gebruikt voor lage heggen, maar doet het ook goed in een natuurlijke beplanting waar het loof en de paarse bloemen mooi combineren met andere zonzonbidders.

B Jul-sep **H x B** 60 x 75 cm

■ *Phlomis fruticosa*

Een architectonische halfheester met groenblijvende of wollige bladeren, en kransen van mosterdgele bloemen rond de stengels. Gemakkelijk te kweken, maar het liefst in de volle zon.

B Jun-aug **H x B** 100 x 150 cm

VOLGENDE MAAND Carol verdiept zich in het veranderende klimaat met het oog op planten voor natte winters.

Alles over kamerplanten

Haal spektakel in huis met de lange ranken van deze kleurrijke plant.

Vaderplant

Tradescantia zebrina is met recht een van de populairste kamerplanten. Hij heeft spectaculair gekleurd blad, is onderhoudsarm en groeit snel. In het Engels wordt hij ook wel 'inchplant' genoemd, omdat hij wel een inch per dag lijkt te groeien en uit kleine stekken snel wortelt. Omdat de bladeren succulent zijn, kan hij er ook tegen als je een paar keer vergeet water te geven. Met zijn lange stengels kan hij dienst doen als hangplant. En wil je hem compact houden, dan kun je hem knippen. Het is de perfecte plant voor beginners of mensen die snel een groene ruimte willen inrichten.

1

2

3

TIP

Plak tape over een pot om de stengels rechtop te houden.

Deze tropische plant komt oorspronkelijk uit Mexico en houdt van kamers met een hoge luchtvochtigheid, zoals badkamers en keukens. Maar hij verdraagt ook minder vochtige ruimten, waardoor hij zeer veelzijdig is en je hem bijna overal kunt neerzetten. Hij wordt gekweekt om zijn bladeren, maar tevreden volwassen planten kunnen ook rozepaarse bloemen produceren. Als je de groei wilt stimuleren, dan is het een goed idee om de plant elk jaar te verpotten. Gebruik potgrond voor kamerplanten en neem een pot die dertig procent groter is dan de oude pot. Maar de vaderplant kan ook gewoon in dezelfde pot blijven staan als je hem niet groter wilt laten groeien.

Naarmate de stengels langer worden en gaan hangen, kunnen ze bij de basis hun blad verliezen, waardoor de plant een iele indruk maakt. Dan is het goed om hem te stekken en nieuwe planten op te kweken. Knip stengels van ongeveer 5 cm lang net onder een bladknop af. Verwijder alle bladeren behalve de bovenste twee en steek de stekken in vochtige potgrond of laat ze wortelen in water, zoals hieronder wordt uitgelegd. Ze zullen binnen ongeveer een week wortels hebben.

■ **Standplaats** In helder, indirect licht behoudt de plant zijn kleuren zonder te verbranden. Houdt van warme kamers, maar kan goed tegen temperaturen tussen 10 en 24 °C.

■ **Verzorging** Laat de grond tussen het water geven door uitdrogen en geef 's winters minder water. Hij heeft geen voeding nodig, maar een verdunde universele meststof in de zomer stimuleert de groei.

■ **Details** Er zijn nog meer varianten van de vaderplant, zoals T. 'Quadricolour' die iets lichter, roze gestreept blad heeft. .

Zo stek je de vaderplant

1 Knip met een scherpe schaar stukken stengel van 5 tot 8 cm af. Probeer je plant meteen in vorm te brengen door stengels te kiezen die te lang zijn of de plant asymmetrisch maken. Je kunt ook stengels gebruiken die per ongeluk van de plant breken.

2 Nijp de bladeren van de stengels, maar laat de

bovenste twee of drie zitten. Die helpen de plant verder te groeien.

3 Plak stukken tape kruislings over een pot met vers water om de stekken rechtop te houden. Knip elke stengel af tot de definitieve lengte, net onder een bladknop, en zet hem in het water. Pot ze op wanneer ze wortels hebben.

VOLGENDE MAAND Ontdek hoe een bromelia je huis een exotisch tintje geeft.

**Pak jouw
magazine
moment**

B B C

Kweek je eigen overheerlijke kerstdiner voor het hele gezin

Gardeners' World

Gardeners' World

De beste
cadeaus
voor
tuiniers

Groene school

Ga net als Monty
duurzamer tuinieren

Inspiratie

Revalideren
in de tuin

Groene school

Breng nu
je appelboom
in vorm

Inspiratie

Geef je tuin
meer

Natuurlijke feestdagen

Zo haal je de kerst uit eigen tuin

Plant een boom voor tuindieren • De vaderplant - ook leuk voor moeders
De charme van een echte kerstboom • De redactie aan de pottenbak

12x

Gardeners' World
voor

45,-

i.p.v. €83,88

www.gardenersworldmagazine.nl/actie

of bel naar +31 (0)24 2027 827

Deze actie is geldig tot en met 2 januari 2023. Je abonneert tot wederopzegging en voor ten minste de actieperiode van 12 nummers. Na afloop van de actieperiode geldt de reguliere abonnementsprijs en is het abonnement per maand opzegbaar. Opzeggen is heel eenvoudig en kan via onze klantenservice.

Creëer je eigen kerstsfeer

Profiteer van de overvloed in je tuin en maak zelf prachtige kransen en andere decoraties voor in huis.

Verzamel planten uit je eigen tuin en maak optimaal gebruik van wat je hebt.

Een krans maken is een mooie manier om de feestperiode te beginnen. Dit jaar zijn decoraties extra bijzonder, want veel mensen hebben de afgelopen jaren kerst niet met de hele familie kunnen vieren. Alle decoraties op deze

pagina's zijn gemaakt van planten die veel in tuinen voorkomen of verkrijgbaar zijn bij tuincentra en bloemisten.

Zie pagina 73 voor stap-voor-stap-instructies om een krans te maken.

Een warm welkom

Deze krans in herfstkleuren bestaat uit wilde appels, beuken- en kastanjebladeren en wilde-peenbloemen, aangevuld met eucalyptustakjes die een heerlijke geur afgeven. De bladeren zijn lang en losjes gehouden voor een natuurlijke uitstraling.

JE HEBT NODIG

- Dubbele ring van metaaldraad – een doorsnee van 30-35 cm is het beste voor een standaard voordeur
- Schaar
- Bloemistendraad,

zowel rechte stukken als op klos

- Eucalyptus of ander groenblijvend loof
- Takjes met herfstbladeren van bomen als beuk of tamme kastanje

- Mos uit de tuin
- Decoraties als klimopbessen, wilde-peenbloemen en wilde appels.

Wilde appels

Bloemschermen van wilde peen

Klimopbessen

Beukenbladeren

Tamme-
kastanjebladeren

Eucalyptus

Stijlvol gedekt

Het is heel eenvoudig om deze elegante tafeldecoraties voor feestelijke maaltijden te maken. Kies takjes met verschillende texturen, bind die samen met een stukje lint en leg ze op de servetten om je gasten welkom te heten.

Hier contrasteert het donzige wilgenkatje goed met de naalden, terwijl de generfde klimopbladeren een mooie vorm toevoegen. Als je deze planten niet hebt, word dan creatief met andere planten die je mooi vindt, uit eigen tuin of van de plaatselijke bloemist.

JE HEBT NODIG

- Feestelijk lint
- Takjes van bloeiende wilg,

spar en klimop, of soortgelijke planten

GEBRUIKTE PLANTEN

■ Spar

Sparrentakjes (*Picea*) staan prachtig in alle kerstdecoraties en er zijn veel dwergsparsoorten die zelfs in de kleinste tuin passen.

■ Wilg

Er zijn meerdere compacte, struikachtige wilgensoorten met donzige katjes op kaal hout, waaronder *Salix caprea* en *S. discolor*.

En er was licht

Om deze feestelijke kandelaars te maken, heb je kleine terracotta bloempotten nodig. Dek het gat in de bodem af met een munt. Houd een kaars in het midden rechtop en vul de pot met rijst totdat de kaars stabiel en recht staat. Schik er takjes met groen en bessen omheen om de rijst te bedekken. Steek een paar van de groene takjes rechtop in de rijst voor een natuurlijk effect.

JE HEBT NODIG

- Terracotta potten
- Kaarsen
- Munten
- Rijst
- Takjes met kleurrijke bessen en groenblijvend loof

GEBRUIKTE PLANTEN

■ Dwergmispel

Deze struiken produceren een overvloed aan bessen waar vogels dol op zijn. Verzamel de bessen dus snel.

■ Taxus

Taxus baccata is een nuttige haagplant die een dicht, groenblijvend scherm vormt. Je kunt hem zelfs als vormplant gebruiken.

■ Vuurdoorn

Er zijn variëteiten met gele, oranje of rode bessen. Het zijn er genoeg om de vogels te voeden en jouw decoraties te maken.

Wilde appels

Basis van mos

Dennenappels

Dwergmispelbessen
en -bladeren

*Skimmia
japonica*

Vurig en feestelijk

Deze rode bessenkrans is gemaakt met bessen en bladeren van skimmia en dwergmispel, aangevuld met decoratieve dennenappels en wilde appels. Met rode verf spray op waterbasis wordt de krans nog feestelijker.

JE HEBT NODIG

- Dubbele ring van metaaldraad (30-35 cm doorsnee)
- Schaar
- Bloemistendraad, zowel rechte stukken als op klos
- Takjes met bladeren en bessen van bijvoorbeeld dwergmispel en skimmia
- Mos uit de tuin
- Decoraties naar keus, zoals bessen, dennenappels en wilde appels
- Verf spray (rood) op waterbasis

Een krans maken

Gebruik deze techniek voor het maken van alle drie de kransen. Verzamel eerst het materiaal. Kijk wat je in de tuin kunt vinden of koop het bij een tuincentrum of bloemist. Gebruik mos uit je gazon of koop duurzaam slaapmos online. Draag handschoenen voor planten met doorns.

1 Bind een uiteinde van het bloemistendraad (op klos) aan de buitenste ring van de dubbele ring. Neem een flinke handvol mos en bevestig dat aan de voorkant van de ring door het draad om het mos en de ring te wikkelen. Pak na één omwikkeling meer mos en wikkel ook dat op zijn plek. Doe dit over de hele ring. Knip het draad nog niet door.

2 Knip het groene materiaal in stukken van handlengte om ook aan de krans te bevestigen.

3 Om bladeren of andere decoraties, zoals dennenappels, te accentueren, gebruik je nu de verfspray. Laat ten minste 15 minuten drogen.

4 Maak bosjes van de bladeren, met grotere bladeren als basis en fijner blad aan de voorkant.

Bevestig het eerste bosje op het mos aan de voorkant van de krans: wikkel het draad eerst stevig om de onderkant van het bosje en daarna een paar keer om de ring.

5 Bevestig meer bosjes op deze manier. Zorg ervoor dat elk volgende bosje de onderkant van het vorige overlapt. Voeg genoeg bosjes toe om de hele ring te bedekken.

6 Voeg dennenappels, wilde appels en dergelijke toe: wikkel een stuk draad om de onderkant van een dennenappel of prik draad door een appel. Draai het draad een slag om het te fixeren. Steek dan beide uiteinden van het draad van voor naar achteren door de krans. Trek het draad aan de achterkant stevig aan en draai de uiteinden in elkaar.

Magische maretak

Een guirlande is een eenvoudige maar effectieve manier om een schoorsteen, eettafel of andere plek te versieren. Knip een stuk bindtouw in de lengte die de guirlande moet krijgen. Wikkel klimop rond het bindtouw en bind met bloemistendraad de onderkant van een paar takjes maretak aan het touw. Je kunt het touw desgewenst camoufleren met een feestelijk lint.

JE HEBT NODIG

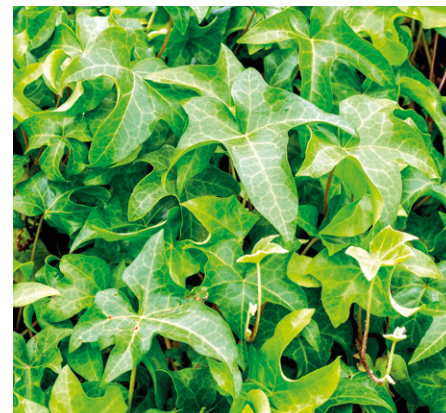
- Bindtouw
- Schaar
- Bloemistendraad
- Lint
- Lange klimoprانken
- Takjes maretak

GEBRUIKTE PLANTEN

■ Maretak

Met wat geluk groeit dit op een appelboom of meidoorn in je tuin. Zie pagina 49 voor meer informatie over het kweken van maretak.

■ Klimop

Deze groenblijvende klimplant is een traditionele kerstdecoratie. De rankende takken zijn ideaal voor guirlandes.

Takken van
naaldbomen

Dennenappels

Klimop met
bessen

Gedroogde
kruisdistelbloemen

Gouden handdruk

Deze blauwgroene krans met gouden accenten is gemaakt met klimop, dennenappels en kruisdistel. De gouden accenten zijn aangebracht met verf spray.

JE HEBT NODIG

- Dubbele ring van metaaldraad (30-35 cm doorsnee)
- Schaar
- Bloemistendraad, zowel rechte stukken als op klos
- Takjes met groenblijvend loof van naaldbomen als dennen en sparren
- Klimop met bessen
- Mos uit de tuin
- Decoraties, zoals bessen, dennenappels en kruisdistel
- Verf spray op waterbasis (goud en blauw)

Kerst uit eigen tuin

Tijdens de kerstdagen is er geen betere plek om familie en vrienden te treffen dan aan een eettafel vol verse groenten uit eigen tuin. Als je een beetje vooruit plant, is het gemakkelijk om je eigen feestmaaltijd te kweken. Bijvoorbeeld met in het voorjaar gezaaide pastinaken, in de zomer gepote aardappelen of gewoon met wat kruiden in een pot.

Pastinaken en wortelen

Wil je met de kerst zoete wortelgroenten? Zaai dan wortelen tussen april en juli, en pastinaken in april en mei. Als je om de paar weken een kleine partij zaait, ben je zeker van een goede oogst rond de kerst. Dek wortelen af met stro zodra het begint te vriezen.

- Kweek de soort 'Rainbow Mix' voor een kleurrijk kerstgerecht.
- Trek de pastinaken bij zacht weer in december op en bewaar ze in de koelkast zodat ze nog zoeter worden.

Spruitjes

Of je ze nu lekker vindt of niet, deze voedzame kooltjes maken traditioneel deel uit van veel kerstmaaltijden. Zaai ze in mei in modules en plant uit in juni. Dek af met fijn gaas om de planten tegen ongedierte te beschermen. Oogst ze pas op kerstochtend, want je kunt ze niet goed bewaren. Pluk de laagste spruiten eerst.

- Een zoete variëteit als de spruitkool 'Trafalgar' is ook populair bij kinderen.
- Probeer gesmoorde spruitjes met salie.

Aardappelen

Wil je met de kerst nieuwe aardappelen, koop dan in de zomer met kou behandelde pootaardappelen en poot die eind juli of in augustus in grote potten of groeizakken. Geef royaal water en aard de planten aan met potgrond naarmate de scheuten groeien. Zet de potten of zakken in oktober in de kas of binnenshuis om ze tegen vorst te beschermen.

- Kies geschikte variëteiten om te roosteren ('Maris Peer' en 'Rode Eersteling').
- Breng geroosterde aardappelen op smaak met knoflook en rozemarijn uit eigen tuin.

Kruiden

Groenblijvende kruiden, zoals rozemarijn, salie, laurier en tijm, groeien goed in potten en verhoogde bedden op een zonnige plek. Je kunt ze vanaf eind zomer tot begin najaar vermeerderen met half-rijpe stekken. Je kunt ook marjolein, munt en bieslook oppotten om 's winters binnen te zetten voor verse blaadjes met de kerst.

- Zorg ervoor dat mediterrane kruiden als rozemarijn en tijm in goed drainerende grond staan.
- Broodsaus wordt nóg lekkerder met een blaadje laurier.

Noten voor notenbrood

Walnoten en hazelnoten zijn prachtige bomen, hoewel walnoten alleen geschikt zijn voor grotere tuinen. Wanhoop niet als je er geen plek voor hebt. Notenbomen groeien in veel parken en bossen, dus het zou eenvoudig moeten zijn om hazelnoten en walnoten te verzamelen.

- Houd rijpe hazelnoten in de gaten en raap ze snel.
- Draag bij het doppen van walnoten handschoenen om vlekken op je handen te voorkomen.

Cranberrysaus

Groenblijvende cranberryplanten hebben lange takken en staan prachtig in potten met bosbessen of in hangmanden. Plant ze in potgrond voor heideplanten, geef royaal regenwater en oogst de zurige, vuurrode bessen in het najaar. Een kerstdiner is niet compleet zonder een flinke schep cranberrysaus.

- Koop volwassen cranberryplanten als je al het eerste jaar een flinke oogst wilt.
- Vries cranberry's in om net voor de kerst cranberrysaus mee te maken.

Rode kool

Zaai kool in april in modules en verspeen de zaailingen in juni naar een zonnige, beschutte plek in de tuin. Plant ze diep in stevige grond en bescherm ze tegen de koolvlieg door biologisch afbreekbare kragen rond de stonken te plaatsen. Geef royaal water wanneer de kolen zich vormen, dan worden ze groter.

- Oogst kolen voor de eerste vorst en bewaar ze op een koele, droge plek.
- Voeg bij het smoren azijn toe om de rode kleur te behouden.

Vulling

Met plantuitjes in het voorjaar is het eenvoudig om uien te kweken. Na de oogst in het najaar kun je ze op een droge plek bewaren voor een klassieke vulling van uien en salie. Heb je liever een vulling met tamme kastanjes en champignons, dan kun je in oktober kastanjes verzamelen.

- Probeer uien naast spruiten te kweken om ongedierte te weren.
- Tamme kastanjes kun je tot gebruik invriezen.

Welk feestmaal heb jij geoogst?

■ We zien graag wat jij voor het feestmaal allemaal zelf hebt gekweekt en geoogst. Deel het op sociale media en tag ons met de hashtag #kerstuiteigentu. Kijk op pagina 5 voor onze accounts.

“ Wij wensen
iedereen gezellige
feestdagen! ”

Bromelia's: een tropische verrassing

Kamerplanten zijn erg in trek, en terecht. Ze veranderen onze leefruimtes in een mooie groene jungle en hoe meer je over ze weet, hoe interessanter ze worden. Marieke van der Eerden (plantenkenner en -verzamelaar, stekt en zaait zo veel mooie planten dat ze zelfs in een lokale winkel verkocht worden) en Rogier van Vugt (Hoofd Horticultuur van de Hortus botanicus Leiden en plantenkenner pur sang) gaan in gesprek.

Rogier: Weinig planten zijn zo makkelijk te herkennen als bromelia's. Zelfs mensen die niet veel van planten weten zouden een bromelia vaak wel kunnen herkennen en dit is natuurlijk te danken aan de typische trechterachtige groeivorm. En deze groeivorm hebben ze niet voor niets.

Bromelia-achtigen komen vrijwel alleen maar voor in Noord-, Midden- en Zuid-Amerika. Ze groeien daar in allerlei soorten habitats. Op de grond of hoog in de boom en tegenwoordig zelfs op telefoondraden. Hier maken de planten gebruik van het feit dat bijna geen andere plant op deze plek kan groeien en hebben ze al het licht voor zichzelf.

Maar dit betekent wel dat ze beschikken over een enorm aanpassingsvermogen. En dat zit hem in het blad: met de trechter van het blad vangt de plant in de natuur water op en houdt het vast voor later. Ook voedingsstoffen worden verzameld in deze trechter. Vaak

FOTO'S: PETRA SONIUS, MARIEKE VAN DER EERDEN, ROGIER VAN VUGT

ontstaat er zelfs een heel biotoop met diertjes zoals kikkervisjes, insectenlarven en kleine krabbetjes die allemaal bijdragen aan het verteren van organisch materiaal zodat de plant de voedingsstoffen, die daar in zitten beter kan opnemen. De wortels van de plant zijn meer bedoeld als ondersteuning dan voor wateropname.

Er zijn ook bromelia-achtigen die te snel uitdrogen of te weinig regenwater ontvangen om met het trechtersysteem te werken. Deze maken bladeren met vele kleine grijze haartjes of schilfers. Deze kunnen mist en dauw opvangen. Zelfs in gebieden waar het zelden regent, is er altijd wel mist of dauw. Zo kunnen ook in zeer extreme omstandigheden nog bromelia-achtigen groeien.

Marieke: Hoewel de bromeliafamilie vernoemd is naar het geslacht *Bromelia*, zien we in de huiskamer vaak andere geslachten van de bromeliafamilie. Bijvoorbeeld die met de klassieke rode tulpachtige bloemtak, dat is vaak een *Guzmania*. Een andere bekende, de *Vriesea*, heeft vaak een wat platte bloemtak. De *Aechmea* heeft vaak een stekelige bloemstengel. Maar met het allerbekendste geslacht uit de bromeliafamilie heb jij zeker al eens kennis gemaakt: de ananas! De laatste jaren is niet alleen de vrucht maar ook de plant zelf, *Ananas comosus*, populair geworden: hij prijkt in menig huiskamer.

Nog zo'n hype: *Tillandsia*, ook een geslacht binnen de bromeliafamilie. Deze 'luchtplantjes' zijn voorbeelden van de planten die dauw en mist opnemen uit de lucht. Je zet ze dus niet in een pot met aarde, maar legt ze bijvoorbeeld op een mooi schaalpje. Eén keer per week goed in water dompelen, daarna droog schudden en op een lichte, luchtige standplaats leggen of hangen is genoeg voor deze bijzondere plantjes. Een *Tillandsia*-soort waarvan je niet snel zou denken dat het een

Water in het hart van een bromelia.

Baardmos (*Tillandsia usneoides*) is ook een bromelia achtige.

bromelia is, is de *Tillandsia usneoides* of Spaanse mos. Deze draadachtige soort wordt veel in bloemstukken verwerkt.

Ook bromelia's die in de grond staan hebben graag een zeer lichte standplaats, bijvoorbeeld een stukje van een raam op het zuiden. Qua water hoef je weinig op de aarde te gieten. Maar ... Rogier gaf het al aan: die trechtervorm hebben ze niet voor niks! Zorg ook dat er altijd een laagje water in de rozet staat.

Soms zie je bromelia's met een soort grijze waas op de bladeren. Niet weghalen, dit hoort zo! Het is een natuurlijk bescherm laagje tegen de zon.

Ondertussen kun je bromelia's in allerlei felle kleuren krijgen en iedereen die er ooit een in de huiskamer heeft gehad, weet dat ze maandenlang mooi blijven. Want zelfs als de werkelijke bloempjes zijn uitgebloeid, blijven de bloemtakken hun kleur houden.

Vermeerdering

R: In de natuur vermeerderen bromelia's zich voornamelijk uit zaad. Vaak is dit pluisachtig, zodat de wind de zaden makkelijk kan meenemen en het zaadje vervolgens boven in een boom terecht kan komen. Het zaaien

De grijze haartjes zijn goed te zien op deze *Tillandsia*.

Veel bromelia's worden gekweekt vanwege hun mooie blad.

Bij deze *Tillandsia straminea* zijn zowel de bloemtak als de werkelijke bloemen mooi van kleur.

Deze *Tillandsia cyanea* is uitgebloeid maar blijft nog wel even mooi.

Bromelia's in de Hortus van Leiden.

Meer plantenpraat?

Volg ons op Instagram:

@rogiervanvugt en @nimmaplants.

Meer over bromelia's? Kijk op

www.nimmaplants.com/nl/bromelia.

Nieuwe scheuten vormen zich. Deze vervangen de moederplant en kun je er eventueel afhalen als ze groot genoeg zijn.

Veel bromelia's hebben stekels. Niet handig maar vaak wel mooi.

Tillandsia xerographica is een veel gekweekte soort.

kan thuis ook, maar het is niet altijd makkelijk om aan bromelia-zaadjes te komen. Als je ze dan toch hebt bemachtigd, kun je ze het beste mooi verdeeld in natte aarde drukken. Ze blijven dan kleven en maken dan goed contact met de grond. Begraaf ze niet, want de zaadjes hebben licht nodig om te kiemen. De pot met net gezaaide zaadjes zet je dan in een klein broeikasje of transparante, hersluitbare zak op een warme lichte plek. Na verloop van tijd ontstaan er kleine plantjes. Als je dat ziet, mag het kasje of de zak een opening krijgen zodat er verse lucht in kan. Vanaf dit moment moet de grond vochtig maar niet nat worden gehouden en kun je de zaailingen het beste vernevelen met water waar wat kamerplantenmest zit. *Tillandsia* zaaien is vergelijkbaar, maar dan zaai je de zaadjes op een nat stokje of een stukje plastic gaas dat je in een hoge luchtvochtigheid houdt en regelmatig vernevelt. Houd er rekening mee dat het soms wel tien jaar kan duren voordat een *Tillandsia* volwassen is.

De meeste huis-tuin-en-keuken-bromelia's vermeerderen zich gelukkig ook zelf. Na de bloei sterft de hoofdscheut af. Maar voordat deze dood is zijn er vaak meerdere zijscheuten of 'pups' gevormd. Het beste kun je deze laten zitten, maar als ze zelf hun eigen trechter hebben gemaakt, kun je ze van de moederplant afhalen om ze zo te

“ Het soms wel tien jaar kan duren voordat een *Tillandsia* volwassen is. ”

vermeerderen. Op eigen kracht groeien ze wel veel langzamer dan wanneer ze aan elkaar vast zitten, dus hoe langer je ze laat zitten, hoe beter het is. Als de rozetten het formaat van de moederplant hebben bereikt kunnen ze gaan bloeien. Blijft de bloei na jaren wachten uit, dan kan het helpen de plant een nachtje in een afgesloten emmer of grote zak met een overrijpe banaan te zetten. Het ethyleen uit de vrucht zet de plant aan tot bloeien.

M: Kroon op je werk: kweek je eigen ananas! Scheid de kroon voorzichtig van het vruchtvlees van een ananas. Zorg dat er geen vruchtvlees meer aan de kroon zit, want dat gaat rotten. Laat de kroon een dagje indrogen. Vervolgens kun je de kroon meteen oppotten of eerst laten wortelen in water. Het voordeel van dat laatste is dat je ziet wanneer er wortels komen (leuk!) en zodra die er genoeg zijn, kun je 'm alsnog oppotten. Met een warme en lichte plek zal jouw ananasstekje uitgroeien tot een volwassen plant! Verwacht niet dat je de maand erop je eigen gekweekte ananas op de pizza kunt gooien (als dit jouw ding is): dit kost veel tijd en ook veel warmte, licht en een hoge luchtvochtigheid.

Bromelia's en *Tillandsia* zijn eigenlijk wel in elke tuincentrum te koop. Mocht je echt aparte soorten zoeken kijk dan eens op de websites van Orchideeën Wubben en Arafloora.

Onderveld, versie 1.
Prachtig, maar veel te
schuin. Met schitterend
uitzicht! (hier net voor
de zon opkomt).

Ondersteboven van het onderveld

Een overwoekerde tuin van twee hectare onder controle krijgen en omvormen tot hun eigen paradijs in Ierland. Dat is het project van kok en schrijfster **Yvette van Boven** en haar man. Met in deze aflevering: het onderveld krijgt ze er niet onder!

Om dit project voor onszelf behapbaar te maken besloot ik hem in stukken te hakken en steeds een deel op te pakken. We begonnen met het onderveld. Zoals je in de eerste kennismaking in het septembernummer van *Gardeners' World* kon zien, was het onderveld enorm en volledig overwoekerd met bramen. Overmoedig probeerden we die eerst met de hand te verwijderen, maar al gauw kwamen we erachter dat dat onbegonnen werk was. Mijn man Oof huurde een kleine graafmachine, maar ook dat was geen succes. Er moest grof geschut aan te pas komen om de boel weer op orde te krijgen.

Nadat alles weg was, we de heuvel met de hand hadden nagekamd om alle stenen te verwijderen en opnieuw hadden ingezaaid, konden we overzien wat we hadden. Dat was al die tijd daarvoor niet gelukt. Het was een enorm veld op het zuidoosten, omheind door struiken en bomen met links en onderaan koeienweides en rechts ons eigen bos. Maar nog steeds erg schuin. Grote delen bleven moeilijk te maaien; regelmatig vloog ik van mijn stoeltje bij het maaien als ik een scherpe bocht moest maken. Ook deden we niks met het veld. Dat was eigenlijk zonde.

Opnieuw op de schop

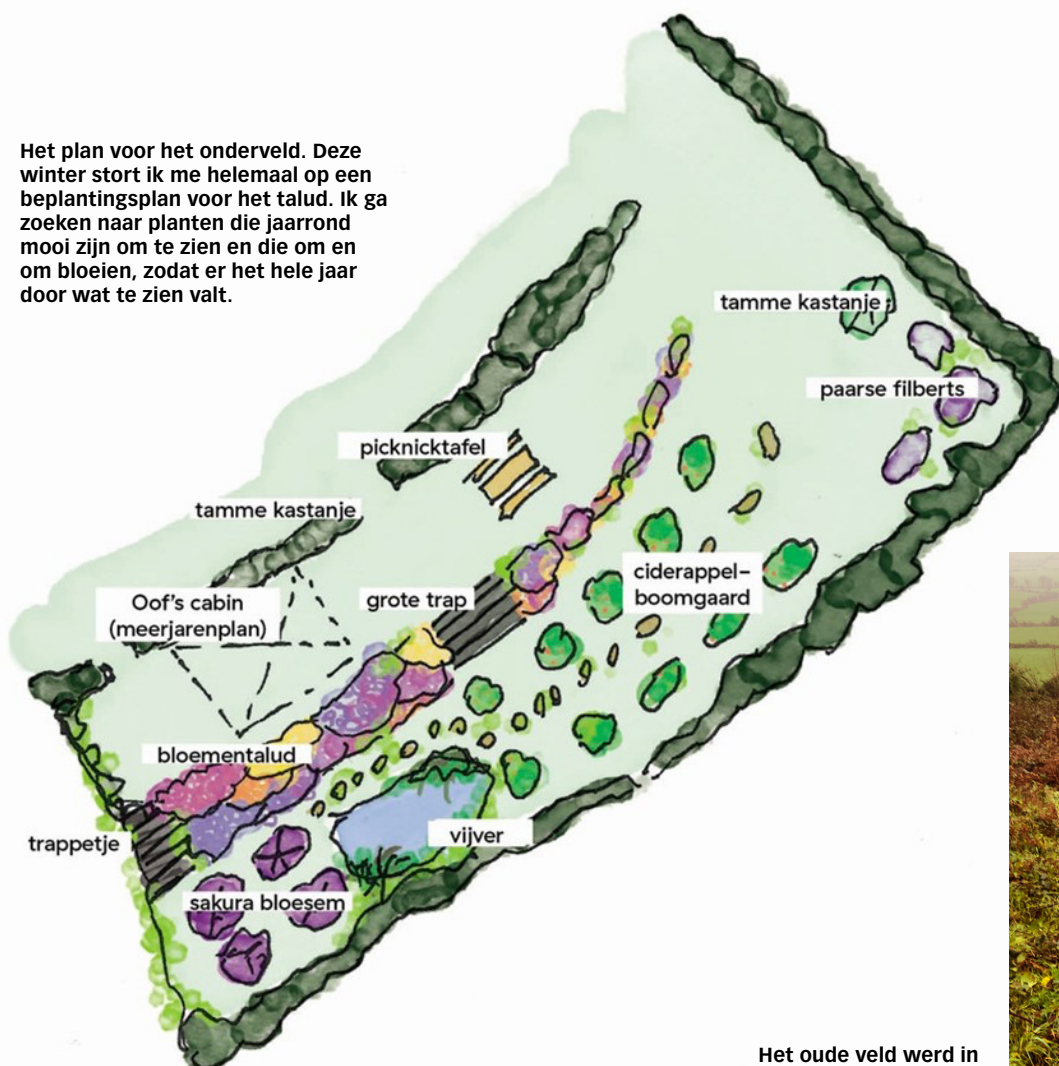
Omdat we tegelijkertijd helemaal bovenin de tuin bezig waren met de verbouwing van de bijgebouwen en het erf, zaten we ook met bergen puin waar we niet overheen konden kijken. Snel maakten we een optelsom. Dat puin kon in dit veld worden ondergraven en zo konden we terrassen maken die wél maaibaar en werkbaar werden.

Opnieuw ging het hele veld op de schop. Er kwamen opnieuw bulldozers. De bovenlaag werd voorzichtig afgegraven en het puin werd helemaal onderop gestort. Daarna werd de vruchtbare grond er weer op gestort en werd de boel opnieuw aangestampt, gekamd, geharkt en ingezaaid.

Zo'n groot terrein afgraven heeft iets sculpturaals: je schept als het ware een nieuw land. Het is ontzettend gaaf om te doen. Samen met de man in de graafmachine besloten we: hier moet iets af, daar moet iets bij. Alsof we in een reuzenzandbak zaten te spelen. Best ook pittig om overzicht te houden.

“Zo'n groot terrein afgraven heeft iets sculpturaals: je schept als het ware een nieuw land.”

Het plan voor het onderveld. Deze winter stort ik me helemaal op een beplantingsplan voor het talud. Ik ga zoeken naar planten die jaarrond mooi zijn om te zien en die om en om bloeien, zodat er het hele jaar door wat te zien valt.

Het oude veld werd in eerste instantie met de hand opgeruimd.

Het nieuwe plan

Alles is net weer groen en we hebben het onlangs voor de tweede keer kunnen maaien. Nu hebben we een schoon canvas, zodat we het nieuwe plan daadwerkelijk kunnen gaan uitvoeren. Het idee is om een cider-appelboomgaard aan te planten in maart (en boven, in de nieuwe bijgebouwen maken we een cider-brouwruimte). Door de boomgaard komt een pad naar achteren – niet al te slingerend zodat ik het makkelijk kan maaien. Het zijn zulke afstanden steeds en ik wil ook praktisch zijn.

Er liggen plannen voor een natuurvijver (het hoeft niet allemaal in een jaar, hè jongens!) en veel vaste planten voor op het talud, want dat is veel lastiger te maaien. Ook komen er twee trappen in: een kleine helemaal aan het einde van de tuin en een bredere, beetje monumentalere in het midden. Als je dan onder de tamme kastanje door het veld op loopt, wandel je in een rechte lijn door de trap af. De picknicktafel die er moet komen staat altijd in de zon – heerlijk om daar te kunnen ontbijten, lunchen of werken (er is hier geen bereik, heerlijk rustig.)

Oof wil er verder ooit nog een schrijvers-cabin bouwen, met een houten deck. De vier geplande sakura's leveren van daaruit een prachtige blik op de roze bloesem in de lente op. En ook kun je vanaf die plek door het hele dal kijken: wat een waanzinnig uitzicht! Zo krijgt ook deze tuin weer een eigen functie.

Volgende keer ga ik het over het middenstuk hebben en de plannen daarvoor. Het hele terras gaat op de schop. Maar daarover later meer.

Zomer 2022: het onderveld werd opnieuw afgegraven.

Onderveld, versie 2: Hier is het gras net teruggegroeid. Door zware regen spoelden er nog wat zaden weg, maar ook dat is nu weer teruggezaaid. We hebben een nieuw canvas.

K(1)eigave cadeaus

Breek je je ook elk jaar het hoofd over wat je een tuinliefhebber die alles al heeft nog kunt geven? De redactie van *Gardeners' World* besloot om zelf potten te gaan maken voor het ultieme, persoonlijke en duurzame cadeau.

Bij het woord 'klei' denken de meeste tuiniers onwillekeurig aan de grond in hun tuin.

Maar klei is meer dan een grondsoort die 's zomers keihard wordt en in de winter verwordt tot een modderpoel. Want dezelfde eigenschappen die klei in de tuin soms lastig te bewerken maken, zijn precies wat je nodig hebt als je schalen, bakjes, kannen en potten wilt bakken.

In kannen en kruiken

De oudste kleischerven die ooit zijn gevonden, zijn een jaartje of 20.000 oud. Zo lang maken mensen dus al potten van klei. Waarvoor ze destijds deze potten gebruikten, is niet helemaal duidelijk. Wel bekend is dat later, toen mensen zich met landbouw bezig gingen houden, in kleipotten zaden en granen bewaard werden, terwijl in kannen en kruiken vloeistoffen werden vervoerd. En er werd gekookt in kookpotten van klei.

Vele duizenden jaren was het maken van keramiek handwerk. Pas later, vanaf de Industriële Revolutie, werd aardewerk op industriële schaal vervaardigd. Toch is het handwerk nooit helemaal verdwenen en inmiddels hebben veel mensen de keramiek herontdekt. Wij begrijpen inmiddels zelf waarom: het is namelijk een ontzettend leuke, ontspannende en creatieve bezigheid – net als tuinieren.

Om te leren wat er zoal bij keramiek komt kijken en om ons te helpen bij het maken van onze eerste pot, klopten we aan bij Carien Koldewij van C's Keramiek in Lent. Zij is zelf een begenadigd keramist en geeft daarnaast ook cursussen aan mensen die het ambacht van A tot Z willen leren. Ondanks dat we slechts één dag de tijd hadden, wist Carien ons kennis te laten maken met de belangrijkste basisbeginselen van het pottenbakken.

Zo werkt het

Wat komt er eigenlijk kijken bij het maken van je eigen potten? In de eerste plaats heb je natuurlijk klei nodig die vochtig genoeg is om te kunnen bewerken. Vervolgens moet de klei soepel gekneet worden ('walken' genoemd) om alle luchtballen eruit te verwijderen. Doe je dit niet, dan zal je aardewerk bij het bakken uiteen spatten. Gelukkig had Carien dit al voor ons gedaan, want het walken is een kunst op zich – en eentje waarvoor je ook wat spierballen moet kweken.

Is dit eenmaal gedaan, dan kun je echt aan de slag met het maken van je voorwerp. Dat kan op meerdere manieren. Bijvoorbeeld door de klei tot plakken uit te rollen en van deze platen mokken te maken door de uiteinden aan elkaar te 'lijmen' met slib. Of door een bol klei op de draaischijf op te werken tot pot, kan of kruik.

Ben je daarmee klaar, dan ben je er nog niet. Eerst moet de klei een aantal dagen drogen. Daarna kun je het nog bijwerken voordat het de eerste keer de oven ingaat om gebakken te worden. Dat is een spannend moment, want in de oven kan het aardewerk nog barsten of zelf ontploffen ... Gelukkig zijn onze potten heel gebleven, waarna Carien ze voor ons prachtig heeft geglaazuurd.

Het gevoel van trots wanneer je je eerste zelfgemaakte keramiekwerk in handen hebt, is enorm. En dat is misschien wel het beste cadeau dat je jezelf kunt geven.

“Een vaasje voor mijn mini-kerstster.”

Jos Heijmans

“Ter voorbereiding op onze workshop keek ik een aantal afleveringen van het Britse tv-programma ‘The Great Pottery Throw Down’. Daar kreeg ik al snel spijt van. Niet omdat ik er niets aan vond, maar omdat ik doorkreeg dat mijn voor-nemen om voor mijn eerste pottenbaksel een Noorse trol te maken iets te hoog gegrepen was. Daarnaast werd nog eens pijnlijk duidelijk dat de pottenbakscène uit de speelfilm ‘Ghost’ niets, maar dan ook niets met de werkelijkheid te maken heeft. Die werkelijkheid was namelijk dat er veel meer komt kijken bij pottenbakken dan ik dacht! Alleen al je klei precies in het midden van de draaischijf houden, terwijl je hem in een vorm probeert te krijgen, bleek een enorme uitdaging. Aan het einde van een leuke en leerzame sessie lukte het me om uiteindelijk een vaasje voor mijn mini-kerstster en een potje te bakken.”

“Een schaalje om zaden op te drogen.” – Anne Wieggers

Toen we door de tuin van Carien liepen (“o jeetje, krijg ik de hele redactie van *Gardeners’ World* op bezoek, dus ik heb wel even gewied hoor!”) viel mij al snel haar prachtige vijgenboom op. De bladeren zijn zo sprekend. Ik kwam daardoor op het idee om een schaalje van een vijgenblad te maken. Niet om Adam en Eva-taferelen te gaan nabootsen in de tuin, maar om te gebruiken voor het drogen van zaden. Ik heb mooie droogrekjes voor de grotere planten en zaden, maar die hele kleine papaverzaadjes gaan altijd alle kanten op. Ik drukte het blad stevig in de klei, sneed om het blad heen, en hing het resultaat voorzichtig over een bakje om er wat diepte in te krijgen. In de winter zullen mooie bijenwaskaarsen hier ook niet op misstaan. Vervolgens maakte ik met hulp van Carien een potje op de draaischijf met een opstaande rand. Ik drukte er voor een mooi reliëf wat blaadjes in, waardoor mijn potje – inmiddels liefdevol omgedoopt tot ‘kneusje’ – een beetje scheef is geworden. Ik moet eerlijk zeggen dat ik hem daardoor extra leuk vind. Je kunt zien dat ik hem zelf gemaakt heb en ik geef hem, goed gevuld met strobloemen, cadeau aan mijn dochter.

“Een kruikje voor mijn plukbloemen.” – Helga Kluiters

“Het lijkt zo makkelijk: kwak wat klei op een draaischijf, por er een beetje in met je vingers en klaar is kruik. De realiteit is iets weerbarstiger. Ten eerste is het al een hele kunst om ervoor te zorgen dat de klomp klei niet alle kanten op wiebelt (mijn angstbeeld van klei tegen het plafond kwam gelukkig niet uit). En voordat er dan ook echt iets uit de klei verrijst dat daadwerkelijk lijkt op een potje, ben je zo weer een uur verder. Maar wat is het verslavend om te doen! Hypnotiserend ook, zo’n stuk klei dat tijdens het rondjes draaien steeds als een Barbapapa van vorm verandert.

Met flink wat hulp van Carien ben ik uiteindelijk gekomen tot een ontzettend schattig kruikje met een bol buikje waarin ik volgend jaar hopelijk mijn eerste plukbloemetjes uit mijn nieuwe moestuin kan zetten. Een makkelijkere klus was het maken van een schaalje voor vetplantjes. Na het uitrollen van de klei (spierballen kweken!) en het draperen van de plak over een mal, was de basis van de schaal snel gemaakt. Met wat blaadjes uit de prachtige tuin van Carien voorzag ik de schaal van wat extra tuin-gevoel. Ik kan niet wachten om mijn creaties een mooie plek in huis te geven!”

“Mooi om stekjes in weg te geven.” – Linda Passies

“Stekken: ik krijg er maar geen genoeg van. Het blijft zo magisch om van mijn kamerplant meerdere kamerplanten te maken. Wordt mijn plant te groot of te lang, dan splits ik hem of knip ik de scheuten af. En ik kan het niet over mijn hart verkrijgen om die plantendelen weg te gooien. En beloont een plant mijn goede zorgen met pups of stekjes, dan geef ik die heel graag een eigen onderkomen. Uiteraard met als doel ook een deel weg te geven, want de ruimte in mijn huis is niet onbeperkt.

Maar al die kleine potjes met plantjes erin hebben nog wel een sierpotje nodig – het moet er natuurlijk wel een beetje gezellig uitzien. Daarom wilde ik met het pottenbakken graag een klein potje maken. Mooi voor bij mij op de vensterbank, maar ook als ik het stekje vervolgens weggeef. Een tijdje geleden ontdekte ik de pottery-filmpjes op social media. Het lijkt me een droom om ooit mijn eigen servies te maken (inclusief bijpassende bloempotten!). Maar gelukkig hadden wij Carien om ons te helpen. Eerlijk gezegd: Carien deed het overgrote deel bij mijn gedraaide pot. Het is niet voor niets een echt vak – en op social media lijken dingen altijd makkelijker dan ze zijn. Dat was dus even met de neus op de feiten. Het gaat nog lang duren voordat dat eigen servies er ooit is. En in de tussentijd oefen ik nog maar even met luchtdrogende klei, ook al is dat niet waterdicht. Leuk voor vetplantjes.”

Wil je ook leren pottenbakken van Carien? Kijk dan op www.cskeramiek.nl

**Stichting
NL Bloeit!**

Wij kweken bijzonder aantrekkelijke inheemse planten, soorten waar de wilde bijen, vlinders en heel veel andere insecten dol op zijn. In Nederland zijn er nog maar weinig van deze planten in het wild te vinden en jij kunt helpen door juist de inheemse planten in je tuin te zetten. Op een paar vierkante meter kun je al een prachtige wilde weelde creëren.

www.nlbloeit.nl

Inheemse held stelt zich voor

Met inheemse planten help je de biodiversiteit enorm. Ze zijn prachtig, maar helaas niet zo bekend. Elke maand stelt een inheemse plant zich aan je voor, in de hoop een plekje in jouw tuin te krijgen. Ze zullen je niet teleurstellen!

VOLGENDE KEER: Grote muur (*Stellaria holostea*)

Gewone salomonszegel

Polygonatum multiflorum

Ik, gewone salomonszegel, ben een overblijvende plant uit de familie van de asperges (*Asparagaceae*) en kan 30 tot 90 cm hoog worden. Ik ben een opvallende verschijning: mijn hangende klokvormige bloemen zijn wit van kleur, staan in een rij en hebben aan het eind een groen puntje. Ze bloeien in de maanden mei en juni.

Ik ben geen druk bevrogen drachtplant. Dit heeft te maken met het feit dat de nectar diep in mijn bloemen zit. Daar kunnen alleen insecten met een lange tong bij komen. Mijn vruchten zien eruit als berijpte blauwzwarte bessen. Ze smaken zoet en zijn giftig voor mensen. Mijn gebogen overhangende stengel is rond en glad en mijn groene tot blauwgroene bladeren zijn langwerpig tot elliptisch. Ik heb een dikke, vertakte wortelstok en hieruit ontspruiten elk voorjaar weer nieuwe stengels. Op de plaats waar de oude stengel is afgefallen zit een litteken in de vorm van een verdikte knoop die op een zegel lijkt. Dit proces herhaalt zich jaarlijks.

Mijn Nederlandse naam houdt verband met deze littekens op de wortelstok, die de afgestorven stengels erop achter laten. Daarin zag men de afdruk van de zegelring van de Bijbelse koning Salomon.

De botanische naam *Polygonatum* komt van het Griekse *polus* (veel) en *gonu* (knie, knoop of verdikking), wat slaat op de vele knopen in de wortelstok. De soortaanduiding *multiflorum* is een samenstelling van de Latijnse woorden *multi* (veel) en *flos* (bloem), dus veelbloemig.

In de oudheid werd ik medicinaal gebruikt om zweren, wonden, kneuzingen, bloeduitstortingen en gebroken gewrichten te helen. Verder werd ik ingezet als bloedreinigend en urine-afdrijvend middel. Omdat het litteken op de wortelstok op een eksterog leek, werd tegen dergelijke pijnlijke eeltplekken een zalf van de wortel gemaakt. Mijn (niet-giftige) wortelstok wordt nog steeds medicinaal gebruikt.

Ik verlang beschaduwde tot halfbeschaduwde plekken en een vrij droge tot enigszins vochthoudende bodem die niet te voedselrijk is. Hij kan variëren van een beetje zuur tot neutraal tot enigszins kalkhoudend. Bij voorkeur op lemige grond, maar ik ben in het wild ook te vinden op een kleiige of venige bodem.

Ik ben een vrij gemakkelijke plant voor de siertuin op een drogere bodem in de halfschaduw. Ik ben bijvoorbeeld goed te combineren met lievevrouwebedstro, gevlekt longkruid, tongvaren, knikkend nagelkruid, wilde akelei, ruig klokje en grote muur. Ik vermeerder mij zowel generatief als vegetatief en kan hele groepen vormen.

FOTO: SION.NL

De ingang van revalidatiecentrum Beatrixoord gezien vanuit de tuin.

Opnieuw leren bewegen *in de tuin*

In de oefentuin van Revalidatiecentrum Beatrixoord in Haren leren patiënten opnieuw bewegen.

Linda Passies liep een dagje mee.

Op de Hondsrug in Haren, onder de rook van Groningen, ligt een heel bijzondere tuin. Niet omdat hij nou zo opmerkelijk groot is, of bijzondere variëteiten omvat, maar omdat de tuin een belangrijke rol speelt in de revalidatie van patiënten die na een ongeval, ziekte of niet-aangeboren hersenletsel weer opnieuw leren bewegen.

Deze tuin ligt bij de ingang van revalidatiecentrum UMCG Beatrixoord. Op een van de zeldzame grauwere dagen afgelopen augustus vertellen fysiotherapeut Joke Oosting, ergotherapeut Silvia de Jonge-Zuidersma en tuinontwerper Martin Knol over de aanleiding voor het aanleggen van de oefentuin 'De Opstap' en de insteek ervan.

“Ook zonder therapie is het mooi”

Maar eerst laten we Eric Groote aan het woord, die liever niet herkenbaar in beeld wil. Eind april maakte hij een crash met zijn motor, waardoor hij zwaargewond raakte. Voor hem is de tuin meer dan een manier om zijn vaardigheden met rolstoel en krukken te oefenen. “Het is een soort uitlaatklep. Ook als je geen therapie hebt, is het mooi. Ik zit hier vaak te mijmeren.” Zijn vrouw komt dagelijks op bezoek en dan zitten ze samen in de tuin. “Te kijken naar niets, gewoon te genieten van het feit dat het er is.”

Door een zenuwbeschadiging kan Eric zijn voet niet bewegen. Het is de vraag of hij ooit weer kan werken. “Maar ook voor mijn hobby's wil ik herstellen. Bijvoorbeeld voor het vissen: dan moet ik kunnen autorijden en stabiel kunnen lopen in gras. En ik wil mijn kleinkinderen kunnen bijhouden.”

Vandaag is de eerste keer dat Eric het lopen met krukken oefent in de revalidatietuin. Daar is dan al een heel traject aan vooraf gegaan: eerst zat hij in een elektrische rolstoel, nu in een handbewogen rolstoel. In die rolstoelen heeft hij ook geleerd zich voort te bewegen in de tuin. De hellingen, ongelijke tegels of hobbels op de weg: allemaal dingen die je in de 'echte wereld' ook tegenkomt.

Van links naar rechts: Silvia de Jonge-Zuidersma, Martin Knol en Joke Oosting.

december 2022

“Deze fijne omgeving is motiverender dan een zaaltje.”

Vertrouwen in je lichaam terugkrijgen

“Zodra patiënten oefeningen beheersen in een gecontroleerde omgeving, de oefenzaal, gaan we naar buiten”, vertelt fysiotherapeut Joke. “Dit helpt ze het vertrouwen in hun eigen lichaam terug te krijgen, zodat ze weer zelfstandig naar huis kunnen en de maatschappij in. Het gaat om zelfvertrouwen en zelfstandigheid in allerlei situaties, zowel lopend als in de rolstoel of scootmobiel. Ze willen ook weer naar de buurman kunnen, naar de stad gaan, of met de trein reizen.”

Eric voegt daar aan toe: “Deze fijne omgeving is motiverender dan een zaaltje.” Voorzichtig zet hij zijn eerste stappen buiten. De looptechniek heeft hij al aangeleerd, legt ergotherapeut Silvia uit. “Als je geen problemen hebt, gaat lopen onbewust. Maar na een trauma moet je eerst weer góed leren staan en lopen. Pas daarna wordt het weer automatisme, en daar helpt dit oefenterrein heel goed bij.”

Wildrooster

Aangekomen bij het wildrooster geeft Eric aan dat hij daar nog niet klaar voor is. Geen probleem: samen met Joke neemt hij een afslag, zodat hij op een volgende uitdaging afstevent. “De tuin bevat vijftig verschillende hindernissen”, legt tuinontwerper Martin uit. Van verschillende ondergronden, opstapjes, ongelijk gelegde tegels, hoogteverschillen, een spoorrails, gladde balken, evenwichtsoefeningen: alles komt langs. Voor elk niveau van revalidatie en voor verschillende leeftijden.

Martin had al eerder belevingstuinen gemaakt, bijvoorbeeld voor mensen met dementie of bij kinderdagverblijven. Een revalidatietuin was nieuw. “Omdat dit een van de grootste revalidatiecentra van Nederland is, zijn er ook niet veel voorbeelden.” Dus ging hij aan de slag met het programma van eisen van de twee therapeuten. De eerste schets was vooral heel efficiënt. “Ik gebruikte het natuurlijke niveauverschil van anderhalve meter. En van het bestaande pleintje maakte ik als het ware een hart van een bloem, met allerlei paden die ernaartoe leiden.” Op het pleintje staat een bankje, zodat patiënten altijd even kunnen uitrusten of van de tuin kunnen genieten – al dan niet met bezoekers.

Hellingen, ongelijke tegels of hobbels op de weg: allemaal dingen die je in de 'echte wereld' ook tegenkomt.

Rudbeckia fulgida staat volop in bloei.

Creatief met oefenstof

Silvia: "De oefeningen die we doen, komen echt vanuit de hulpvraag van de patiënt. We kijken wat die persoon op dat moment nodig heeft." Joke vult aan: "Je kunt er legio aan oefeningen doen. Zo kunnen we heel creatief met de oefenstof omspringen. Over drie weken doe ik met Eric weer heel andere oefeningen: dan gaan we drempels op en af, trainen we balans op de balk, en gaan we misschien wel het wildrooster over."

"We wilden het ook mooi maken"

Niet alleen de oefeningen zijn belangrijk. Ook het gevoel dat de tuin je geeft, is meegenomen in het ontwerp. Martin: "We wilden het ook mooi maken. Het moet leuk zijn om naar de tuin toe te gaan. De beplanting bestaat uit verschillende soorten vaste planten die wel tegen een stootje kunnen. En er bloeit altijd wel wat." Op die ene augustusdag wuift de

Oenothera lindheimeri ons tegemoet, terwijl de *Rudbeckia*'s bloeien. Later zullen de herfstasters hun bloemen tonen.

Welkom

"Wat ik ook erg leuk vind", zegt Silvia, "is de tijd tussen de stapstenen. Dat ruikt heerlijk als de patiënt er loopt." Ook is er een vlinder onder een oude boom, met daarop nog een bankje. Alsof het van zichzelf nog niet uitnodigend genoeg is, staat er groot 'Welkom' op het hout.

Vanaf de parkeerplaats loopt een pad dóór de revalidatietuin naar de ingang van Beatrixoord. Een keuze die ervoor zorgt dat niet alleen patiënten gebruikmaken van de tuin, maar ook bezoekers. Op het moment dat Eric aan het trainen is, speelt een meisje op de evenwichtsbalk. Weer iemand anders rolt z'n scooter naar het bankje, om te kijken naar de tuin en zijn bezoekers.

Het werkt

Ruim een jaar na de opening lijkt de revalidatietuin bij Beatrixoord een groot succes. Want hoewel Joke en Silvia de echte kartrekkers waren, trekken nu alle therapeuten de tuin in met hun patiënten. Het duo won zelfs een interne kwaliteitsprijs voor het project. "We zijn een klein onderdeel van het grote UMCG, en het is ons uiteindelijk toch maar gelukt met z'n drieën", glimlacht Joke. "We zijn er trots op dat het werkt. En dat zowel de patiënten als de therapeuten met plezier naar de tuin gaan."

De tuin ruikt lekker tijdens de therapie: tijd tussen de stapstenen.

Rudbeckia fulgida en *Agastache* 'Blue Fortune' staan in bloei bij de evenwichtsbalken.

Tips voor het aanleggen van een revalidatietuin

Ook een revalidatietuin aanleggen?

Leer van deze tips:

- Kies een plek dichtbij de ingang van een gebouw. Zo gaat er weinig therapietijd verloren.
- Maak de revalidatietuin geschikt voor een heel breed scala aan revalidatie-oefeningen: voor zowel lopers als rollers.
- Maak de tuin niet te statisch, zodat de therapeuten en patiënten ter plekke diverse keuzes kunnen maken.
- Maak de tuin meer dan een oefenterrein: het is ook belangrijk om je er fijn te voelen.
- Zorg voor genoeg bankjes: zowel om op uit te rusten als om te genieten van de mooie omgeving.

“ De tuin bevat vijftig verschillende hindernissen, voor elk niveau van revalidatie en voor verschillende leeftijden. ”

Deze planten gebruikte Martin onder andere in het ontwerp

- Agastache 'Blue Fortune'
- Aster ericoides 'Blue Star'
- Anemone 'Honorine Jobert'
- Carex morowii 'Variegata'
- Oenothera lindheimeri 'Whirling Butterflies' (voorheen bekend als Gaura)
- Eupatorium rugosum 'Chocolat'
- Geranium endressii
- Salvia nemerosa 'Ostfriesland'
- Rudbeckia fulgida
- Thymus vulgaris

Maak kans op een paar Dubarry Galway laarzen

Een goed paar laarzen is echt onmisbaar in en rond de tuin.

De leren outdoor laarzen van Dubarry beschermen je tegen het natte en koude weer en je ziet er ook nog eens geweldig uit!

De laarzen zijn gemaakt van robuust soepel leer en voorzien van GORE-TEX producttechnologie en hierdoor waterdicht en ademend.

Je voeten blijven warm en droog.

Diverse pasvormen en leerkleuren

De Galway laarzen voor dames en heren zijn te verkrijgen in diverse pasvormen en verschillende leerkleuren. Wil je kans maken op een paar Dubarry Galway laarzen t.w.v. €429, vul dan je e-mailadres in en geef aan in welke kleur je de laarzen zou willen winnen.

Scan de QR-code en ga naar deze mooie actie

WIN

1 paar Dubarry Galway outdoor laarzen (unisex) t.w.v. € 429,-
Scan snel de QR-code of ga naar
gardenersworldmagazine.nl/dubarry

DUBARRY OF IRELAND

Est.

1937

De 10 beste bomen voor tuindieren

Nu is de perfecte tijd om een boom te planten. Dit zijn de beste 10 voor tuindieren, én om hun schoonheid.

Het lijkt geen twijfel dat bomen cruciaal zijn om allerlei soorten dieren naar je tuin te lokken en de helpende hand te bieden. In een groot aantal steden liggen tegenwoordig veel van de smalle stadstuinen in een bomenrijk gebied, beschut onder een bladerdak van bomen. In het voorjaar gonzen hun bloemen van de bijen en zweefvliegen, en eind zomer trekken wolken esdoornluizen foeragerende vogels aan.

Bomen voorzien allerlei ongewervelden van voedsel, waaronder luizen, kevers en rupsen. En daarmee vormen ze het jachtterrein van roofwespen, spinnen en andere insecten. En die trekken op hun beurt weer vogels als mezen, boomklevers en spechten aan. Bomen zorgen in de tuin ook voor waardevolle schaduw en hun herfstbladeren verrijken de grond, wat weer goed is voor vochtminnende duizendpoten, miljoenpoten, weekdieren en regenwormen. En ook al ben jij daar niet dol op, de plaatselijke kikkers, egels en zanglijsters zijn dat wel. Groenblijvende bomen,

zoals hulst en naaldbomen, bieden uitstekende nestelplekken voor vogels.

Maar wat moet je planten als je een boom wilt die zowel goed voor de natuur als decoratief is, maar zonder een kleine tuin vol te zetten? Waarschijnlijk wil je bloesem in het voorjaar, schaduw in de zomer en vruchten en kleuren in het najaar. Je moet dus een zorgvuldige keuze maken. Inheemse soorten zijn meestal beter, omdat onze inheemse dieren zich daaraan hebben aangepast.

Meerdere seizoenen mooi

Zoek naar bomen die de lokale natuur in verschillende perioden van het jaar veel te bieden hebben. De inheemse lijsterbes, bijvoorbeeld, trekt met zijn roomkleurige bloemschermen bijen en zweefvliegen aan die de hele tuin bestuivingsdiensten verlenen. Als ze hun werk goed doen, zullen de bessen in augustus lijsters, goudvinken en zwartkoppen voeden, en 's winters een magneet voor pestvogels zijn. Er zijn niet

veel bomen aantrekkelijker dan de zilverbek. Hij heeft weliswaar geen sappige vruchten, maar het is de perfecte inheemse boom voor kleine tuinen. Zijn slanke voorkomen en open, afhangende takken werpen gevlekte schaduw zonder te overheersen. De papierdunne zaden zijn 's winters populair bij vinken en de berk huisvest ook een verbluffend aantal insecten waar pimplen dol op zijn.

Meidoorn is het hele jaar door waardevol voor tuindieren. In het voorjaar gonzen de trossen meidoornbloesem van solitaire bijen, zweefvliegen en kevers. In het najaar vormen de bessen voedsel voor hongerige kramsvogels en koperwieken, en ook voor bosmuizen en eekhoorns. En de wirwar van meidoorntwijgen biedt een veilige nestelplek voor lijsters en vinken.

Dit zijn natuurlijk maar drie van de bomen in onze top 10 op de volgende pagina's en elke boom is even waardevol. Maar welke boom je ook kiest, probeer ruimte te maken om er zoveel mogelijk te planten.

Lijsterbessen voeden allerlei vogels.

De dichte naalden van de grove den bieden 's winters beschutting.

1 LIJSTERBES (*Sorbus aucuparia*) Inheemse soorten hebben rode bessen, maar veel verwante soorten hebben roze of witte bessen. Vogels lijken de voorkeur te geven aan rode of roze bessen. Spreeuwen en vinken smullen ook van de vruchten en zaden (en als ze je niet te snel af zijn, kun je lijsterbesgelei maken). Een goede nestelboom met veel kleine vertakkingen voor vogels als putters. **Hoogte x Breedte** 10 m x 5 m

2 HAZELAAR (*Corylus avellana*) Een snelgroeende kleine boom of grote struik die gevlekte schaduw geeft. Hazelnoten trekken bosmuizen, eekhoorns en boomklevers aan. Een heg van hazelaars vormt een uitstekende nestelplek voor vogels als heggenmussen. Veel insecten eten van de hazelaar. Hun brede bladeren vormen een rustplek voor bonte zandoogjes, kevers en zweefvliegen, en creëren in het najaar een laag rijk bladafval. **H x B** 8 m x 5 m

3 GROVE DEN (*Pinus sylvestris*) Alleen geschikt voor grote tuinen. Volwassen bomen hebben een open, brede kruin en roodachtige schors. Ze trekken vogels aan die een voorkeur voor naaldhout hebben, zoals zwarte mezen en goudhaantjes. Grote bomen met rijpe dennenappels kunnen kruisbekken lokken. Sperwers nestelen in volwassen bomen en bosuilen rusten overdag tussen het groen. Goed voor insecten. **H x B** 20 m x 8 m

4 BOSWILG (*Salix caprea*) Een grote struik of kleine boom. Begin voorjaar zijn de donzige wilgenkatjes onweerstaanbaar voor hommelmekoningsinnen, solitaire bijen en vlinders als de gehakkelde aurelia, kleine vos en dagpauwoog. Op de takken zitten vaak tijtjaffen te zingen. De bladeren zijn voedsel voor nachtvlinders, zoals de pauwoogpijlstuur en de populierenpijlstuur. **H x B** 10 m x 5 m

5 HULST (*Ilex aquifolium*) Alleen de vrouwelijke bomen dragen bessen, die worden gegeten door allerlei tuinvogels. Hulst levert uitstekende rust- en nestelplekken voor vogels, en biedt vooral 's winters beschutting aan insecten en spinnen, die weer goudhaantjes en vuurgoudhaantjes aantrekken. **H x B** 8 m x 5 m

Hazelaars voorzien vogels als boomklevers van voedsel.

Bijen vinden het stuifmeel van boswilgen onweerstaanbaar.

Wilde appels voeden zoogdieren, insecten en vogels.

De zilverbek levert een overvloed aan zaad voor vinken.

6 WILDE APPEL (*Malus sylvestris/domestica*)

Gecultiveerde of 'wilde' appels trekken vogels en ook zoogdieren aan, bijvoorbeeld dassen, vossen en knaagdieren. In het najaar worden rottende valappels gulzig bezocht door vlinders als de atalanta en gehakkelde aurelia. De bloesem trekt honingbijen, hommels en solitaire bijen aan, zoals metselbijen (van het geslacht *Osmia*).

H x B 10 m x 6 m

7 MEIDOORN (*Crataegus monogyna*)

Dit is een kleine boom en uitstekende haagplant. De bloesem voedt insecten, vooral zweefvliegen, bijen en boktorren. De bladeren zijn belangrijk voor tot wel tachtig nachtvlindersoorten. De perenprachtkever graaft gangen in de schors van oude bomen. De bessen worden gegeten door vele vogels, waaronder lijsters en pestvogels die 's winters hier neerstrijken.

H x B 8 m x 6 m

8 ZILVERBERK (*Betula pendula*)

Sierlijk en slank met een fraaie, zilverkleurige bast. In maart en april fladderen oranje berken-spinners rond de ontluikende knoppen en voeden hun rupsen zich met het jonge loof. Gewone kielwantsen en berkenkielwantsen leggen eitjes op de bladeren en eten van de katjes. Sijzen, kleine barmsijzen en putters eten ook van de winterkatjes.

H x B 20 m x 8 m

9 ZOMEREIK (*Quercus robur*) Groot, maar een must als je de ruimte hebt. Ondersteunt rond vierhonderd diersoorten en is dus zeer kostbaar voor tuindieren. Eikels worden verspreid door Vlaamse gaaien en eekhoorns. Eikenpages voeden zich met het loof en boomsprinkhanen leven in de kruin. Geweldig voor kevers en andere insecten, waaronder galwespen die galappels, knikergallen en lensgallen produceren.

H x B 30 m x 15 m

10 ESDOORN (*Acer pseudoplatanus*)

Groot en bladerrijk, heeft ruimte nodig. Vaak verguisd, maar fantastisch voor hommels en andere bestuivende insecten in het voorjaar. Esdoornluizen in voor- en najaar trekken stand- en trekvogels aan, waaronder zangvogels en goudhaantjes. Meeldauw op bladeren wordt gegeten door meeldauwlieveheersbeestjes.

H x B 30 m x 15 m

Tot 80 nachtvlindersoorten eten van meidoornbladeren.

Esdoornzaden worden 's winters door vogels gegeten.

AAN DE SLAG

Er is altijd genoeg te doen in de tuin, maar de taken verschillen per seizoen. In deze rubriek vind je alle tuintaken die handig zijn om deze maand uit te voeren. Loop de handige checklists na en hou zo makkelijk je tuin bij.

105

106

108

110

Deze maand

- 102 Monty's maand**
Monty verzamelt hulst en klimop voor decoraties.
- 105 In de kas**
Controleer *Lathyrus* en houd de kas vorstvrij.
- 106 Bloemen in december**
Geniet binnenshuis van helleborus en snoei leirozen.
- 108 Groente & fruit**
Neem stekken van bessen en plant knoflook.
- 110 Algemene tuintaken**
Knot bomen in rust en verwijder herfstbladeren van gazons.

Verwijder ijs uit bakken, fontein en vogelbadjes, zodat dieren bij het water kunnen.

Monty's maand

Elk seizoen heeft zijn eigen karakter en in december verlangen we naar koud weer. Doordat onze winters tegenwoordig vooral zacht en nat zijn (en op Longmeadow betekent dat tot op het bot verkleumend en snijgend vochtig) zijn dagen waarop het water bevroren is, twijgen, bakken en potten berijpt zijn, en de grond hard en droog is – een traktatie.

Vorst werkt in de tuin ook als goed schoonmaakmiddel doordat het veel onwelkome schimmels en planten-

etende insecten doodt of hun aanwas binnen de perken houdt.

Het is belangrijk om vorstgevoelige planten te beschermen. Vaak is omwikkelen met vliesdoek genoeg. Verder moeten kassen en koude bakken worden geïsoleerd of verwarmd. Maar boven alles is het een goede tijd om de tuin in te gaan zonder dat je overal in de modder loopt. Het is het ideale weer om te snoeien, paden te repareren en, als de grond niet te bevroren is, bladverliezende bomen en struiken te planten.

Verzamel hulst en klimop voor decoraties

In de dagen voor kerst struin ik altijd de tuin af op zoek naar geschikte kerstdecoratie, wat veel persoonlijker en intiemer is dan spullen te kopen.

Maretak is gemakkelijk: de appelbomen in de boomgaard hangen nu vol met wolken van dit spul, dat we sowieso weghalen om de bomen te beschermen, dus we

kunnen zoveel pakken als we willen. In een koude periode zullen vogels hulstbessen hongerig verorberen, terwijl vooral lijsters hun favoriete boom bewaken, zodat ze de feestmaaltijd voor zich alleen hebben. Maar in een goed bessenaar zijn er heel veel en ik slaag er altijd in wat te vinden. En groene hulst ziet er zelfs zonder

bessen geweldig mooi uit.

Bij ons begroeit klimop een paar muren en in de 'Wildlife Garden' dient het als bodembedekker. Ik knip lange ranken af om kransen te maken, die ik tegen deuren hang, en om de eettafel te versieren.

Kijk op bladzijde 68 voor het maken van je eigen kerstkransen en -versieringen.

Monty verzamelt kleurige besses en maretak om zelf decoraties te maken.

Til oogstrijpe knolselderij met een vork voorzichtig uit de grond.

Snijd na de oogst met een scherp mes de dunne wortels van de knolselderij af.

Oogst knolselderij

Ik kweek altijd knolselderij, maar ik moet bekennen dat het nooit een doorslaand succes is. Sommige jaren zijn beter dan andere, maar mijn oogst zou niet door een professionele keuring komen. Toch staat in ons huishouden op tweede kerstdag altijd knolselderij-kastanjesoep op het menu. Ook maak ik graag knolselderij-puree voor bij de kalkoen. En natuurlijk wil ik, wanneer het enigszins kan, mijn eigen groente kweken.

Ik zaai knolselderij in maart en verspeen de zaailingen naar pluggen. Omdat ze langzaam groeien, kunnen ze niet voor half mei worden uitgeplant, wanneer ook de grond warmer is. De gezwollen basis ontwikkelt zich

pas wanneer de bladeren volwassen zijn en heeft goede grond en veel water nodig. Grond met veel organisch materiaal houdt water veel beter vast en helpt de groenten om een goed wortelstelsel te ontwikkelen. Hierdoor kun je ook drastisch minder water geven.

Als het weer echt heel koud wordt, kun je zowel selderij als selderknol beschermen door te mulchen met een dikke laag stro of varens. Hoewel ik met kerst ook wel eens een knolselderij met een pikhouweel uit de bevroren grond heb gehaald ... Het was niet ideaal, maar we konden op tweede kerstdag tenminste knolselderij-kastanje soep maken.

PASTINAKEN

Pastinaken kun je rooien zodra het loof begin af te sterven. Je kunt ze het beste uit de grond halen zodra ze rijp zijn, voordat ze houtig worden.

Kijk uit met strenge vorst, want die kan ze beschadigen, maar lichte vorst maakt ze juist zoeter.

Gebruik een tuinvork om de wortels voorzichtig uit de grond te tillen. Maak ze schoon en bewaar ze hoogstens een week of twee op een koele plek.

Zodra pastinaken zijn geoogst en schoongemaakt, blijven ze op een koele plek een paar weken goed.

Checklist

- ☐ Neem houtige stekken van rozen en forsythia.
- ☐ Controleer bomen en struiken op gebroken takken en verwijder die.
- ☐ Verwijder gevlekte of oudere nieskruidbladeren en gooi die weg.
- ☐ Controleer opgeslagen wortelknollen van dahlia's en gooi rottende exemplaren meteen weg.

STAP VOOR STAP Pelargoniums zaaien

Zaai nu pelargoniums voor zomerse potten en plantenhangers. Als je vroeg zaait, hebben de zaailingen genoeg tijd om hun volle omvang te bereiken en bespaar je geld doordat je geen planten hoeft te kopen.

Voor het snelste resultaat laat je het zaad ontkiemen in een verwarmde kweekbak bij 24 °C. Houd de grond tot de ontkieming vochtig. Zet de zaailingen in het licht om verder te groeien. Verspeen ze naar potgrond en ze zullen in mei bloeien.

1 Schep wat turfrijke zaai-
grond in potten. Druk de grond licht aan met een potgrondstamper of een andere pot met vlakke bodem om de grond egaal en waterpas te maken.

2 Pak tussen duim en wijsvinger wat zaad uit de verpakking en strooi dat dun over het oppervlak, zodat de zaailingen genoeg groei-ruimte krijgen. Label de pot.

3 Zeef een dunne laag potgrond of vermiculiet over de pot om het zaad net te bedekken. Druk licht aan zodat deze laag de potgrond eronder goed raakt.

4 Zet de potten in een bak met lauw water, zodat de grond zich van onderaf kan volzuigen. Haal de potten uit het water zodra het oppervlak van de potgrond donker is geworden.

Controleer in het najaar gezaaide pronkerwten regelmatig.

Controleer *Lathyrus*

Wanneer de zaailingen van *Lathyrus* hoger dan 10 cm zijn of er wat iel en zwak uitzien, dan kun je de groeitoppen uitnippen om meer scheuten vanuit de basis te stimuleren.

Voor nieuwe planten vul je potten met turfrijke universele potgrond. Duw twee zaden 3 cm de grond in, geef water en laat ze ontkiemen op een onverwarmde kweektafel.

Checklist

- ☐ Verwijder verwelkte bladeren van niet-winterharde planten.
- ☐ Kop cyclamen om meer gezonde nieuwe bloemen te stimuleren.

Gebruik verwarming om de kas 's winters vorstvrij te houden.

Houd de kas vorstvrij

Zet een ventilator- of straalkachel in de kas om vorstschade tijdens koude periodes te voorkomen. En verwarmingsmatten op kweektafels zijn ideaal om jonge planten op te zetten.

Zorg ervoor dat je stroomaansluitingen voldoen aan de eisen voor gebruik buitenshuis en laat ze altijd aansluiten door een erkend elektricien. Geen stroom? Neem in dat geval een kachel die werkt op propaangas of paraffine en volg nauwkeurig de instructies voor veilig gebruik.

Welke kachel je ook kiest, controleer hem regelmatig en voorkom direct contact met planten en voorwerpen. Omwikkel de kwetsbaarste planten met vliesdoek als het echt koud wordt.

PAS OP VOOR Rode spintmijt

Dit ongedierte en zijn spinsel vind je doorgaans aan de onderkant van bladeren. Ze kunnen overwinteren in een verwarmde kas, dus houd die goed schoon om het risico op een plaag te verkleinen.

Maak een sfeervolle pot met een sneeuwwitte *Helleborus niger* en een laag mos.

Geniet binnenshuis van helleborus

Maak met een kerstroos (*Helleborus niger*) een tijdelijke pot voor binnen. Een paar van de variëteiten die je nu kunt kopen en op het punt staan te bloeien, zijn 'Christmas Carol' en 'Christmas Darling'.

Haal de plant uit zijn kweekpot en zet hem in een mooiere

terracotta of keramieken sierpot van dezelfde afmeting. Geef de plant royaal water en dek de potgrond af met mos uit de tuin. Zet hem tot slot op een koele vensterbank in huis.

In tegenstelling tot de sterkere, later bloeiende hybriden, groeit

deze helleborus het beste in grond die rijk is aan organisch materiaal. Houd hem dus vrij kort binnen en zet hem daarna op een schaduwplek in de tuin. Verrijk de grond met tuincompost en voeg wat kalk toe, want helleborus houdt niet van te zure grond.

10
MINUTEN
OVER

Plaats potplanten dicht bij het huis of op een beter beschutte plek in de tuin als het weer erg koud wordt.

Terracotta potten zijn kwetsbaar voor barsten en de wortels van potplanten hebben het veel kouder dan die van planten in de grond, doordat er geen bodemwarmte is om ze warm te houden.

Checklist

- ☐ Leg stro rond de voet van vorstgevoelige struiken om ze tegen de kou te beschermen.
- ☐ Verhuis bij goed weer bladverliezende bloeiende struiken die te groot voor hun plek zijn geworden.
- ☐ Breng in borders en tussens struiken mulch aan wanneer de grond nat is.
- ☐ Verwijder herfstbladeren van planten om rotting te voorkomen.

STAP VOOR STAP Laatbloeiende clematis snoeien

Snoei nu clematisplanten uit groep 3, die tussen eind juni en oktober bloeien. Deze omvatten variëteiten van *Clematis viticella*, *x jackmanii* en *C. texensis*. Als je ze tot de basis terugsnoot, stimuleer je nieuwe aanwas in het voorjaar en een rijkere bloei. Niet alle clematissoorten moeten op deze manier worden gesnoeid: voorjaarsbloeiende soorten hoef je alleen begin zomer te fatsoeneren en de uiteinden van grootbloemige hybriden snoei je begin voorjaar.

FOTO'S: SARAH CUTTLE

1 Kijk waar de aanwas van dit jaar is begonnen. Vlak boven de grond zul je de dikste takken zien met een vertakking erboven.

2 Houd de takken bijeen en snoei ze terug tot op één oog boven de aanwas van verleden jaar. In het voorjaar verschijnen knoppen.

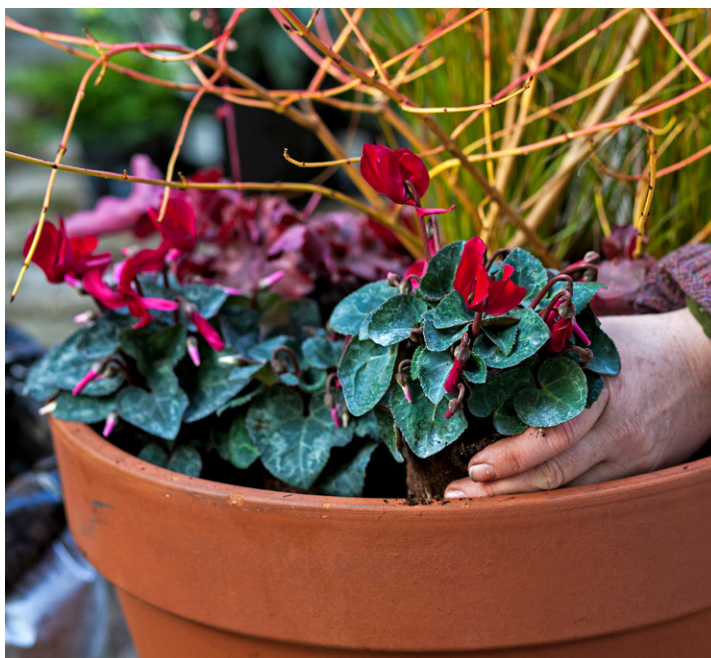
3 Haal de bovenste takken en achterblijvend vuil van de steunen. Knip alles in stukken en gooi die op de composthoop.

Maak kleurrijke potten

Geef je terras of voordeur direct kleur in de winter door een grote pot te beplanten met kleurrijke kornoeljetakken en felrode tuincyclamen. Kies voor deze pot een kleine kornoelje met rode, gele of oranje takken, en meerdere cyclamen met veel nieuwe knoppen.

Geef alle planten water en vul de grote pot deels met leemhoudende potgrond. Haal de planten uit hun potten en zet de struik in het midden en de cyclamen langs de rand van de grote pot. Vul de gaten op met meer potgrond, druk aan en geef flink veel water.

Zet cyclamen langs de rand van de pot voor een winter lang vrolijke bloemen.

Plant meer bollen

Stop de laatste voorjaarsbollen in de grond als je dat nog niet hebt gedaan. Controleer of ze stevig zijn en geen rotte plekken hebben. Tulpen kun je goed laat planten, net als narcissen, en blauwe druifjes zijn heel tolerant. Ze zullen gewoon op kortere stelen bloeien als ze laat worden geplant.

Plant ze in potten en lege plekken in de border, in gaten die drie keer zo diep zijn als de bollen hoog. Markeer hun plek met een handje grind.

Je kunt nog voorjaarsbollen in potten en borders planten.

Bind leirozen nu aan voor een beter gestel volgend jaar.

Snoei leirozen

Snoei leirozen en bind de takken aan om ze voor te bereiden op de nieuwe aanwas in het voorjaar die het gestel voor de zomerbloemen zal vormen.

Verwijder eerst alle zwakke en beschadigde takken. Kies sterke takken om aan te binden en trek die zo mogelijk langs horizontale draden, want dat verbetert hun bloeivermogen. Snoei takken die je niet kunt aanbinden terug tot op een oog dat wijst in de gewenste richting van de nieuwe scheut.

Pluk winterbloemen

Maak mooie, duurzame boeketten voor binnenshuis met winters groen en bloemen uit de tuin. Kies geurende bloemen, zoals sneeuwbal, toverhazelaar, vleesbes en meloen-boompje, en combineer die met takken van groenblijvers, bessen, rozenbottels en zaadhoofden van

grassen en vaste planten. Zo'n boeket ziet er prachtig uit en vult je huis met een heerlijke, zoete geur.

Ververs het water in de vaas regelmatig en houd het boeket ver van warmtebronnen. Dan blijven de bloemen langer mooi en kun jij er langer van genieten.

Maak een geurig boeket met takken van *Viburnum x bodnantense* 'Dawn'.

**20
MINUTEN
OVER**

Plantenhangers zijn niet alleen voor de zomer. Beplant er nu een paar met violen, klimop, tuincyclamen en sleutelbloem voor een kleurig spektakel aan weerszijden van een deur. Gebruik grote manden of hangers die je vult met turfrijke universele potgrond. Voeg ook wat kleine voorjaarsbollen toe, zoals narcissen 'Tête-à-Tête', voor nog meer kleur later in het seizoen. Plant langs de randen enkele hangende klimopplanten.

FOTO'S: PAUL DEBOIS, TIM SANDALL, SARAH CUTTLE, JASON INGRAM

TIP

Splits volwassen rabarberpollen voor nieuwe, krachtige planten. Graaf de wortelkluit op en snijd die in meerdere stukken, met aan elk stuk wortels en minstens twee knoppen. Composteer het verouderde middendeel van de pol en zet de jongere stukken weer in de grond.

Checklist

- ☐ Wied en mulch rond frambozen- en bramenplanten om onkruid tegen te gaan en de planten voor de winter van voedingsstoffen te voorzien.
- ☐ Dek wintergroenten als boerenkool en andere koolsoorten af met netten om ze tegen vogels te beschermen.
- ☐ Haal de laatste oude groenteplanten uit de moestuin. Gooi gezond plantmateriaal op de composthoop en de rest bij het gft-afval.
- ☐ Zaai uienzaad in modules met turfvrije potgrond.

Snoei ongewenste nieuwe scheuten die rechtstreeks aan de stam of hoofdtakken ontspruiten helemaal terug.

Snoei leiappels

Dun te dicht op elkaar staande sporen (de korte dikke scheuten die bloemknoppen produceren) in palmet geleide appelbomen uit en kort alle scheuten die je 's zomers niet hebt gesnoeid in.

In volwassen leibomen (palmet en snoer) kunnen na een paar jaar te

veel vruchtsproten groeien. Uitdunnen helpt om de bomen gezond en productief te houden.

Snoei elk spoor terug tot op twee of drie knoppen en verwijder hele sporen wanneer ze te dicht op elkaar staan. Streef naar 20 cm tussenruimte op de takken.

Verwijder ook alle jonge waterloten die aan rijp hout ontspruiten. Snoei deze tot vlak tegen de stam of tak terug. Kort ten slotte de uiteinden van alle takken in tot op een knop die in de gewenste richting groeit. Zie pagina 46 voor meer informatie over het snoeien van appelbomen.

Neem stekken van bessen

Kweek gratis rode en zwarte bessen, en kruisbessen door nu houtige stekken te nemen. Ze wortelen in de loop van de winter en het voorjaar, en volgend jaar winter kun je ze uitplanten.

Kies dikke, rechte scheuten van dit jaar en knip die in stukken van 15–20 cm met boven- en onderaan een knop. Zet ze in potten met goed drainerende potgrond buiten op een beschutte plek. Steek ze tot een derde van hun lengte rechtop in de grond, met 15 cm tussenruimte. Je zult in het voorjaar tekenen van groei zien, maar dan hebben ze nog geen sterk wortelstelsel, dus laat ze tot het najaar staan.

Knip 15–20 cm van de top van gezonde jonge scheuten om te stekken.

15
MINUTEN
OVER

Steun de stonken van spruiten als je dat nog niet hebt gedaan, anders kunnen ze omwaaien. Steek 5 cm van de stonk een stevige stok diep in de grond. Bind de plant halverwege de stok aan door bindtouw in een achtvormige lus om de plant en de stok te binden.

Oogst broccoli

Oogst met een scherp mes of een scherpe snoeischaar de middenstronk van broccoli wanneer die nog stevig in de knop staat. Dit stimuleert de ontwikkeling van zijstelen met meer roosjes die je na een maand of later kunt oogsten. Verwijder ook beschadigde bladeren om de luchtcirculatie rond de planten te verbeteren, wat helpt om de grote snijwonden op de stronken te genezen.

Eet broccoli vers of bewaar het een paar dagen in de groentela van de koelkast. Als je meer oogst dan je meteen kunt eten, is invriezen ook een goede optie.

Snijd nu de hoofdstonk van de broccoli voor meer kleinere roosjes.

Plant knoflook

Koop en plant nu knoflook die je in juli kunt oogsten. Je kunt het beste variëteiten kopen die geschikt zijn voor ons klimaat, zoals 'Solent Wight' en 'Purple Wight'. 'Thermidrome' en 'Messidrome' zijn ook betrouwbaar.

Kies een zonnige plek met goed drainerende grond. Verdeel de bol in tenen en plant die 8-10 cm diep in gaten met een tussenruimte van 20 cm. Houd de grond onkruidvrij en geef in het voorjaar universele mest.

Koop knoflookpootgoed bij een tuincentrum of zadenhandel, niet bij een supermarkt.

FOTO'S: SARAH CUTTLE; PAUL DEBOIS; JASON INGRAM; TIM SANDALL

Oogst rode bieten op wanneer je ze nodig hebt.

Eet rode bieten

Oogst de rode bieten uit de moestuin pas op het moment dat je ze nodig hebt. Rode bieten zijn zeer winterhard en kunnen tot begin voorjaar buiten blijven. Trek aangevretten bieten op en bewaar ze koel en droog in dozen met zand of

droog organisch materiaal. In de grond waar de bieten hebben gestaan, kun je vervolgens knoflook planten (zie hiernaast) of tuinbonen of vroege doperwtten zaaien, al moet je die wel beschermen tegen hongerige muizen.

Bestel zaad voor volgend jaar

December is de ideale maand om te bedenken wat je volgend jaar wilt kweken en om nieuwe zaden te bestellen. Nu heb je keus uit meer variëteiten en kun je alle zaaitijden voor volgend jaar inplannen.

Controleer eerst welke zaden je nog hebt en gooi alles wat over

datum is weg. Schrijf op wat je opnieuw moet kopen. Doe dan wat onderzoek naar de beste en lekkerste variëteiten, en ook naar nieuwe groenten die je wilt proberen. Bekijk hiervoor catalogi, websites en tijdschriften. Bedenk welke variëteiten het goed deden en welke niet.

Zo kan het zijn dat je van kleine tomaten als 'Tumbling Tom Red' met minder moeite meer hebt geoogst dan van grotere soorten.

Als je problemen met ziekten hebt gehad, zoek dan resistente variëteiten die een gezondere opbrengst geven.

22% korting
bij Pixum met code*:
ONDERDEBOOM-22

SCAN MIJ VOOR
MEER INFO

STUKJE VOOR STUKJE GENIETEN

Tover bij Pixum de leukste foto's om in de mooiste Ravensburger puzzels voor nog meer gezelligheid tijdens deze feestdagen.

Ontwerp nu zelf! Download de Pixum App of bezoek [Pixum.nl](https://www.pixum.nl)

pixum
JOUW ONLINE FOTOSERVICE

*Deze code berekent 22% korting op alle Pixum Ravensburger puzzels via de Pixum website of de Pixum App. De korting wordt niet over de verzendkosten gerekend. De code is geldig t/m 1-2-2023. Kortingen kunnen niet gecombineerd worden met andere kortingen.

Knip met een scherp mes wortels van herfstanemonen tot stekken van ongeveer 8 cm lang.

Neem wortelstekken van anemonen

Wortelstekken kun je het beste nemen van planten die volledig in rust zijn. December is daar de ideale maand voor.

Snij dunne, buigzame wortels zo dicht mogelijk bij de wortelhals af. Dunnere wortelstekken moeten wat langer zijn om genoeg energie te hebben voor nieuwe groei, het liefst ongeveer 8 cm. Leg ze plat op vochtige potgrond in een zaaibak en bedek ze met potgrond of grit. Zet de bak in een koude bak of onverwarmde kas.

Checklist

- ☐ Overweeg om kippen-gaas vast te nieten op houten traptreden, paden en terrasplanken die bij vochtig weer glad kunnen worden.
- ☐ Leg rond de stam van fruitbomen karton met daarop een laag compost om onkruid tegen te gaan.
- ☐ Zorg dat dieren ook bij vorst drinkwater hebben en dat ze vijvers in en uit kunnen komen.
- ☐ Plant narcisbollen in potten. Ook al is het laat, ze zullen nog in het voorjaar bloeien.

TIP

Het is heerlijk om 's winters steeds wanneer je je deur opent de heerlijke geur van planten te ruiken. Kies daarom geurende struiken zoals vleesbes (*Sarcococca hookeriana*) en meloen-boompje (*Chimonanthus praecox*) en zet die in potten naast de deur, zodat je ook van hun parfum kunt genieten als het te koud is om ver van huis te gaan.

Snoei de nieuwe aanwas terug tot op een permanent takkengestel.

Knot bomen in rust

Het is nu de tijd om bomen te knotten. Snoei gewoon alle jonge takken terug tot op de knobbelige littekens die zijn ontstaan door het snoeien in voorgaande jaren.

In het geval van deze trompet-boom zorgt het knotten ervoor dat de boom compact blijft en de bladeren groter worden. Knotten werkt voor veel bomen, waaronder plataan, paardenkastanje, Anna Paulownaboom en moerbeï. Het maakt ook de takkenkleur van sommige struiken intenser. Wacht met het knotten van jonge planten minstens twee jaar, totdat ze een sterke aanwas hebben ontwikkeld.

STAP VOOR STAP Geef snoeischaren een snelle schoonmaak- en slijpbeurt

In deze tijd van het jaar moet er van alles worden gesnoeid, dus waarschijnlijk gebruik je je snoeischaar regelmatig. Het is belangrijk om hem in topconditie te houden, zodat hij soepel snoeit en schone snijvlakken maakt. Als je nu geen tijd hebt voor de jaarlijkse grote beurt waarbij je de snoeischaar uit elkaar haalt, dan is deze snelle verzorging ideaal. Doe het regelmatig om de kwaliteit van de snoeisen te verhogen.

- 1** Schuur de bladen met staalwol of fijn schuurpapier. Gebruik oplosmiddel voor de hardnekkigste vlekken.

- 2** Olie het snijblad voor het slijpen. Maak de handvatten goed droog, zodat de schaar tijdens het slijpen niet uit je handen glipt.

- 3** Slijp de scherpe kant van het snijblad met een cirkelvormige beweging. Draai de schaar om en verwijder de bramen aan de achterkant.

STAP VOOR STAP Plant bomen met kale wortels

Bomen met kale wortels kun je nu kopen. Plant ze meteen nadat ze bezorgd zijn, want de wortels drogen snel uit omdat er geen grond omheen zit. Dompel de wortels voor het planten een paar uur in een emmer water en geef bomen op windrige plekken een steunpaal.

1 Graaf een gat dat twee keer breder en iets dieper is dan de wortelkluut. Maak de bodem met een vork los en maak de aarde goed nat.

2 Bekijk het wortelstelsel. Knip de wortels af die zijn beschadigd, langer zijn dan de rest of te dicht op andere zitten. Dit stimuleert de groei.

3 Houd de boom rechtop en vul het gat met aarde. De wortels moeten zich net onder het oppervlak bevinden en de stambasis er net boven. Druk aan met je voet.

Bladeren harken is een gezonde activiteit, warmt je lekker op en houdt ook het gras in goede conditie.

Verwijder herfstbladeren van gazons

Hark herfstbladeren regelmatig weg om gazons in goede conditie te houden. Gras heeft in deze tijd van het jaar zoveel mogelijk licht nodig en ook een goede luchtcirculatie om

schimmelziekten te weren. Een dunne laag bladeren ziet er misschien onschuldig uit, maar kan schadelijk zijn, vooral voor fijne grassoorten. Laat bladeren op natuurlijker

grasvelden en in borders liggen, want daar vormen ze een nuttige mulch. Maak van de bij elkaar geharkte bladeren bladaarde of meng ze met ander tuinafval op de composthoop.

Kies vogelvoedersystemen met een kooi als je grote vogels wilt weren.

Help tuinvogels een handje

Vul voedersystemen regelmatig met energierijk vogelzaad om allerlei vogels naar je tuin te lokken. Ze hebben bij koud weer extra energie nodig, dus een mengsel van noten, zaden en vetbollen vormt een welkome aanvulling op hun dieet. Voedersystemen

moet je wekelijks bijvullen en regelmatig schoonmaken. Zet ook schoon water neer. Heb je last van vogels zoals kraaien, kies dan systemen met een kooi, palen met hangende voedersilo's of silo's die sluiten door het gewicht van zwaardere dieren.

Volgende maand

- ☐ Richt de kas zo in dat planten zoveel mogelijk licht krijgen.
- ☐ Snoei blauweregen nu voor een betere zomerbloei.
- ☐ Forceer rabarber voor een vroegere, smakelijkere oogst.
- ☐ Recycle je kerstboom en maak er mulch van.

Gardeners' World

Klantenservice

Wil je abonnee worden of heb je vragen over je abonnement? Op onze website vind je antwoord op de meeste vragen.

www.gardenersworldmagazine.nl/contact

Telefoon

We zijn er maandag tot vrijdag van 09.00 tot 17.00 uur om je vragen te beantwoorden.

+31 (0)24-2027827

E-mail

Stel je vraag eenvoudig per e-mail aan een van onze service medewerkers.

**klantenservice@
gardenersworldmagazine.nl**

Wist je dat je tegenwoordig eenvoudig zelf je adres kan wijzigen?

Ga naar www.gardenersworldmagazine.nl/adreswijzigen om je nieuwe adres door te geven. Het nieuwe adres wordt vervolgens automatisch in ons systeem gewijzigd.

Abonnementsinformatie

Gardeners' World kost € 6,99 per nummer. De abonnementsprijs is in Nederland € 66,- en in België € 69,- (12 nummers). Deze prijs geldt bij betaling per automatische incasso. Voor betaling via een (digitale) factuur geldt een toeslag van € 2,50. Je kunt eenvoudig een machtiging afgeven via www.magazineshop.nl/machtigen. Abonnementen worden automatisch verlengd, tenzij anders vermeld. Het opzeggen van een abonnement kan eenvoudig telefonisch via +31 (0)24-2027827 of per mail via klantenservice@gardenersworldmagazine.nl.

Copyright

BBC Gardeners' World magazine is published by F&L Media B.V. under licence from BBC Studios, Television Centre, Wood Lane, London W12 7TQ. The Gardeners' World logo and the BBC Blocks are the trade marks of the British Broadcasting Corporation. Used under licence. © Immediate Media Company Limited. All rights reserved. Reproduction in whole or part prohibited without permission.

Gardeners' World

Managing Director – Catriona Bolger
Editor-in-Chief – Lucy Hall
Deputy Editor – Kevin Smith

BBC Studios, UK Publishing

Chair, Editorial Review Boards: Nicholas Brett
Managing Director, Consumer Products and Licensing - Stephen Davies
Director, Magazines and Consumer Products - Mandy Thwaites
Compliance Manager - Cameron McEwan
UK.publishing@bbc.com
www.bbcstudios.com

Immediate Media Co Ltd

Chairman – Martin Weiss
CEO – Tom Bureau
Director of International Licensing and Syndication – Tim Hudson
International Partners Manager – Molly Hope-Seton

Alle rechten van dit materiaal behoren toe aan Immediate Media Co. Limited en mogen niet worden herdrukt of hergebruikt, in welke vorm dan ook, zonder uitdrukkelijke schriftelijke toestemming. Het auteursrecht op deze uitgave en op daarin verschenen artikelen wordt door de uitgever voorbehouden. Het verlenen van toestemming tot publicatie in de gedrukte uitgave houdt in dat de auteur de uitgever, met uitsluiting van ieder ander onherroepelijk machtigt de bij of krachtens de auteurswet door derden verschuldigde vergoedingen voor kopiëren te innen en dat de auteur alle rechten overdraagt aan de uitgever, tenzij anders bepaald. Niets uit deze uitgave mag worden overgenomen, vermenigvuldigd of gekopieerd zonder uitdrukkelijke schriftelijke toestemming van de uitgever. De uitgever stelt zich niet aansprakelijk voor eventuele onjuistheden die in deze uitgave zouden kunnen voorkomen.

Gardeners' World is een uitgave van F&L Media B.V.

in licentie van BBC Studios

Head of Content

Daan Jeuken

Hoofredactie

Anne Wiegers

Redactie

Jos Heijmans, Helga Kluiters en Linda Passies

Met medewerking van

Milly Born, Yvette van Boven, Jaap Molenaar, Sylvia van den Top, Stichting NL Bloeit!
Rogier van Vugt, Marieke van der Eerden, en redactie Gardeners' World UK

Vormgeving

Nick Groenewold, Mylène Nales, Tom Gerrits, Susan Gerbrands-Derksen, Orlando Koper en Ellen Willemsen

Sales

Gavin Woesthoff
+31 (0)6 20 50 98 54
gwoesthoff@fnl.nl

Marketing

Anouk Tolboom
+31 (0)24 24 04 595
atolboom@fnl.nl

Drukkerij

Habo DaCosta bv, Vianen

Vragen aan de redactie

Heb jij opmerkingen, suggesties of vragen aan de redactie?
redactie@gardenersworldmagazine.nl

Nieuwsredactie / Pers

redactie@gardenersworldmagazine.nl
of adresgegevens zie hieronder o.v.v.
F&L Media, redactie Gardeners' World

Bezoekadres F&L Media

Jonkerbosplein 52, 6534 AB Nijmegen

december Groeigids

Met ons handige overzicht kies je de beste groenten en fruit om nu te zaaien en te planten.

Binnen zaaien **Buiten planten/zaaien** **Oogsten**

De beste keuzes voor december		jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec
	Kersen Omdat deze vruchten voedingsstoffen beginnen te verliezen vanaf het moment dat ze geplukt worden, zijn zelfgekteerde kersen niet alleen een lekkerdere, maar ook een gezondere optie.												
Tips Bescherm de bomen tijdens vorst wanneer ze in bloei staan. Kersenvruchten groeien goed in leivorm tegen een muur. Plant ↓ gelijk aan grondmarkering Afstand ↔ 3 m uit elkaar ↗ 3 m tussen rijen													
	Knoflook Beschermende alliline ontstaat alleen als je knoflook plet, hakt of kneust, en het lijkt erop dat hoe ouder de bol is, hoe meer van deze stof er wordt geproduceerd.												
Tips Heb je zware en natte grond, poot de knoflookteentjes dan in modules en plant ze in de lente buiten uit zodra ze gaan groeien. Plant ↓ 2,5-10 cm diep Afstand ↔ 18 cm uit elkaar ↗ 30 cm tussen rijen													
	Kool Deze voedzame groenten staan vooral bekend om hun bestanddelen die mogelijk bescherming bieden tegen kanker, maar zijn ook goed voor het hart en de spijsvertering.												
Tips Zaai zaden in verschillende kleine partijen in modules binnenshuis. Vervolgens in het voorjaar uitplanten op een zonnige plek. Zaai ↓ 2 cm diep Afstand ↔ 30 cm uit elkaar ↗ 30 cm tussen rijen													
	Loganbessen Deze heerlijke bessen zijn rijk aan kalium en een goede bron van zowel calcium als magnesium, waardoor ze een gezonde keuze voor het hart zijn.												
Tips Op steunen leiden, langs horizontale draden of in een spiraal rond een stevige paal of over een boog. Plant ↓ met kluit 8 cm diep Afstand ↔ 2,5-3,5 m uit elkaar ↗ 2,5-3,5 m tussen rijen													
	Mosterdkool Hun heerlijke peperige smaak is te danken aan gezonde plantenverbindingen, isothiocyanaten genaamd, die ook krachtige beschermende eigenschappen tegen kanker hebben.												
Tips Kweek als microgroenten of bladgroenten in een kas of koude bak, en bescherm tegen slakken. Of kweek op een lichte vensterbank. Zaai ↓ 1 cm diep Afstand ↔ 15-30 cm uit elkaar ↗ 30 cm tussen rijen													
	Peren Peren zijn goed voor het hart en de bloeddruk, rijk aan voedingsstoffen zoals kalium en foliumzuur, en kun je het best met schil en al eten.												
Tips Peren vragen warmte en zonlicht, dus plant ze op een beschutte, zonnige plaats in de buurt van een gelijkvloers ras. Plant ↓ gelijk aan grondmarkering Afstand ↔ 1,5-5,5 m uit elkaar ↗ 3-7 m tussen rijen													
	Rabarber Van de rode pigmenten in rabarber wordt gezegd dat ze een beschermend effect op de hersenen en het gezichtsvermogen hebben.												
Tips Plant rabarber met de kroon op grondniveau. Heb je echter vochtige grond, plant hem dan net boven het oppervlak. Plant ↓ als hierboven vermeld Afstand ↔ 75-90 cm uit elkaar ↗ 30 cm tussen rijen													
	Tuinbonen Je hoeft niet te wachten op de voedzame bonen, maar je kunt eerder plukken door jonge scheuten uit te nippen en toe te voegen aan salades en roerbakgerechten.												
Tips Binnen zaaien vanaf nu tot maart. Ze houden van goed doorlatende grond, dus verwerk er voor het uitplanten veel compost of mest door. Zaai ↓ 8 cm diep Afstand ↔ 20 cm uit elkaar ↗ 45 cm tussen rijen													
	Uien (zaden) Deze bollen zitten vol met koolhydraten die wij zelf niet kunnen verteren, maar onze goede darmbacteriën wel. Daarom is de alliumfamilie, waaronder de ui, goed voor de darmen.												
Tips Binnen zaaien van nu tot februari. Geef geen water na midzomer, want dan duurt de rijping langer en kun je ze minder goed bewaren. Zaai ↓ 2,5 cm diep Afstand ↔ 10 cm uit elkaar ↗ 30 cm tussen rijen													
	Zwarte bessen Niet de zoetste vruchten misschien, maar deze glanzende kleine bessen zijn een van de rijkste aan gezondheidsbevorderende fytonutriënten.												
Tips Plant in een fruitkooi of bescherm de struik met netten tegen vogels tijdens de vruchtvorming. Plant ↓ 5 cm lager dan de grondmarkering op de stam Afstand ↔ 1,5 m uit elkaar ↗ 1,5 m tussen rijen													

Volgende maand

Het januarinumnummer ligt vanaf **27 december** in de winkel.

Nieuw jaar, nieuwe start

Monty's zaaitips voor bloemen, planten en groenten.

Carol toont haar favoriete vochtminnende planten.

Winterse snoeitips van Frances voor frisse heesters.

Alan laat zien hoe je zelf fantastische potgrond maakt.

FOTO'S: SARAH CUTLER, JASON INGRAM
*AANKONDIGINGEN ONDER VOORBEHOUD

Gardeners' World

Mis geen nummer meer!

Neem nu een abonnement en krijg voortaan elke uitgave van Gardeners' World automatisch in je brievenbus.

Ga naar **www.gardenersworldmagazine.nl/abo**
of bel gratis naar **+31 (0)24 2027 827**

NIEUW

Kweek je hele tuin op uit zaden

- ✓ Kweek prachtige bloemen en heerlijke groenten uit zaad
- ✓ Stapsgewijze zaai-instructies voor gegarandeerd resultaat
- ✓ Deskundig advies en tips voor alle voorkomende problemen

Speciale uitgave

€12,99

Bestel nu via
www.gardenersworldmagazine.nl/zaai-een-tuin

Gardeners' World magazine

All I want for Christmas.

**The
Evergreen
Since '74**

**Big
Green
Egg®**
BIGGREENEGG.NL